

Ha-Kol

הקול

BROJ IZDANJA: 140
SVIBANJ-LIPANJ-SRPANJ 2015.
IJAR / SIVAN / TAMUZ / AV 5775.

TEMA BROJA:
IZRAEL

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 MLADI IZRAELSKI VELEPOSLANICI
U HRVATSKOJ
- 6 OBITELJSKI SEMINAR ŽOZ-A U
SV. MARTINU NA MURI
- 7 KOMEMORACIJA U JADOVNOM
- 8 ZA NOVI ANTISEMITIZAM NE
TREBAJU NAM ČAK NI ŽIDOVİ
- 9 DIGITALIZIRANO ŽIDOVSKO GROBLJE
U OPATIJI
- 10 KOMEMORACIJA U BUCHENWALDU
- 12 A ŠTO NASTAVNICI MISLE O
HOLOKAUSTU?
- 13 E-KVIZ ZA UČENIKE
“70 GODINA OD POBJEDE”
- 14 “WONDERLAND”
— IMPRESIVNA PREDSTAVA INBAL
DANCE THEATRE COMPANY
- 16 MAZEL TOV, ISRAEL!
- 17 POVIJEST PROSTORA IZRAELA
- 19 DRŽAVA IZRAEL
- 20 ZANIMLJIVOSTI O IZRAELU
- 21 DOBITNICI NOBELOVIH NAGRADA
- 22 DAVID BEN-GURION:
PRVI IZRAELSKI PREMIJER I
“OTAC DOMOVINE”
- 25 ZVALA SE JEDNOSTAVNO
— GOLDA
- 28 CIONISTIČKI POKRET,
IZRAEL I ALIJE
- 31 ELIO TOAFF
— ODLAZAK VELIKOG UČITELJA
- 34 ZAGORSKE SJENE PROŠLOSTI
- 35 KOPRIVNIČKA SINAGOGA
— MOGUĆI GALERIJSKI CENTAR
- 37 DIVLJENJE S PRIMJESOM OTROVA
- 40 ŽIDOVİ U HRVATSKOM SPORTU
- 43 OBITELJ MÜLLER,
KINO “EUROPA” I ZAGREB
- 45 IN MEMORIAM ZA MOJU OBITELJ
- 46 U POVODU OSLOBOĐENJA BERGEN-
BELSENA: PRIČA RENE QUINT
- 48 BROJ ŽIDOVA SE PRIBLIŽIO BROJCI
OD PRIJE HOLOKAUSTA
- 49 SIR NICHOLAS WINTON
— TODA RABA
- 51 BEIT VENEZIA
— NOVI DOM ŽIDOVŠKE KULTURE
U VENECIJI
- 52 TEL AVIV IMA 106 GODINA
- 52 PRONAĐEN VRČ S
DREVNIM NATPISOM
- 53 KONCERT DOVRŠEN OSAMDESET
GODINA KASNIJE
- 54 IN MEMORIAM
— PAJA CINER

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

MIRNA UKRAJNČIK JOVANOVSKI, SANJA DESPOT, FILIP KOHN, DARKO FISCHER, MILIVOJ DRETAR, NEDA WIESLER, MILJENKO HAJDAROVIĆ, RENATA DEBELJAK, MELITA ŠVOB, SUZANA GLAVAŠ, MARIJAN ŠPOLJAR, ZORANA BAKOVIĆ, FREDI KRAMER, VESNA DOMANY HARDY, OTO KONSTEIN, JELENA IVIČEVIĆ DESNICA, ALEKSANDAR LEBL

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

uz vruće ljeto stiže i novi broj “Ha-Kola”, s novim temama i brojnim člancima. Nadamo se da će svatko od vas, naših čitatelja, pronaći nešto zanimljivo a možda i naučiti nešto novo.

U svibnju je Država Izrael proslavila još jedan rođendan, koji je obilježen i u Hrvatskoj brojnim događajima — izložbom fotografija i predstavljanjem izraelske kuhinje a tom je prigodom zagrebačka publika mogla pogledati plesnu predstavu “Wonderland”, o čemu piše Neda Wiesler.

Rođendan jedine židovske države željeli smo obilježiti i u “Ha-Kolu”, pa je upravo Izrael tema ovog broja. O osnivanju Izraela, značaju tog događaja za čitavi svijet napisane su brojne knjige, stručni radovi, organizirane konferencije — tako da mi nismo imali pretenzije u nekoliko članaka dati odgovore na brojna pitanja vezana uz ovu temu.

Umjesto velikih političkih analiza, možete pročitati zanimljivi tekst Miljenka Hajdarovića o povijesti prostora na kojem se nalazi Izrael, zatim vam donosimo tekst s osnovnim podacima o Izraelu te tekst pun kratkih, zanimljivih crtica (jeste li znali da su cherry rajčice “izmišljene” u Izraelu?). Predstavljamo i dvije velike povijesne ličnosti — Davida Ben Guriona i Goldu Meir. U stvaranju Izraela veliki značaj

imaju aliye, a upravo o tome piše Melita Švob. O tome što Izrael znači za židovski svijet za “Ha-Kol” su govorili i mladi izraelski veleposlanici koji su u srpnju boravili u Hrvatskoj, te tom prigodom posjetili i Židovsku općinu Zagreb.

Ove godine obilježavaju se i jubilarne godišnjice oslobađanja koncentracijskih logora — o Buchenwaldu piše Darko Fischer, a o Bergen-Belsenu Oto Konstein, koji je i sam preživio užase nacističkih logora.

Italija i talijanska židovska zajednica ostale su bez velikog čovjeka — rabina Elia Toaffa, o čijem liku i djelu piše Suzana Glavaš. U tekstu o Sir Nicholasu Wintonu podsjećamo na još jednog velikog čovjeka, koji nas je napustio u srpnju. Nicholas Winton spasio je veliki broj židovske djece tijekom Holokausta, a o tome nikada nije govorio.

Mirna Ukrainčik Jovanovski piše o još jednoj židovskoj obitelji koja je ostavila svoj trag u Zagrebu, a Zorana Baković o odnosu Japana prema Židovima tijekom Drugog svjetskog rata. Fredi Kramer donosi zanimljiv tekst o velikoj ulozi Židova u hrvatskome sportu.

Do jeseni i novog susreta želimo vam ugodno i mirno ljeto.

Nataša Barac

MLADI IZRAELSKI VELEPOSLANICI U HRVATSKOJ

PŠIE: NATAŠA BARAC

U Hrvatskoj je u srpnju boravila skupina mladih Izraelaca koji pohađaju “školu za mlade izraelske veleposlanike”. Pod vodstvom iskusnih stručnjaka, mladi diljem Izraela u ovoj školi uče govorničke i druge vještine, kako predstavljati Izrael, te se pripremaju za budućnost. Na kraju odlaze na “misiju” — put u neku stranu zemlju. Skupina od 17 mladih Izraelaca tako je ovoga ljeta stigla u Hrvatsku, zemlju o kojoj nisu puno znali prije dolaska. “Nisam ni znao da ovdje ima Židova, a kada smo stigli stvarno sam bio iznenađen ljepotom ove zemlje”, rekao je Liam Malky.

Tijekom višednevnog boravka u Hrvatskoj, mladi izraelski veleposlanici posjetili su, između ostaloga i Jasenovac, razgovarali s predstavnicima hrvatskih vlasti, posjetili Sabor, a na dnevnom redu bio je i posjet Židovskoj općini Zagreb.

“Došli smo u Židovsku općinu kako bi saznali koliko ima Židova u Hrvatskoj, da razgovaramo s mladima, da im pričamo o Izraelu”; kazala je Tomer Gabel.

“Tijekom boravka u Hrvatskoj posjetit ćemo i razne muzeje, mjesto nekadašnjeg

Zašto je prema vašem mišljenju Država Izrael važna za Židove?

- **“To je jedina židovska zemlja na svijetu, zemlja u kojoj su Židovi zaštićeni na jedinstven način, kao nigdje drugdje”, smatra Tomer.**
- **“Židovi žive u raznim zemljama u kojima su možda i sretni, ali ako se suoče s problemima, uvijek mogu doći u Izrael i biti sigurni. A to je velika i važna stvar”, misli Neta.**

koncentracijskog logora te razgovarati s hrvatskim političarima. Već smo se sastali s ministrom znanosti, obrazovanja i sporta”, rekao je Neta Schor.

Mladi Izraelci objašnjavaju kako su se ovom programu priključili iz znatiželje i želje da nauče nešto novo. Iako nisu znali da ih na kraju čeka i put u inozemstvo, priznaju kako im taj put predstavlja veliko zadovoljstvo te priliku da se steknu nova iskustva. Za veći-

nu ovih mladih, ovo je bio i prvi posjet jednoj strani zemlji.

“Ovakav put predstavlja neprocjenjivo iskustvo, jer nema puno mladih koji se mogu pohvaliti da su u nekoj stranoj zemlji posjetili parlament i razgovarali s ministrima”, zaključili su gotovo jednoglasno mladi Izraelci.

Veleposlanik Yitzhak Eldan objasnio je da je prije dvadesetak godina u Izraelu osnovan Centar izvrsnosti kroz obrazovanje te se u tom Centru rodila ideja o “Školi za mlade izraelske veleposlanike”. Gospodin Eldan, nekadašnji izraelski veleposlanik, danas je direktor škole. Djeca diljem Izraela pohađaju ovu školu jednom tjedno po dva sata tijekom dvije godine, a put u inozemstvu je svojevrsna nagrada na kraju tog školovanja. Trenutačno školu pohađa oko tri tisuće učenika.

“Škola je otvorena za sve Izraelce, to znači i za Židove i za Arape”, ističe Eldan.

“Učimo ih kako da govore pred publikom, kako da raspravljaju o određenom pitanju, kako da neku važnu temu iznesu drugima, kako da budu znatiželjni. Veliki broj naših učenika danas se bavi glasnogovorništvom ili odnosima s javnošću”, objasnio je Eldan, te dodao da će se svog puta u inozemstvo sjećati zauvijek.

FOTOGRAFIJA: MLADI IZRAELSKI VELEPOSLANICI

OBITELJSKI SEMINAR ŽOZ-A U SVETOM MARTINU NA MURI

PIŠE: MIRNA UKRAJNČIK JOVANSKI

Židovska općina Zagreb organizirala je od 30. travnja do 3. svibnja obiteljski seminar u malom mjestu, Sv. Martinu na Muri, u srcu Međimurja. Odsjeli smo u ugodnom kompleksu s hotelom, bungalovima i bazenima, okruženi prekrasnim pejzažom i čistim zrakom.

Ujutro smo imali radionice — jednu za roditelje i jednu za djecu. Roditelje su svojim predavanjima o antisemitizmu u raznim kulturama poučavali Saša Cvetković i Duško Štampalija, a djecu su animirale Dina Šosberger Štampalija, Andrea Cvetković i Mirna Ukrajinčik Jovanovski. Nakon jutarnjih radionica, roditelji i djeca bili su slobodni iskoristiti vrijeme kupajući se u bazenu, igrajući nogomet, družeći se ili su mogli posjetiti obližnju farmu jelena, udaljenu svega dva kilometara od hotelskog kompleksa.

Popodneвно vrijeme bilo je rezervirano za proaktivno druženje roditelja i djece, kao što je, na primjer, bila radionica “Šabat palača”, gdje smo svi zajedno izrađivali neke potrebne stvari za pravilno držanje Šabata, kao što su kipa, čaše za kiduš i pokrivači za halu, i malo smo igrom podsjetili djecu (i roditelje :) koji su nam sve sastojci i radnje potrebne za taj blagdan.

Navečer je Duško Štampalija, sukladno tome, održao kviz u kojem su se roditelji natjecali i pokazali znanje o tome što se sve smije i ne smije raditi za Šabat, te su uz njegovu pomoć dolazili do zaključaka, odnosno objašnjenja tih zabrana i dopuštenih radnji. Djeca su za to vrijeme gledala jedan od najljepših filmova Walta Disneya — “Princ od Egipta” — crtić koji im se (znam, jer su mi oduševljeno rekli) veoma svidio.

Na samom kraju seminara, zadnji dan, održali smo sastanak s roditeljima i djecom na kojem smo pričali i raspravljali o budućim pro-

jektima vezanima za događanja ovakve vrste (obiteljskim događanjima) i sagledali cijeli seminar u Sv. Martinu na Muri.

Nakon održane evaluacije, zasebno s roditeljima i zasebno s djecom, dobili smo bolji uvid u to što i kako nam je dalje činiti s obiteljskim događanjima i nedjeljnom školom. Iskazana je želja za više obiteljskih seminara i susreta, a neki od roditelja su se također i ponudili da pomognu pri planiranju i izradi programa kako za obiteljska događanja tako i za predstojeću sezonu nedjeljne škole.

Zadovoljni smo što smo prvosvibanjske praznike proveli u ugodnom okruženju, povezu-

jući obitelji, stvarajući neka nova poznanstva i prijateljstva, te smo se, unatoč nezahvalnom vremenu, svi zajedno lijepo proveli. Posebno se veselimo velikoj inicijativi, koja je potekla od strane roditelja, za sudjelovanje u obiteljskim programima i nedjeljnoj školi, istaknutoj na ovom seminaru.

Posebnu zahvalu dugujemo Židovskoj općini Zagreb i JDC-u koji su omogućili izvedbu ovog seminara kao i Udruzi Holokaust preživjelih u Hrvatskoj na doniranim sokovima i vodi koje smo koristili tijekom programa.

Očekujemo i nadamo se daljnjim sličnim događajima. **ŠALOM!**

FOTOGRAFIJA: OBITELJSKI SEMINAR ŽOZ-A

KOMEMORACIJA U JADOVNOM

PIŠE: K. Z.

U Jadovnom je židovskim i pravoslavnim vjerskim obredima za ubijene Židove i Srbe te komemorativnim govorima 21. lipnja obilježen Dan sjećanja na Jadovno 1941. Glavna poruka skupa bila je da se posljedice rasnih zakona ustaškog režima i sve strahote Holokausta ne smiju nikada zaboraviti.

Komemorativni skup organizirali su Koordinacija židovskih općina RH, Srpsko narodno vijeće, Eparhija gornjo-karlovačka i Savez antifašističkih boraca i antifašista RH u znak sjećanja na koncentracijski logorski sustav Jadovno 1941., koji je, uz jasenovački logor, najveće stratište ubijenih za vrijeme NDH. Koordinaciju židovskih općina predstavljao je Ognjen Kraus koji je u svom govoru istaknuo da je kompleks logora Jadovno bio otvoren čak nekoliko dana prije uspostave takozvane NDH i prije proglašenja rasnih zakona.

“Djelovao je samo četiri mjeseca. Bio je prethodnica Jasenovca, jedan od četrdesetak koncentracijskih logora takozvane NDH, koja je bila jedina zemlja u Europi koja je uspostavila svoje vlastite logore smrti”, nastavio je Kraus te rekao da je taj logor vodio Ivan Devčić Pivac “koji je u svibnju 1945. godine zajedno s poglavnikom i ustaškom vojskom preko Bleiburga pobjegao i sretno se skrasio u Argentini”.

“Ono što je najstrašnije obmanuli su tisuće civila koji su ih slijedili ali i ostali napušteni. Dio njih na žalost nevino je stradao na Macelju i Teznom, njih treba komemorirati jer su i oni njihove žrtve, a njih su žrtvovali za svoju slobodu.

Predsjednik Franjo Tuđman, general antifašističkog pokreta, NOB-a, povjesničar sigurno je znao zašto nikada nije otišao na Bleiburgsko

Prema podacima dr. Đure Zatezala iz njegove opsežno dokumentirane studije “Jadovno: kompleks ustaških logora 1941.” u kompleksu tog ustaškog logora ubijene su 40.123 osobe, od toga 32.103 u Jadovnu, a 8.020 u logorima Slana i Metajna na otoku Pagu. Među žrtvama je bilo 38.010 Srba, 1.988 Židova, 88 Hrvata, 11 Slovenaca, devet Muslimana, dva Čeha, dva Mađara, jedan Rus, jedan Rom i jedan Grnogorac, svi od 11. travnja do 25. kolovoza 1941. godine.

polje. Predsjednica Republike danas prvom prilikom je upravo to učinila i time obezvrijedila stav prvog predsjednika RH i veliki broj žrtava stradalih na Macelju i Teznom”, kazao je predsjednik Koordinacije židovskih općina.

“Sve što se godinama događa i ignorira eskaliralo je u Splitu na Poljudu kukastim križem, rezultat je to nepoštivanja ustava i zakona RH od 1991. godine do danas.

Gdje je kraj tome? Možda u već viđenom, svakako čelnik oporbene koalicije ne nudi rješenje svojom retorikom u Hrvatskoj i izvan Hrvatske, ali se može naslutiti povratak u prošlost koju upravo komemoriramo”, zaključio je na kraju svog govora Kraus.

Na ovom mjestu povijesni revizionizam nije moguć, poručio je u Jadovnom ministar

kulture Berislav Šipuš, “jer su kosti ispod naših nogu u Šaranovoj jami suviše neumoljive”.

Dodajući kako se radi o tragičnom mjestu “kako za Srbe, Židove i Rome, tako i za nas Hrvate zato što je ovdje netko u naše ime činio zlo tragičnog ljeta 1941. godine, i to masovnim ubojstvima za rasnu čistoću”.

Šipuš je kao izaslanik hrvatske vlade naglasio kako je zbog strahota poput onih u logoru Jadovno snagu pokazala partizanska borba i antifašizam, na temelju kojih je izgrađen sustav koji poštuje ljudske vrijednosti i međuetničke zajednice. Istaknuo je da je hrvatski antifašizam temelj kasnijem Domovinskom ratu i uspostavi slobodne i samostalne demokratske Hrvatske.

Kompleks koncentracijskog logora Jadovno činile su zgrada kaznionice Okružnog suda Gospić, Ovčara i sabiralište na gospićkoj željezničkoj stanici, gubilište Jadovno, Risove glave, Slane i Furnaže na otoku Pagu i pomoćna gubilišta Stupačinovo te ženski logor Metajna, također na Pagu.

ZA NOVI ANTISEMITIZAM NE TREBAJU NAM ČAK NI ŽIDOVİ

PIŠE: SANJA DESPOT

O karakteristikama suvremenog ili, kako ga nazivaju, novog antisemitizma na tribini Kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger govorio je u svibnju profesor Žarko Puhovski.

Četiri su karakteristike suvremenog antisemitizma koji se danas pojavljuje u svijetu. Kao prvo, riječ je o nastavku klasičnog antisemitizma koji se od 2. stoljeća proširio kao dio doktrine najmoćnijeg alata kršćanske crkve. Kao drugo, on se razvija kao neka vrsta metafizičkog antisemitizma: u Hrvatskoj on danas funkcionira na istim principima na kojima je funkcionirao i prije jednog stoljeća, iako je Židova u Hrvatskoj danas 100 puta manje nego ih je bilo, iz čega se nameće zaključak da nam čak više ni Židovi ne trebaju za antisemitizam.

Treće obilježje je postmodernističko: Židovi više nisu važni, ali su bitni, jer se sve preko njih prelama. Kao četvrto, u razdoblju postholokausta, antisemitizam se veže uz egzistenciju i ponašanje Države Izrael, pojasnio je profesor Žarko Puhovski na tribini održanoj početkom svibnja u Židovskoj općini Zagreb u organizaciji Kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger.

Elementi na kojima je početkom 19. stoljeća građen antisemitizam, ekskluzivitet Židova u naobrazbi ili bogatstvu više u toj mjeri ne postoje. Među 100 najbogatijih milijardera danas su samo trojica Židovi, a nisu više ni tako brojni kad je riječ o osvajanju Nobelovih nagrada. Iako se njihova fantazmagorična prevlast više ne može brojkama dokazivati, antisemitizam je ostao. Židovi su stalna "peta kolona" jer "izgledaju kao mi, govore kao mi, a nisu mi", naveo je.

Puhovski je iznio podatke iz jednog istraživanja poduzetog prije tri godine u kojem je od 6000 anketiranih europskih Židova, čak dvije

trećine reklo da nailaze na probleme zato što su Židovi. Gotovo polovica boji se fizičkog napada, a 60 posto je imalo prilike tijekom života čuti kako Holokausta nije bilo ili da ga je bio, ali se ne radi o tako groznom zločinu kakvim se prikazuje.

JEDINA ZEMLJA KOJA SE OBRAČUNALA S PROŠLOŠĆU JE NJEMAČKA

Neka svježe provedena istraživanja na razini Europske unije pokazuju kako ispitanici smatraju da je antisemitizam zadnjih godina u porastu, a kao poseban problem apostrofirani su govori mržnje na internetu, što Puhovski opisuje kao klasični antisemitizam prilagođen modernim okolnostima koji se s foruma proširio i do srednjostrujaških medija, odnosno komentara koji se objavljuju ispod tekstova. (I sam Puhovski, na listi s još dvadesetak hrvatskih Židova, stalna je meta napada na opskurnim portalima poput dnevno.hr, op.a.).

Jedina zemlja koja se obračunala sa svojom prošlošću nakon Holokausta bila je tadašnja Zapadna Njemačka. Bio je to pravi socijalni pokret kojeg je iznijela šezdesetmaška generacija — uz pitanje 'što si radio u ratu tata?' — i zato je antisemitizma na zapadu Njemačke bitno manje nego na istoku zemlje ili u Austriji. Puhovski ukazuje na razliku među zemljama koje su tijekom Drugog svjetskog rata ubijale u ime Trećeg Reicha i onih koji su ubijali u ime svoje države.

Države koje su ubijale u svoje ime imaju posebnu odgovornost obračunati se sa svojom prošlošću, kaže Puhovski, nabrajajući uz Hrvatsku, odnosno NDH, i države poput Latvije i Slovačke, koje imaju puno veći problem od država kakve su bile Danska ili Nizozemska, gdje je antisemitizam pokušao namet-

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

nuti Treći Reich. I neće pritom pomoći udžbenici, ma kako bili napisani, ističe Puhovski. Od laži u udžbenicima i laži kod kuće, djeca su sklonija povjerovati lažima koje čuju kod kuće i to nikakvi udžbenici ne mogu popraviti, ako ne postoji društvena svijest, uvjeren je Puhovski.

Svaku kritiku politike Države Izrael ne smije se smatrati antisemitizmom, upozorava. Paradoksalno je da ugled Izraela zadnjih 20 godina raste na desnici, koja voli snažnu državu, dok kritike dolaze s političke ljevice, iako je ljevica ta koja se prvotno zalagala za osnivanje države.

DIGITALIZIRANO ŽIDOVSKO GROBLJE U OPATIJI

PRIPREMIO: FILIP KOHN

U organizaciji Udruge SIMHA Židovske općine Rijeka, na portalu <http://www.jc-opatija.eu/> objavljena je baza podataka o židovskom groblju u Opatiji i pojedinačnim grobnim mjestima na njemu. Na edukativnom seminaru Menuha (hebr. mir, spokoj), koji je održan u ljeto 2010. godine u Opatiji, tridesetak mladih članova iz svih židovskih općina s područja nekadašnje Jugoslavije prikupljalo je i popisivalo podatke s sedamdesetak grobnih mjesta židovskog dijela opatijskog groblja. Zapisivali su se natpisi, materijali, fizičko stanje grobova te mjerile dimenzije. Dokumentacija koja je tom prigodom prikupljena poslužila je za izradu digitalne baze podataka u koju su oni naknadno uneseni zajedno s fotografijama snimljenih grobnih mjesta. Neki od grobova odavno su potonuli, a o mnogima nitko ne brine budući pokopani više nemaju nasljednika. Stoga je nova baza jedan od načina na koji se podaci o ovoj vrijednoj povijesnoj i kulturnoj baštini mogu sačuvati za buduće generacije. Također u digitalnom obliku ovi podaci mogu biti izvor vrijednih informacija raseljenim nasljednicima ili istraživačima židovske kulture širom svijeta.

Iako samo groblje još uvijek nije valorizirano od nadležnih državnih institucija, vjerujemo da će prikupljeni podaci koristiti u iniciranju njegove spomeničke valorizacije.

O IZGRADNJI ŽIDOVSKOG GROBLJA U OPATIJI

Pred kraj 19. stoljeća opatijski su Židovi sahranjivali svoje pokojnike na zajedničkom, kršćanskom groblju. Gradska je uprava tada odlučila sagraditi novo groblje koje bi odgovaralo potrebama sve većeg broja mještana. Među sedamdesetak Židova koji su u to vri-

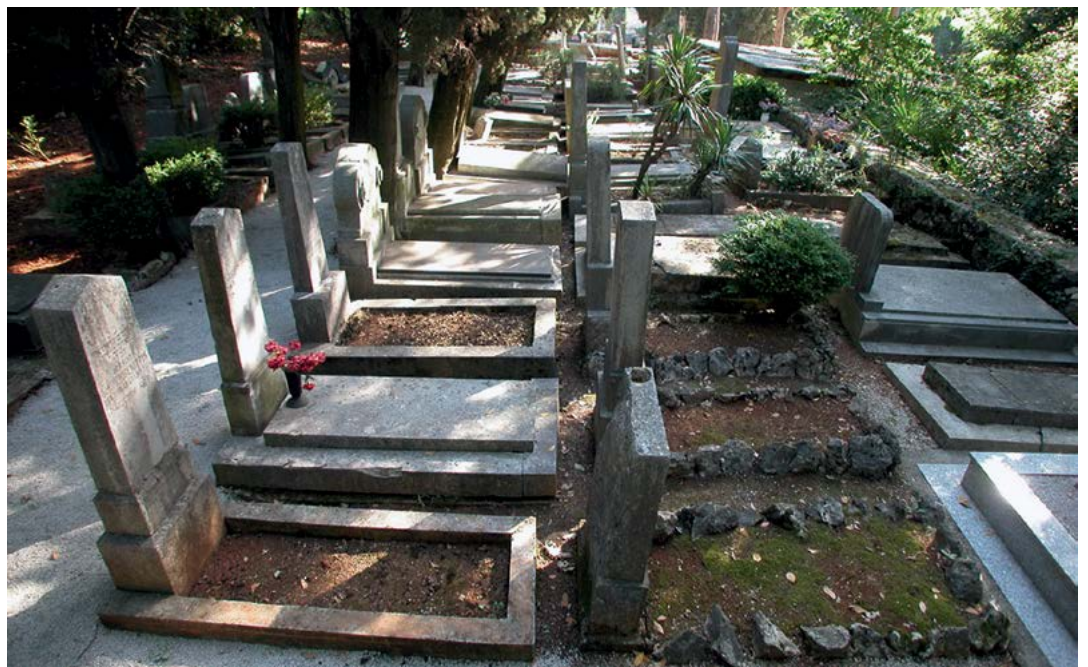
jeme živjeli u Opatiji, organizirala se grupa koja će se pobrinuti o specifičnim potrebama njihove zajednice kao što je izgradnja sinagoge, osnutak židovske općine i izgradnja groblja. Ovakva odluka bila je važna i gostima židovske vjeroispovijesti, koji su u velikom broju posjećivali Opatiju i boravili u njenim hotelima i lječilištima.

U svrhu izgradnje groblja sakupljali su se novčani prilozima, a zahvaljujući poznanstvima, znatan prilog sakupljen je i u krugu prijatelja u Beču, Budimpešti i Karlsbadu. U pregovorima s tadašnjom gradskom upravom i gradonačelnikom, doktorom Stangerom, otkupljeno je zemljište koje se nadovezivalo na postojeće općinsko groblje.

Prema sačuvanim arhivskim dokumentima s izgradnjom graničnog zida židovskog groblja započelo se 1908. godine. Izgradnja

je također trajala dugo, budući da se radilo dinamikom kojom su pristizale donacije. Planom groblja predviđalo se prvotno sagraditi samo jednu razinu, nakon koje bi slijedile druge dvije. Prva razina, koja se i danas koristi, sagrađena je 1912. godine, te je bila spremna za sahrane. Prva je na novom židovskom groblju bila ukopana Henriete Kadisch.

Za izgradnju opatijskog židovskog groblja zaslužni su brojni članovi židovske zajednice, a posebno Bernard Nathan, njezin dugogodišnji predsjednik. Nakon izbivanja tijekom ratnih godina i po povratku u Opatiju, Nathan je inicirao i proveo podizanje spomenika u čast žrtvama nacističkog i fašističkog režima. Spomenik je izrađen od ostataka oltara iz uništenog hrama. Svečano je otkriven 1. svibnja 1955. godine i danas se nalazi na opatijskom groblju.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

KOMEMORACIJA U BUCHENWALDU

PIŠE: DARKO FISCHER

FOTOGRAFIJA: OTO KONSTEIN UZ SPOMEN NATPIS U LOGORU DORA

Buchenwald je jedan od najozloglašnijih nacističkih logora, u kojem su živote izgubile stotine tisuća logoraša, a vrlo malo ih je preživjelo. Osim samog logora Buchenwald, koji se nalazi u neposrednoj blizini slavnog njemačkog grada Weimara, pod upravu logora Buchenwald pripadalo je još oko 30-tak dodatnih logora, smještenih u planinskom predjelu Harza u središnjoj Njemačkoj, gdje su nacisti pokušali organizirati proizvodnju svog oružja, raketa V1 i V2, kada su već savezničke trupe nadirale sa zapada a Crvena armija s istoka. Tada su u Buchenwald dovoženi logoraši iz udaljenijih logora, koji su morali biti evakuirani zbog nadiranja saveznika.

Među logorašima, koji su iz Auschwitza prebačeni u blizinu Buchenwalda u radni logor Dora-Mittelbau bio je i tada šesnaestogodišnji Oto Konstein iz Čakovca, koji danas

živi u Zagrebu. On je jedan od rijetkih preživjelih i danas još živih zatočenika ovog logora.

Logor Dora-Mittelbau nalazio se blizu gradića Nordhausen, 50 kilometara sjeverno od Buchenwalda. Danas je tu veliko spomen područje kojim upravljaju vrsni povjesničari, a u radu im pomažu i mladi volonteri. Na taj način njemački povjesničari upoznaju mlade generacije sa žalosnim dijelom njemačke povijesti, nacističkim zločinima, s naglaskom na to da svi trebaju upregnuti sve snage da se tako nešto nikada više ne dogodi. U skladu s tim nastojanjima, spomen područje Dora-Mittelbau posjećuje mnogo školske djece a vodiči su mladi volonteri. Osim toga na godišnjicu oslobođenja logora uvijek se priređuju komemoracije na koje organizatori pozivaju i preživjele logoraše. Njima se tada posvećuje posebna

pažnja i daje im se prilika da govore o svojim sjećanjima na ta dramatična vremena.

MLADE GENERACIJE MORAJU SE UPOZNATI S UŽASIMA LOGORA

Buchenwald i okolni logori oslobođeni su između 11. i 14. travnja 1945. kada su do njih stigli američki vojnici. Godišnje komemoracije održavaju se upravo na te datume. Ove godine obilježena je 70. godišnjica oslobođenja a na komemoraciju su, na poziv i trošak organizatora, pozvani svi preživjeli od kojih su se ove godine na komemoraciju u logoru Dora-Mittelbau odazvalo njih desetak, iz Izraela, Nizozemske, Njemačke, Ukrajine, Rusije, Italije i Hrvatske. Na komemoraciji su bili i predstavnici mnogih udruga koje održavaju sjećanje na stradale u tim logorima.

Organizatori su se pobrinuli da se svi gosti osjećaju krajnje ugodno i sigurno. Svakom od preživjelih dodijeljen je po jedan mladi pratitelj-volonter koji radi za memorijalni centar. Oni su se brinuli da se njihovi gosti obavijeste o rasporedu događaja, da im se osigura prijevoz do mjesta događaja i da im se pomogne u svim prilikama za vrijeme njihovog boravka u kompleksu logora Buchenwald. Osim toga, zadatak ovih mladih pratitelja bio je i uspostava i poticaj razgovora između preživjelih logoraša i mlađih naraštaja, stanovnika Nordhausena i okolnih mjesta, kako bi te mlade generacije što bolje upoznale prilike i stradanja u tim strašnim logorima.

Komemoracije su trajale četiri dana. Prvog dana, 11. travnja, organiziran je prijem u gradskoj vijećnici u Nordhausenu, gdje je preživjele logoraše pozdravio gradonačelnik ovog gradića. Posjetitelji su nakon toga otišli do oko pet km udaljenog mjesta nekadašnjeg logora Dora-Mittelbau. Na toj lokaciji, uz neke još vidljive ostatke logora, postoji nova zgrada memorijalnog centra i manjeg muzeja sa slikama i izlošcima koji prikazuju stanje i stradanja u logoru od 1943. do 1945. Upravitelj memorijalnog cen-

Kako se osjeća čovjek nakon tih komemoracija? Ostaje nam osnovni utisak, da se njemačke vlasti i povjesničari značajno i uporno trude da strahote koje su se u Njemačkoj događale u vrijeme nacizma ne padnu u zaborav, da današnje i buduće generacije dobiju saznanje kakve su se strahote tada dogodile, kako se tako nešto nikada ne bi ponovilo.

tra Stefan Hördler zaželio je dobrodošlicu svim gostima, nakon čega je na mjestu bivše željezničke stanice, do koje su dovoženi logoraši otkrivena spomen ploča. Članovi Savjeta memorijalnog centra, među kojima su i preživjeli logoraši, a jedan od njih je i Oto Konstein, zatim su održali sastanak.

KROZ BUCHENWALD JE PROŠLO 250.000 LOGORAŠA

Drugi dan bio je posvećen samom Buchenwaldu, a komemoracija je započela u Weimaru. Prilikom dolaska u taj grad njemačkog klasicizma, grad Goethea, Schillera i Bauhau- sa, s prilazne ceste se već vidi brijeg s velikim spomenikom u obliku zvonika sagrađenog od kamena. Spomenik je to na mjestu logora Buchenwald. U maleni ali poznati grad Weimar došlo je mnogo posjetitelja na središnju komemoraciju povodom 70. godišnjice oslobođenja zloglasnog logora. Komemoracija je održana u gradskom kazalištu a uz nekoliko glazbenih točaka govorili su predstavnici grada Weimara i pokrajine Thüringen.

Poslije podne komemoracija je nastavljena na mjestu bivšeg logora. Kroz logor Buchenwald je između 1937. i 1945. prošlo oko 250.000 logoraša iz pedesetak zemalja. Na ovogodišnjoj komemoraciji je bilo oko tisuću osoba. Nakon pozdravnih govora, glazbenih izvedbi i govora bivših zatočenika, posjetitelji su obišli kompleks bivšeg logora od kojeg je sačuvana i obnovljena ulazna zgrada, jedan dio zaštitne ograde s bodljikavom žicom i zgrada krematorija. S mjesta velikog kamenog zvonika na brdu Ettersberg, najvećeg spomenika stradalima u Njemačkoj, pruža se krasan vidik prema dolini i gradu Weimaru.

MEMORIJALNI PARK ZA PREŽIVJELE LOGORAŠE

Središnja komemoracija u kompleksu Dora-Mittelbau održana je 13. travnja na sam datum oslobođenja logora. Uz veliki broj gostiju i građana Nordhausena, komemoracija

je održana na mjestu nekadašnjeg krematorija a otvorio ju je i prisutne pozdravio Stefan Hördler direktor memorijalnog centra Dora-Mittelbau. Kao i na ostalim komemoracijama tih dana, uz kraći glazbeni program, o svojim sjećanjima na dane u logoru govorili su i preživjeli logoraši. Pažnju je izazvao najstariji logoraš, 102-ogodišnji Slovenac Boris Pahor, koji živi u Trstu, a ovom prilikom govorio je i Oto Konstein.

Nakon toga je otvorena izložba o “Maršu smrti” putu koji su preživjeli logoraši morali preći pješke kada su ih prebacivali u drugi

logor. Hladnoća, glad i iznemoglost uzela je tada mnoge žrtve. Posjetitelji su imali prilike razgledati i tunele u kojima su zatočenici radili u iznimno teškim uvjetima.

Na kraju je organiziran posjet memorijalnom parku. U središtu grada uređen je maleni park sa stablima mladih breza. Za svakog od 81 preživjelih zatočenika zasađeno je po jedno drvo breze i uz njega se na kamenom postolju nalazi ime preživjelog logoraša. Navečer toga dana u lokalnoj crkvi izvedeno je glazbeno djelo “Requiem za poljskog dječaka”.

FOTOGRAFIJA: BUCHENWALD SPOMENIK

A ŠTO NASTAVNICI MISLE O HOLOKAUSTU?

Međunarodni stručni skup Zagreb — Jasenovac

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Sredinom svibnja u Zagrebu se okupila povećana grupa profesora povijesti iz tri država: po 15 je predstavljalo svaku od država-sudionica: BiH, Srbiju te Hrvatsku. Organizatori su ovog puta potegnuli čak iz Pariza, Bruno Boyer iz Memoriale de la Shoah bio je glavni koordinator, a pomagala mu je Dubravka Stojanović s Beogradskog sveučilišta. Podršku ovom skupu dala su i veleposlanstva SR Njemačke i Francuske pa su skup otvorili njihovi veleposlanici, akreditirani u Hrvatskoj. Nakon uvodnog predavanja o korijenima antisemitizma u Europi, uslijedilo je zajedničko izlaganje Gorana Hutinca i Milana Koljanina koji su usporedno predstavili kvislinške režime: NDH i Nedićevu Srbiju. Kvislinške vlasti slijepo su slijedile genocidnu politiku Njemačke pa je biti Židovom u to doba, bilo nešto najopasnije što vas je moglo zadesiti, složili su svi prisutni. Prvi radni dan završio je prijemom u Francuskom institutu u Zagrebu koji je organizirao direktor Luc Levy, česti sudionik javnih događanja u metropoli.

Narednog dana skup se nastavio u Spomen području Jasenovac. U srcu NDH nalazio se najstrašniji logor na našem području koji je progutao na desetine tisuća Židova iz svih krajeva NDH. Upravo su brojke žrtava često predmet spora među povjesničarima — od nekoliko stotina žrtava koliko su podastrli neki domaći, revizionizmom zadojeni “znanstvenici”, do nekad službenog podatka od čak 700.000 žrtava. Na taj problem ukazao je i gostujući srpski znanstvenik Jovan Byford koji smatra da je taj broj gotovo nemoguć. Domaćini iz jasenovačkog muzeja potrudili goste upoznati sa stalnim postavom te nezaobilaznim Bogdanovićevim “Kamenim cvijetom”. Uz pomoć osoblja Spomen-područja Gradina, obiđena je i ta lokacija u susjednoj BiH. Do 1991. godine Gradina je s Jasenovcem činila jedno spomen područje, no tada ih je

FOTOGRAFIJA: SUDIONICI MEĐUNARODNOG SKUPA
(MILIVOJ DRETAR)

podijelila državna granica na rijeci Savi. Lokalne vlasti i dalje dobro vode brigu o tom lokalitetu. Mjesta masovnih grobnica označena su i uređena kao spomen-park. Procjenjivalo se da je tu pogubljeno 366.000 osoba, najviše Srba. Po povratku u Jasenovac uslijedila je radionica o udžbenicima povijesti: što se, koliko i na koji način predaje učenicima o osjetljivim temama poput uspona nacizma i fašizma, antisemitizmu i Holokaustu, progonima ratnih zločinaca. Svi su složili da su te teme premalo pojašnjene, nedostaje više fotografija i povijesnih izvora, objašnjenje pojmova. U zadnjem dijelu seminara predstavljene su teme o genocidu nad Romima u bivšoj Jugoslaviji te edukativnim projektima udruge Documenta koja surađuje s mnogim školama.

Seminar je uspješno završen uz naglasak da će se nastaviti 2016. u Srbiji. Kakvi su bili utisci sudionika? “Osobno smatram da je dobro da su se okupili nastavnici iz svih triju

država kako bi učili i razmijenili iskustva, no nekako mi je izostala interakcija među njima. Nedostajale su mi debate i diskusije, a isto tako je izostao potreban razgovor o osjetljivim pitanjima. Kao da nas i dalje pokušavaju razdvajati u našoj komunikaciji i struci”, rezerviran je bio Aleksandar Todosijević, učitelj povijesti na batajničkoj školi. Anita iz Zadra je bila drukčijeg mišljenja: “Dolazim iz Zadra koji se često smatra desničarskom utvrdom u Hrvatskoj, iako to uopće nije. Istina, ima svakakvih učenika, no njihove izjave ustvari dolaze od kuće, a ne radi se o tome da loše stvari nauče u školi. Moja škola svake godine sudjeluje u obilježavanju Dana sjećanja na žrtve Holokausta, učenike to jako zanima i posvećuju tome brigu. Uskoro se namjeravamo uključiti u Projekt “Šafran”. Takve su nam teme potrebne i ni bih nikako trebalo izbjegavati, stoga podržavam ovakve, međudržavne seminare kakav je bio ovaj”.

E-KVIZ ZA UČENIKE “70 GODINA OD POBJEDE”

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Povodom 70. godišnjice pobjede nad fašizmom i Dana Europe, Udruga za edukaciju i promicanje ljudskih prava u suradnji sa Savezom antifašističkih boraca i antifašista (SABA) priredila je e-kviz za učenike osnovnih i srednjih škola na kojem su se trebali ogledati svojim znanjem o Drugom svjetskom ratu. Kviz je proveden uz upotrebu CARNetovog sustava za udaljeno učenje Loomen.

Pitanja je pripremio stručni organizacijski odbor u sastavu pet iskusnih profesora povijesti. “Prema našim iskustvima iz škole, učenici većinom vole sadržaje o svjetskim ratovima jer nisu monotoni, obilje je informacija i zanimljivih događaja, a sadržajima se može pristupiti na nekoliko načina. Ono što nedostaje je zavičajni pristup. Svi znaju o općim činjenicama, no ne i ono što se događalo u njihovom kraju. U Hrvatskoj je porušeno na tisuće spomenika posvećenih Narodnooslobodilačkoj borbi upravo radi tog neznanja. Na partizane se danas gleda kao na zločince, često se iskrivljuju činjeni-

ce ili se prednost daje drugim temama, poput osnutka NDH ili Bleiburgu“, smatra povjesničar Milivoj Dretar.

Natjecanju su pristupila 134 natjecatelja od kojih 76 u kategoriji osnovne škole i 58 u kategoriji srednjih škola. Najviše interesa iskazali su učenici iz Primorsko-goranske županije (njih 28), ali iz čak četiri županije nije bilo natjecatelja. Svaki je učenik-natjecatelj trebao riješiti 30 pitanja u 15 minuta. A pitanja uopće nisu bila laka i zahvaćala su nastavne sadržaje koje su učili u školi iz svjetske i hrvatske povijesti. U kategoriji osnovne škole najbolja je bila Iva Marciuš, učenica OŠ Prelog, koja je svoj test riješila za 7 minuta i 7 sekundi te imala 100postotnu točnost. U testu za srednjoškolce najbolje se snašla Šibenčanka Luca Zaninović. U nepunih 5 minuta bez problema je završila svoj test točno odgovorivši na sva pitanja. Zanimljivost je da šibenske škole gotovo da nisu pristupile natjecanju — nakon novinarskog istraživanja portala ŠibenikIN, započele su

prijave šibenskih srednjoškolaca. Na kraju su odnijeli sva tri prva mjesta.

Po troje najboljih u svakoj kategoriji bit će nagrađeno poklon-paketima — knjigama u izdanju SABA RH te besplatnim jednodnevnom boravkom u Ljetnoj školi u Savudriji koju priređuje SABA već drugu godinu zaredom.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Natjecanju su pristupila 134 natjecatelja od kojih 76 u kategoriji osnovne škole i 58 u kategoriji srednjih škola. Prosječna ocjena svih pokušaja u kategoriji osnovne škole je 71% točnosti. Prosječna ocjena svih pokušaja u kategoriji srednjih škola je 72% točnosti. Najviši postotak u kategoriji osnovne škole je bio 100% točnosti, a najniži 23,33%. Najviši postotak u kategoriji srednje škole je bio 100%, a najniži 36,67% točnosti.

“WONDERLAND”

— IMPRESIVNA PREDSTAVA

INBAL DANCE THEATRE

COMPANY

PIŠE: NEDA WIESLER

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

U povodu obilježavanja 67. obljetnice stvaranja Države Izrael, veleposlanstvo Izraela je na čelu s novom veleposlanicom u Republici Hrvatskoj gospođom Zinom Kalay Kleitman i ove godine priredilo bogat tjedan događanja u sklopu kojeg je 1. lipnja 2015. u Dramskom kazalištu Gavella održana impresivna predstava “Wonderland” u izvedbi *Inbal Dance Theatre Company* a u koreografiji Baraka Marshalla.

U uvodnoj je riječi izraelska veleposlanica između ostalog spomenula kako je grupi zadovoljstvo nastupiti pred zagrebačkom publikom koja zna cijeniti, uživati i bogato pljeskom nagradi umjetnike, no nažalost ovoga puta nije bilo tako.

Ova izuzetno vrijedna predstava nije dobila zasluženi aplauz, jer publika najvjerojatnije nije mogla doprijeti do njezine suštine. Kratki tekst u letku koji je trebao objasniti ideju vodilju stvaraoca tog plesnog kazališnog komada zbunio je publiku budući da se ograničio na samo jedan aspekt i to onaj apstraktni, za kojeg je nedostajalo polazište, te je zbog toga publiku ostavio u nedoumici. Nesnalaženje se tijekom odvijanja samog komada produbilo i zbog toga što se od teksta kojeg su povremeno izgovarali plesači (tekst je postojao i u prijevodu na hrvatski) očekivalo da uvede u možebitni sadržaj, a nije bilo jasno ukazano na to da su sirovi glas, jednako kao i adekvat-

no izabran sirov pokret, te k tome adekvatno usklađena scenografija i kostim, samo dio alata u službi podcrtavanja osnovne poruke.

ZA RAZUMIJEVANJE PREDSTAVE TREBA IMATI ODREĐENO PREDZNAJJE...

Dakle o čemu je riječ?

Izraelski recentni ples općenito, bio on klasičan, ili moderan, ples ili balet ili jednostavno folklor, počiva na etničkim specifičnostima, a plesna grupa Inbal je jedan od pionira i do danas najreprezentativnijih predstavnika tog izričaja. Osnovni cilj ove plesne skupine je njegovanje visokih standarda umjetničke vrijednosti, te je za svoj rad okrunjena brojnim nagradama u zemlji i inozemstvu. Predznanje potrebno za uviđanje tih prednosti sastoji se u uvažavanju specifičnosti povijesnih činjenica života Židova, ali i raspoznavanje aktualnog trenutka kroz koji Država Izrael prolazi danas.

Za razliku od svih drugih naroda koji su ekonomski i kulturni razvoj ostvarivali na istom geografskom području vezani istim jezikom, Židovi nisu imali tu sreću. Židovski je narod bio istrgnut iz krila u kojem je nastao, pa je svoj opstanak bio prisiljen ostvariti razasut po gotovo svim krajevima svijeta. Iznenadni gubitak iskonske domovine značio je prestanak prirodnog razvitka te početak borbe za brižljivo očuvanje kulture.

U vrijeme ponovnog intenzivnijeg useljavanja u biblijsku zemlju početkom 20. stoljeća, međutim, novi su useljenici sa sobom ipak donijeli nešto sasvim drugo. Nakon tisuća godina egzila, u zemlju koja se po novom zvala Palestina dolaze u drugačijem ruhu. Unatoč obećanju, danom u trenutku napuštanja stare domovine, i unatoč poštivanju

brižljivih čuvara i tumača Božjeg zakona, kako se ništa ne bi izgubilo, tijekom vremena kolektivno pamćenje je slabilo a paralelno jačao utjecaj sredina koje su pružale utočište, gotovo u svim segmentima osim vjerskog. Razlike su se postepeno povećavale često dovodeći i do krajnosti. Kao ilustracija može poslužiti primjer da su se npr. Židovi iz Etiopije ulaskom u Izrael nemalo začudili vidjevši da postoje i bijelci-Židovi.

PLES JE DOŠAO KASNIJE...

Nisu problem bile samo kulturološke razlike, već mnogo dublji problemi. Skupine useljenika koje su u Izrael počele pristizati nisu imale kad brinuti o plesu, jer su bile suočene s bespoštednom borbom za opstanak; za goli život. Trebalo je osigurati uvjete za prehranu, što je značilo s jedne strane boriti se s pustinjom a s druge s močvarom, a da se i ne spominje ratna ugroza koja nije prestala niti danas. Ples je u takvim okolnostima bio zadnja briga. Služio je samo kao rekreacija u trenucima nekog slavlja ili odmora.

Na ples kao viši izraz duhovnosti počelo se misliti postepeno tek u sljedećim desetljećima, pa se tako kreiranja i trasiranja tog područja prihvatila tek nova generacija.

Različitost tradicija koje su se odjednom našle u novostvorenoj Državi Izrael jedna pokraj druge, same po sebi ne bi stvarale probleme i mogle bi pristojno koegzistirati. Svaka je naime pod utjecajem kultura drugih naroda razvijala postepeno (stručnjaci kažu kako, da bi nešto postalo dio kulturne baštine ili folklor, treba opstati barem četiri generacije) pa su zadovoljene pretpostavke o dovoljno čvrstim korijenima, no kako su djeca rođena u Izraela u društvu ostalih etničkih skupina, odgajana u atmosferi upravo novo postignute slobode, ona ne trpe čvrsta pravila i počinju kršiti dogme. Mogućnost izražavanja na svim područjima koja je Židovima tako dugo kroz povijest bila uskraćivana sada nezaustavljivo buja rušeći sve barijere. Ta će generacija samo djelomično biti vezana za melodije iz krajeva od kuda su im došli roditelji, ali stremljenja će im se kretati neobuzdano i uglavnom prema zapadnoj kulturi i globalizaciji.

Tada nastaje početak zbrke. Mladi ne samo da se nisu zadovoljavali tradicijom svojih roditelja nego su se prepustili mogućnostima izazova. Počeli su eksperimentirati s upotrebom kombinacija raznih stilova svojih novih susjeda, zabavljati se miješanjem raznih kultura, a svoj su bunt iskazivali unošenjem ka-

osa, koji je nastao nekontroliranim spajanje svega dotad stvorenog pod svaku cijenu.

Zgranuti, oni kojima je ples na srcu, mogli su jedino tužno stajati i bespomoćno gledati taj siloviti proces kako srlja u nepoznato. Problem se nije sastojao u tome da se pojedini raznih etničke vrijednosti kombiniraju već su se one počele utapati u modernim američkim stilovima. Bilo je to područje — jedno od rijetkih u Izraelu — koje nije služilo na čast, ali koje nitko nije mogao obuzdati, jer mlada temperamentna nacija koja se konačno nakon tisućljetnih okova dočepala slobode želi plesati slobodno (bosa i raspustene kose, držeći se za ruke) ne pitajući nikoga kako bi to trebalo izgledati. Uslijedilo je razdoblje ozbiljne zabrinutosti zbog tog "melting pota" (lonac u kojem se tali) kako se taj koncept simpatično imenovalo.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

OLAKŠANJE U OBLIKU OHADA NAHARINA I BARAKA MARSHALLA

A onda konačno olakšanje! Stupanjem na scenu Ohada Naharina i napose Baraka Marshalla može se odahnuti.

Dok je Ohad Naharin iz izraelske tradicije iznjedrio izniman prepoznatljiv izraz klasičnog baleta, Barak Marshall je donio spas izraelskom modernom plesu baziranom na folkloru i utro put, budućim stvaraocima kako bi prestalo besciljno lutanje.

Predstavom "Wonderland" Barak Marshall je pokazao primjerom da se može pronaći način kako se izraziti (za razliku od mnogih prije njega koji su na razne načine to bezuspješno pokušavali). Marshall je znalački, umjetničkom senzibilnošću napravio djelo u kojem je objedinio sve elemente kako bi izraelski ples dobio svoju legitimaciju. Pažljivo je izabrao kristalno jasne djeliće, vjerodostojne za svaku pojedinu grupaciju, kako bi od njih napravio kolaž koji je istovremeno zaokružena estetska cjelina a u kojoj je sve rečeno.

Nije on taj koji je stvorio identitet židovskog plesa, identitetu su pridonijele tisuće entuzijasta koji uporno svakodnevno izražavaju svoj entuzijazam, sastajući se osim u Izraelu, i diljem svijeta svakodnevno po raznim klubovima i otvorenim prostorima kao što su parkirališta i stadioni. Posebnost Marshalla je što je on bio u stanju uočiti osnovne značajke, te povezati nespojive elemente postavivši ih u adekvatnu ravnotežu. Dosegavši visok umjetnički nivo stavio je krunu na kontinuitet, spasio dignitet, pokazavši da put kojim se kreće masa ima svoj smisao. Pronašavši ispravan rakurs uspio je današnji trenutak područja modernog plesa dodati mozaiku onih vrijednosti koje je plesna grupa Inbal njeguje od samog početka.

ČUDO I REALNOST IZRAELA

Predstava "Wonderland" (Zemlja čudesa) počevši od samog naziva predstave jasno govori da se radi o Državi Izrael čije postojanje nije drugo nego č u d o!

"Tada će Gospodin tvoj vratiti tvoje izgnanike, smilovat će se tebi i opet će te sabrati između svih naroda među koje te bude rastjerao. Doved će te u zemlju koju su posjedovali oci tvoji da je zaposjedneš"

(Ponovljeni zakon 30,3-5)

U predstavi na čijem početku se po odjeći plesača vidi da predstavljaju kibucnike (pioniri koji su osnivali poljoprivredne zadruge) neizbježan je lik Mojsija, čije prisustvo nam pokazuje na što sve trebamo obratiti pozornost. Polagano, s uvođenjem na scenu i redanjem različitih etničkih skupina koje upoznajemo preko specifičnosti njihova života, kroz karakterističnu muziku i ples, autor nas stalno podsjeća na grubu realnost opasnosti života u Izraelu. Svaka zajednica u okviru briga svoje svakodnevnice koju donosi život pun veselih ili tužnih događaja, treba imati na umu da u datom trenu život može biti zaustavljen prolaskom aviona ili eksplozijom bombe.

Iako se predstava kroz pomno odabran okvir odnosi na život u Izraelu, ona izražava svoj stav i prema općedruštvenim problemima zapadne civilizacije kao što su neslaganje u obitelji, nasilje nad ženama i slično, te po tome i po načinu umjetničkog izraza spada u najviše domete današnjeg plesnog izraza, a Barak Marshall je uz Ohada Naharina jedna od najsnažnija ličnosti modernog izraelskog plesa i koreografskih dosega u svijetu danas.

MAZEL TOV, ISRAEL!

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Veleposlanstvo Države Izrael u Republici Hrvatskoj obilježilo je u svibnju 67. godina izraelske neovisnosti nizom zanimljivih događanja: izložbenih, glazbenih, plesnih i kulinarskih.

Obilježavanje rođendana Izraela započelo je izložbom fotografija Jeruzalema u zagrebačkoj Galeriji Forum na kojoj je taj nevjerojatan grad bio predstavljen kroz 40 fotografija.

Jeruzalem je smješten na visoravni u Judejskim brdima između Sredozemnog i Mrtvog mora, jedan je od najstarijih gradova na svijetu i ujedno grad kojeg tri velike mono-teističke religije — judaizam, kršćanstvo i islam — smatraju svojim svetim gradom.

Povijest ovoga grada bila je burna — Jeruzalem je bio razrušen barem dvaput, opsjednut 23 puta, napadnut 52 puta i osvojen 44 puta. Najstariji dio grada bio je naseljen već u 4. tisućljeću pr. n. e., a zidine oko Jeruzalema sagradio je Sulejman Veličanstveni 1538. godine.

Danas te zidine omeđuju Stari grad, koji je tradicionalno podijeljen na četiri dijela, poznatih kao armenska, kršćanska, židovs-

ka i muslimanska četvrt. Moderni Jeruzalem izrastao je oko Jeruzalema unutar zidina, a grad je danas pravi mozaik kultura i nacionalnosti, ljudi i četvrti, starog i novog.

Izraelsko veleposlanstvo organiziralo je u Zagrebu i koncert sastava “Evine žene”, koji njeguje glazbu koja je svoju inspiraciju pronasla između ostaloga i u tradicionalnim židovskim stilovima. Glazba “Evinih žena” pokazuje i multikulturalnu sliku izraelskog društva, a uz zvukove Bliskog istoka, Afrike i Latinske Amerike osjeća se i prizvuk jazza.

PREDSTAVLJANJE IZRAELSKJE KUHINJE

U jednom zagrebačkom hotelu održan je i Tjedan izraelske kuhinje a u kazalištu Gavella izvedena je plesna predstava “Zemlja čudesa”, plesnog kazališta Inbal, prve i najstarije izraelske plesne skupine, osnovane 1949. godine.

Izraelska kuhinja je vrlo zanimljiva mješavina raznih utjecaja iz cijeloga svijeta a hrvatskoj publici u zagrebačkom hotelu Sheraton predstavio ju je poznati izraelski chef Avi Levy.

Chef Avi Levy rođen je prije 38 godina u Jeruzalemu u obitelji koja potječe iz Alžira. Njegova ljubav prema kuhanju započela je u ranom djetinjstvu pod značajnim utjecajem njegove bake, koja je bila vješta kuharica. Diplomirao je hotelski menadžment i specijalizirao u vodećim jeruzalemskim hotelima King David i Hyatt, a 2011. godine je osvojio prvo mjesto na izraelskom MasterChefu.

Avi Levy je 2012. godine otvorio HaMotzi, alžirski restoran koji nudi autentično iskustvo i posebnu gostoljubivost, s originalnim jelima u kojima predstavlja osobnu interpretaciju sjevernoafričke hrane uz koju je odrastao. Dvije godine kasnije otvara restoran Beit HaKavan, u kojemu je specijalitet jeruzalemska ulična hrana servirana u kineskim pliticama ili na pita pecivu, a danas ima i restoran Chirifum u Tel Avivu.

Tijekom svog boravka u Zagrebu, Avi Levy je posjetio Ugostiteljsko-turističko učilište, gdje je učenicima i profesorima održao radionicu kuhanja.

POVIJEST PROSTORA IZRAELA

Od Kanaana do babilonskog ropstva

PIŠE: MILJENKO HAJDAROVIĆ

FOTOGRAFIJA: SATELITSKA SNIMKA DIJELA LEVANTA / CIPAR, IZRAEL, JORDAN, LIBANON, PALESTINA I JUŽNA SIRIJA

Suvremene rasprave oko Izraela i općenito oko stanja na Bliskom Istoku često se odmah na početku pretvore u priču o kokoši i jajetu. Što ili u ovom slučaju tko je bio prvi? Što je bilo prije? Tko ima “povijesno pravo”? Narodi koji tamo žive stoljećima i duže ne dijele samo životni prostor već i brojne običaje, kuhinju, religije, jezike, kulturu i druge brojne sitnice. Uz bogatstvo povijesnih zbivanja u pregledu povijesti imamo stalni konflikt povijesne znanosti i religije, koji se samo povremeno nadopunjuju.

GEOGRAFIJA IMENA

Kroz povijest su za prostor Izraela i okolice korišteni razni nazivi. Gledamo li na to područje iz naših krajeva vrlo široko prvi pojam s kojim se susrećemo je Levant. To je termin iz 13. stoljeća koji je na francuskom jeziku glasilo “levant” ili prevedeno “podizanje, izlazak” misleći na izlazak sunca na istoku. To su u ono vrijeme bile “zemlje Mediterana istočno od Italije”. Korijen riječi je u latinskom *levare*.

U latinskom je i korijen riječi Orijent — od izvornika *oriens* u značenju istok ili izvedenica od *orior* u značenju dizanje.

Geografski Levant označava pristo do obala Grčke preko Turske, Sirije i sve do Libije na Mediteranu i prostor Mezopotamije (međuriječja Eufrata i Tigrisa) prema istoku. Taj se termin koristio još tijekom Prvog svjetskog rata kada je Francuska dobila na upravu Države Levanta (Sirija i Libanon). To je prostor susreta tri velike monoteističke religije: judaizma, kršćanstva i islama. Glavni jezici na tom prostoru su arapski i hebrejski (u Izraelu). Današnje države na prostoru Levanta su Cipar, Izrael, Jordan, Libanon, Sirija, Turska, te problematični prostor “države” Palestine.

Termin “Bliski Istok” prisutan je više od 500 godina, ali se tek od razdoblja Krimskog rata (1853.-1856.) koristi za prostor Osmanjskog Carstva i neposredne okolice. Takozvani “Stari Bliski Istok” odnosi se na prostor na kojem je vladalo Osmansko Carstvo u njihovom najvećem opsegu. Taj je prostor naseljen i pun života od bakrenog doba (4500.-3300. godine prije kršćanske ere). Tu su živjeli Sumerani, Egipćani, Akadijci,

FOTOGRAFIJA: STARI BLISKI ISTOK

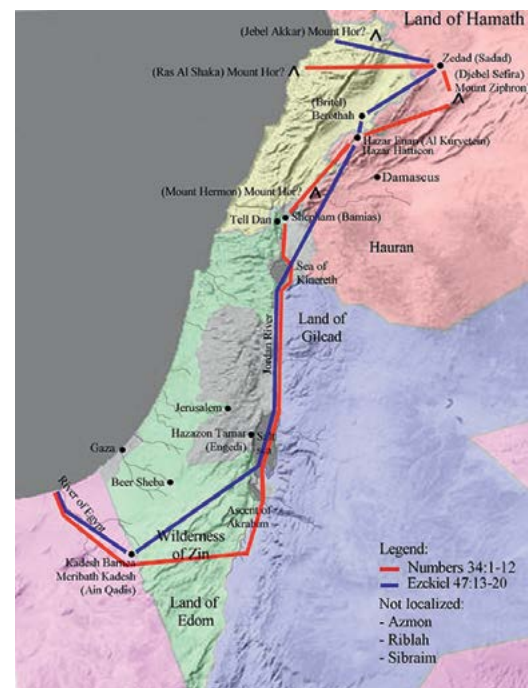
Asirci, Elamiti, Minojci, Babilonci, Hetiti, Mikenjani, Feničani, Aramejci, narodi s mora, Židovi, Grci i dr.

U prostor “Starog Bliskog Istoka” spada i prostor Kanaana. Prema starozavjetnim spisima pokriva područje današnjeg Libanona, Izraela, Palestine, zapadnog Jordana i jugo-

zapadne Sirije. U Knjizi Postanka i Knjizi Brojeva prostor Kanaana je definiran od Libanona do Egipta, te od Mediterana do doline rijeke Jordan. Arheološki nalazi potvrđuju postojanje Kanaana kao kolonije Novog Egipatskog Kraljevstva (1550.-1077.g.pr.n.e.). Na Pismima iz Amarne (1350.-1330.pr.n.e.) zabilježen je naziv Kina u, a u mlađim egipatskim izvorima stoje podaci o vojnim pohodima na područje Ka-na-na. Upravo je vrijeme Novog egipatskog kraljevstva bilo izuzetno burno na prostoru Kanaana jer su se tu ukrstili interesi Egipćana, Hetita i Asiraca.

Stari Grci su oko 500.g.pr.n.e. Feničane nazivali Kananci (s prostora Khna). Židovi su taj prostor nazivali kn'n. Etimologija riječi nije sigurna, ali se pripisuje semitskom korijenu kn' u značenju “biti ponizan, podložan”. Poznato je još i tumačenje Ephraima Avigdora Speisera koji je tvrdio da ime dolazi od riječi Kanahhu i odnosi se na purpurnu boju, specifičnu u trgovini Feničana.

U Bibliji se Kanaan i Kanaanci spominju 160 puta sve do razdoblja izraelitskog osvajanja. Novija arheološka istraživanja dovode u

FOTOGRAFIJA: BIBLIJSKE GRANICE KANAANA

pitanje izraelitsko osvajanje Kanaana. Ann Killebrew u svojim istraživanjima tvrdi da su Izraeliti u biti Kanaanci. Knjiga brojeva i Ezekiel opisuju granice Kanaana vrlo bliske granicama današnjeg Izraela.

Tko su onda Izraeliti? U Knjizi postanka u dijelu "Zemaljski narodi" stoji: "13 Kanaan rodi Sidona svojeg prvijenca i Heta, 16 Jebuzita, Amorita, Girgašita, 17 Hivita, Arkita, Sinita, 18 Arvadita, Semarita, Hematita. Kanaanska plemena se potom rasijaše 19 i područje kanaansko se protegnu od Sidona prema Gueraru sve do Gaze, prema Sodomu i Gomori, Admai i Sevoimu sve do Lešae. 20 Takvi bijahu sinovi Šamovi po svojim plemenima i njihovim jezicima, svrstani po zemljama i narodima. 21 Od Sema, prvorođenog brata Jafetovog, rodi se također otac svih sinova Heberovih. 22 Sinovi Semovi: Elam, Asur, Arpahšad, Lud i Aram. 23 Sinovi Aramovi: Us, Hul, Gueter i Maš. 24 Arpahšad rodi Šelaha, a Šelah rodi Hebera. 25 Heberu se rodiše dva sina. Prvi se zvao Feleh, jer u njegovo doba zemlja bi podijeljena a njegov se brat zvaše Joktan. 26 Joktan rodi Almodada, Šelefa, Hasarmaveta, Jeraha, 27 Hadorama, Uzala, Dikla, 28 Ovala, Abimaela, Saba, 29 Ofira, Havila, Jovava. To su sve sinovi Joktanovi; 30 njihovo se stanište protezalo od Meša prema Sefaru, istočnoj planini. 31 Takvi bijahu sinovi Semovi prema njihovim plemenima i njihovim jezicima, svrstani u zemlje i narode. 32 Takva bijahu plemena sinova Noaovih prema svojim obiteljima svrstanim u narode. Počev od njih počinje podjela naroda na zemlji poslije Potopa."

Uz Kanaana ovaj dio biblijskog teksta nam je važan još i radi spomena Sema. Prema njemu danas imamo skupno ime naroda Semita u koje danas uz Židove spadaju Arapai, Ajsori (Asirci), Amhari (Etiopija) i Maltežani.

DUBLJE U POVIJEST PROSTORA

Koliko daleko u prošlost možemo pratiti razvoj prostora Kanaana? Arheologija govori da su prostorom Levanta prolazili prvi putevi širenja ljudi iz Afrike na druge kontinente. Najstariji povijesni izvori pokazuju prisutnost ljudi već u donjem paleolitu — prije oko 1.4 milijuna godina. Izvori pokazuju kontroliranu upotrebu vatre i pripitomljavanje pasa. Nešto mlađi nalazi pokazuju naseljavanje u špiljama i na otvorenom. Tijekom neolitika na ovom su se prostoru formirala tri trgovačka puta. Premda su se oblikovala stalna naselja uz obrađivanje polja nedostatak oborina je poticao stanovništvo na nomadski (pastirski) način života.

Svojevrsnu organiziranu državu (gradovi-države) Kanaanci su na tom prostoru imali oko 1600.g.pr.n.e.. Sredinom 15.st.pr.n.e. taj je prostor napao faraon Tutmozis III. Između 1250. i 1200. g.pr.n.e. uništeni su mnogi kanaanski gradovi što odgovara moćbitnoj izraelitskoj invaziji na Kanaan. Ti se događaji djelomično poklapaju s biblijskim tekstovima o Mojsiju koji je izveo svoj narod iz Egipta i Jošuo osvajanje Jerihona. Tijekom 12. stoljeća prostor Kanaana naseljavaju židovska plemena.

IZRAEL I JUDEJA

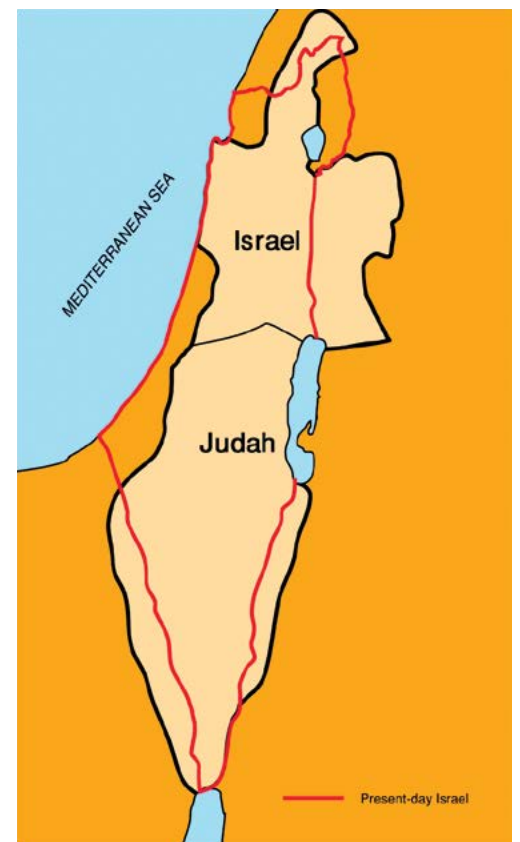
Ime Izrael se prvi put javlja na steli faraona Merneptaha oko 1209.g.pr.n.e. Egipćani su vladali tim prostorom u kojem je živjela etnička grupa Izraelita. Do kraja 11.st.pr.n.e. u oko 200 naselja živjelo je između 20.000 do 40.000 stanovnika. Kanaanci su postepeno integrirani među Filistejce, Feničane i Izraelite. Hebrejski dijalekt koji su koristili Kanaanci s vremenom postaje dominantan.

Između 11. i 6.st.pr.n.e. klimatski uvjeti su bili neočekivano povoljni što je dovelo do povećanja broja stanovnika. Sredinom 10.st.pr.n.e. formirano je prvo kraljevstvo sa sjedištem u Samariji o čemu svjedoče egipatski zapisi o vojnom pohodu na tom području. Izraelska država definitivno postoji i 853.g.pr.n.e. kada asirski kralj Salmaneser III. vodi bitku protiv "Ahaba Izraelitskog". U narednom stoljeću državu oko Samarije su uništili Asirci u svom novom usponu oko 722./721.g.pr.n.e..

U istom se razdoblju oko 9.st.pr.n.e. razvija i Judeja. Samo ime je prvi put zabilježeno 733.g.pr.n.e. Među istraživačima još uvijek nema konsenzusa oko početka Kraljevstva Judeje i kao mogući početak se već spominje 11.st.pr.n.e. Šaul je vjerojatno bio prvi kralj ujedinjenog Kraljevstva Izraela i Judeje. Naslijedili su ga sin Isvostej i zet David. Prevladao je David koji je vjerojatno vladao ujedinjenim kraljevstvom Izraela i Judeje premda se istraživači ne slažu s takvim tumačenjem. Vladao je na prijelazu iz 11. u 10. stoljeće pr.n.e. Prema Bibliji jedan je od predaka Isusa, a prema islamu jedan od proroka. Naslijedio ga je Solomon za kog se opet pretpostavlja da je vladao ujedinjenim kraljevstvom. Sigurno je da njegovi nasljednici više nisu vladali ujedinjenim Izraelom i Judejom. Solomona Talmud i Kuran broje u proroke. Židovski biblijski izvori mu pripisuju gradnju Prvog hrama u Jeruzalemu, ali i to da je "okrenuo leđa Jahvi". Prema biblijskim izvorima radi njegovih grijeha izbio je građanski

rat u kojem su se kraljevstva odvojila. Kao zanimljivost vrijedi istaknuti mnogoženstvo pa su recimo kraljevi imali po desetak i više žena, te shodno tome desetke djece.

Asa od Judeje, peti kralj iz Davidove dinastije, nastojao je istrijebiti krivovjerje. Ratovao je s Izraelom i Egipćanima. Odnosi između Judeje i Izraela su bili vrlo promjenjivi — od ratovanja do saveza protiv drugih agresora. Takvi su odnosi potrajali sve do 722. kada je asirski Sargon II. zauzeo Samariju. Tada je judejski kralj Ezekijel uveo strogu zapovijed isključivog štovanja Jahvea i centralizaciju štovanja u jeruzalemski Hram. Njegovi nasljednici su to, naravno, napustili! Uvidjevši opasnost od Asiraca investirao je u gradnju obrambenih tornjeva, ojačanje zidina i gradnju tunela za dovođenje vode u grad. Promjenjivi odnosi sa susjedima i promjene u religijskim nazorima potrajale su do babilonskog osvajanja. Nabukodonosor II. je u prosincu 589.g.pr.n.e. započeo opsadu Jeruzalema koja će potrajati 30 mjeseci. Grad je temeljito opljačkan, srušen sa zemljom zajedno sa Solomonovim Hramom. Samo je manji broj stanovnika dobio dozvolu da ostane na tom području dok su ostali odvedeni u ropstvo.

The Divided Kingdom, 10th - 6th Century BCE

DRŽAVA IZRAEL

PIŠE: NATAŠA BARAC

SLUŽBENO IME: DRŽAVA IZRAEL

HIMNA: HATIKVA (NADA)

GLAVNI GRAD: JERUZALEM, SJEDIŠTE

VLADE TEL AVIV

SLUŽBENI JEZICI: HEBREJSKI I ARAPSKI

NEOVISNOST: 14. SVIBNJA 1948.

POVRŠINA: 20.779 KM²

STANOVNIŠTVO: 8.051.200

Gusto naseljena zemlja na istočnoj obali Mediterana, Izrael je jedina država na svijetu s većinskim židovskim stanovništvom. Izrael je praktički od prvog dana svoje državnosti u sukobu s Palestincima i većim dijelom svojih arapskih susjeda zbog vlasništva nad zemljom koja je sveta Židovima, kršćanima i muslimanima.

Stvaranje Države Izrael u godinama nakon kraja Drugog svjetskog rata bila je kulminacija cionističkog pokreta, čiji je cilj bio stvaranje domovine za Židove koji su bili raseljeni po svim krajevima svijeta.

Nakon Holokausta rastao je pritisak za međunarodnim priznanjem židovske države, a 1948. godine Izrael je proglasio svoju nezavisnost nakon što su Ujedinjeni narodi izglasali podjelu Palestine. Veći dio povijesti tog dijela svijeta od tada se svodi na sukob u kojem se s jedne strane nalazi Izrael a s druge Palestinci i arapske susjedne zemlje. Stotine tisuća Palestinaca raseljeno je tijekom borbi 1948. Izrael je u tim borbama izgubio 1 posto svog tadašnjeg stanovništva. Borbe su završile nizom prekida vatre koji se uglavnom nisu poštivali.

Izrael se tijekom posljednjih 60 godina razvio iz poljoprivredne zemlje u hi-tech gospodarstvo. Primio je brojne židovske imigrante iz Europe, drugih dijelova Bliskog istoka, Sjeverne Amerike i relativno nedavno iz nekadašnjeg Sovjetskog Saveza i Etiopije. Političkim životom Izraela dominira sukob s arapskim susjedima, uključujući i velike ratove koji su vođeni 1948., 1967. i 1973. godine, te brojne sukobe manjih razmjera uključujući i ratove u Libanonu 1982. i 2006. godine. Izrael je postigao mirovne sporazume s dva svoja susjeda — Egiptom (1979.) te s Jordanom (1994.).

Izraelska zastava ima korijene u židovskoj tradiciji. Bijela pozadina simbolizira čistoću a u sredini se nalazi plava Davidova zvijezda koja simbolizira savez Boga i Židova. Plave pruge simboliziraju talit, židovski molitveni šal.

Odnosi s Palestincima bili su ključni faktor unutrašnje i vanjske politike Izraela. Palestinci na Zapadnoj obali i u istočnom Jeruzalemu žive pod izraelskom okupacijom od 1967. godine. Naselja koje je Izrael izgradio na Zapadnoj obali domovi su za gotovo 500.000 osoba a prema međunarodnom zakonu smatraju se nelegalnim.

Izrael je evakuirao svoje doseljenike iz pojasa Gaze 2005. godine i povukao vojsku iz tog područja, čime je završila gotovo četrdesetogodišnja vojna okupacija. Ipak, nakon što je militantna islamska skupina Hamas preuzela kontrolu u Gazi u lipnju 2007. Izrael je pojačao svoju gospodarsku blokadu Pojasa Gaze. Izrael je 2008. i 2014. pokrenuo velike vojne operacije i napade na Gazu.

Palestinici i Izraelci još uvijek nisu postigli mirovni sporazum. Glavni kameni spoticanja u postizanju mirovnog dogovora su sudbina Jeruzalema, sudbina palestinskih

izbjeglica te židovska naselja na okupiranim područjima.

Temeljni izraelski zakoni zemlju definiraju kao "židovsku i demokratsku državu". Izrael je parlamentarna demokracija te postoji trodioba vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast. Premijer je čelnik vlade a izraelski parlament Knesset je legislativno tijelo zemlje kojeg čini 120 zastupnika. Predsjednik se bira na mandat od 5 godina i ima više ceremonijalnu funkciju. Izrael se smatra razvijenom zemljom, te 37 najvećim gospodarstvom na svijetu.

Izrael je domovina brojnih religija a najrasprostranjenije su judaizam, islam i kršćanstvo.

Grb Izraela usvojen je zajedno sa zastvom 10. listopada 1956. godine. Grb predstavlja menoru, sedmokraki svijećnjak, simbol židovstva. Uokviren je maslinovom graničicom.

ZANIMLJIVOSTI O IZRAELU

PIŠE: J.C.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Čini vam se da sve znate o Izraelu?

Hmmmm... Za svaki slučaj, donosimo neke zanimljive informacije.

ZEMLJOPIS:

1. Izrael čini samo 1/6 od 1 posto ukupnog teritorija Bliskog istoka.
2. Mrtvo more je najniža točka na zemlji koja se nalazi na oko 396 metara ispod razine mora.
3. Izrael je jedina zemlja na svijetu koja je u 21. stoljeće ušla s većim brojem stabala nego što je imala u 20. stoljeću.
4. Jerihon je najstariji stalno naseljeni grad na svijetu.
5. Maslinovo brdo u Jeruzalemu je najstarije groblje na svijetu koje se bez prestanka koristi.
6. Pustinja Negev čini 60 posto izraelskog teritorija ali na tom području živi samo 8 posto izraelskog stanovništva.

DEMOGRAFIJA:

1. Izraelsko stanovništvo čini samo 2 posto stanovništva Bliskog istoka.

2. Izrael ima najveći postotak sveučilišnih diploma po glavi stanovnika na svijetu.
3. Izrael ima najveći broj znanstvenika po glavi stanovnika na svijetu.
4. Izrael ima najveći broj inženjera po glavi stanovnika na svijetu.
5. Izrael ima najveći broj liječnika po glavi stanovnika na svijetu.
6. Izrael je jedina zemlja na Bliskom istoku u kojoj je broj kršćana porastao u posljednjih 50 godina.

GOSPODARSTVO:

1. Izraelima najveći broj start-up tvrtki po glavi stanovnika na svijetu.
2. Najveći broj obrađenih dijamanata dolazi iz Izraela, gdje se nalazi najveći centar dijamanata na svijetu.
3. Nakon Silicijske doline, Izrael ima najveću koncentraciju hi-tech tvrtki na svijetu.
4. Mobilni telefon je razvijen u Izraelu u Motorolinom centru za razvoj.
5. Voice Mail tehnologija je razvijena u Izraelu.

6. Osamdesetih godina 20. stoljeća IBM je izabrao chip napravljen u Izraelu za mozak svog prvog osobnog računala.
7. Većina operativnih sustava Windows NT i XP razvijena je u Izraelu.
8. Izrael ima najveći broj osobnih računala po glavi stanovnika na svijetu.
9. Izrael proizvodi 93 posto hrane koju konzumira.
10. Cherry rajčice su prvi puta uzgojene u Izraelu 1973. godine.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

KULTURA:

1. Hebrejski je jedini primjer mrtvog nacionalnog jezika u čitavoj svjetskoj povijesti koji je obnovljen. Stoljećima se nitko nije služio hebrejskim kao materinim jezikom, a danas je on materinji jezik milijunima.
2. Izrael ima više muzeja i orkestara po glavi stanovnika nego bila koja nacija na svijetu.
3. Izrael objavljuje više knjiga po glavi stanovnika od bilo koje druge zemlje na svijetu.

SIGURNOST:

1. Izrael ima najbolju sigurnost u zračnim lukama na svijetu
2. Izrael troši više novaca po glavi stanovnika za svoju zaštitu i sigurnost od bilo koje druge zemlje na svijetu.
3. Izrael je od svog osnutka 1948. godine sudjelovao u sedam ratova.

JESTE LI ZNALI?

1. Izraelci su najveći potrošači voća i povrća na svijetu.
2. Izraelske novčanice u sebi sadrže Brailleovo pismo tako da se s njima mogu bez problema koristiti i slijepe osobe.
3. Ljepilo na izraelskim markama je košer.
4. Albertu Einsteinu je bilo ponuđeno 1952. godine da postane predsjednik Izraela, ali on je tu ponudu odbio.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

5. Izrael je 1984. i 1991. zračnim mostom u Izrael prebacio 22.000 etiopskih Židova.
6. Godišnje se na Zapadnome zidu u Jeruzalemu ostavi oko milijun poruka. Zapadni zid — Kotel — čisti se svake godine prije Pesaha i Roš Hašana.
7. U Izraelu ima više od 40 košer McDonald'sa. Jedini košer McDonald's izvan Izraela nalazi se u Buenos Airesu.
8. U Izraelu postoji 273 kibuca.
9. Ortodoksni Izraelci koji ne voze na šabat mogu kupiti osiguranje za auto koje ne pokriva subote, te je stoga jeftinije.
10. Najčešće ime ulicu u Izraelu je Hazit što znači "ulica maslina".
11. U Izraelu se govore brojni jezici, među ostalima i indo-arijski jezik marathi, aramejski i sjeverno-uzbečki.

DOBITNICI NOBELOVIH NAGRADA

Izrael je od svog osnutka 1948. godine dao i prilično veliki broj dobitnika Nobelovih nagrada — njih 12.

1. Arieh Warshel, Nobelova nagrada iz kemija, 2013. godine
2. Michael Levitt, Nobelova nagrada iz kemija, 2013. godine.
3. Dan Shechtman, Nobelova nagrada iz kemija, 2011. godine.
4. Ada E. Yonath, Nobelova nagrada iz kemija, 2009. godine
5. Robert Aumann, Nobelova nagrada iz ekonomija, 2005. godine
6. Aaron Ciechanover, Nobelova nagrada iz kemija, 2004. godine
7. Avram Hershko, Nobelova nagrada iz kemija, 2004. godine
8. Daniel Kahneman, Nobelova nagrada iz ekonomija, 2002. godine
9. Yitzhak Rabin, Nobelova nagrada za mir, 1994. godine
10. Shimon Peres, Nobelova nagrada za mir, 1994. godine
11. Menachem Begin, Nobelova nagrada za mir, 1978. godine
12. Shmuel Yosef Agnon, Nobelova nagrada za književnost, 1966. godine

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

DAVID BEN – GURION

Prvi izraelski premijer i “otac domovine”

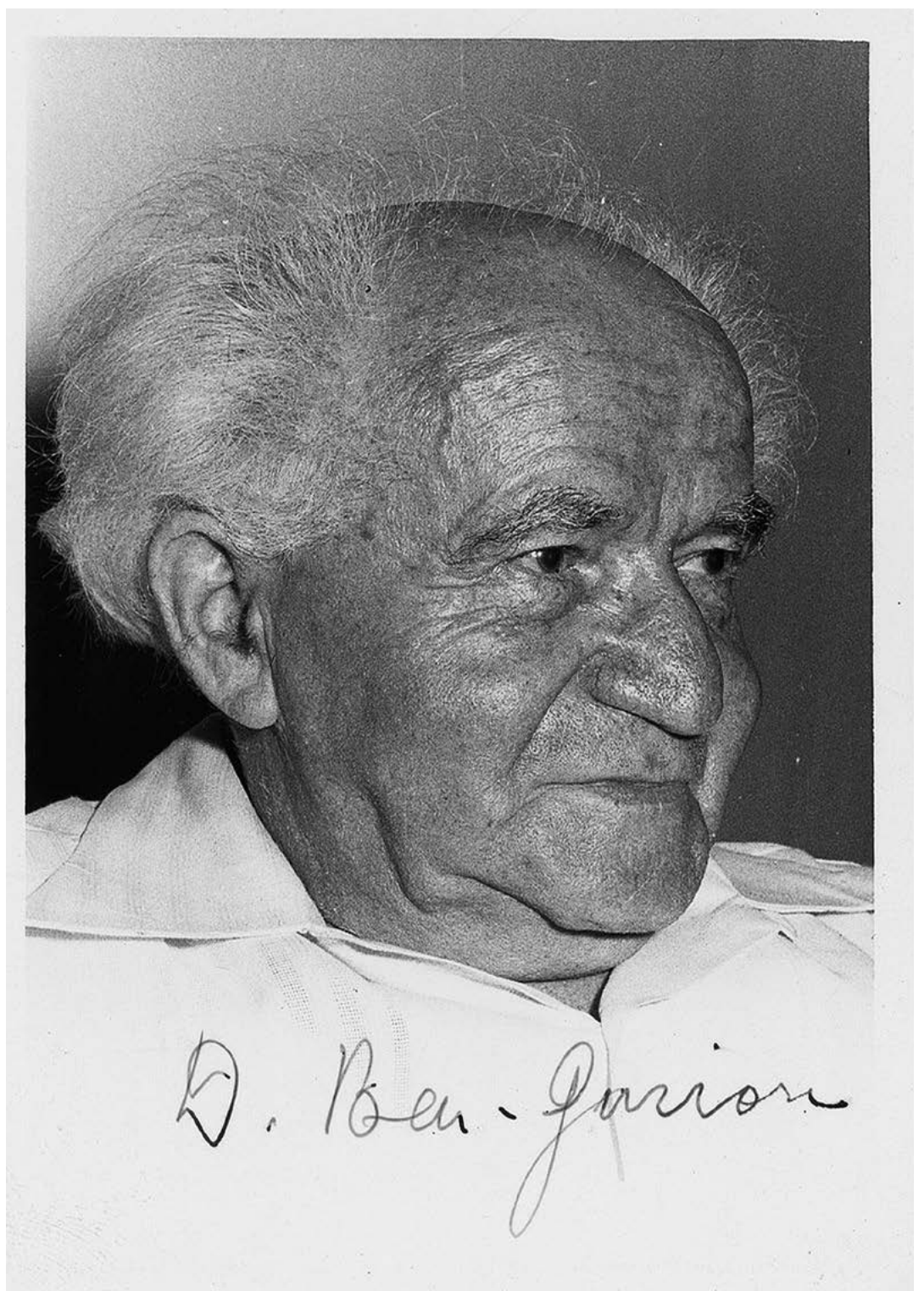
PIŠE: RENATA DEBELJAK

Što napisati o Davidu Benu-Gurionu, a što već odavno nije napisano, što nisu obuhvatile brojne biografije objavljivane o tom velikom državniku, što nije izrečeno u citatima političara, poznatih pisaca ili onih koji su se na bilo koji način susreli s tim izraelskim i svjetskim političarem, kojemu je u Izraelu s razlogom dodijeljena titula “oca domovine”?!

Već pri samom spomenu Ben-Gurionovog imena, nekako se uvijek sjetim knjige “Moj Izrael/My Life” Golde Meir, koju sam čitala s divljenjem i velikim respektom. Za mene je to jedna od najmotivnijih knjiga napisanih o stvaranju Države Izrael, barem sam ju ja tako doživjela, napisana iz pera žene koja je imala rijetku kombinaciju hrabrosti i iskrenosti. Iako je ovo tekst o Davidu Benu-Gurionu, nezamislivo mi je ne spomenuti uz Gurionovo ime i Goldu Meir, koju je ‘otac domovine’ jako cijenio, o čemu sasvim dovoljno govori i njegova poznata rečenica ‘da je Golda jedini muškarac u njegovoj vladi’, budući da je podupirala njegovu politiku odmazde protiv arapskih napada. A njezina je knjiga, iz mog kuta gledanja, posveta i svima onima koji su dali svoj doprinos u stvaranju moderne Države Izrael, među kojima su upravo David Ben-Gurion i Golda Meir neki od najvažnijih stupova. Stranice knjige ‘Moj Izrael’ tako snažno ocrtavaju nadu da se židovskom narodu, nakon neizrecive patnje u pogromima, proganjanju i masovne smrti u koncentracijskim logorima, nasuprot otporu arapskih susjeda i britanske mandantne vlasti, napokon osigura pravo života u novoosnovanoj Državi Izrael, upravo sve ono za što se zalagao veliki Ben-Gurion i što je bila njegova velika težnja. On je zapravo cijeli svoj život posvetio stvaranju Države Izrael.

NITKO NIJE TOLIKO VOLIO NEGEV KAO BEN-GURION

S jedne strane veliki političar, a s druge strane vrlo skromna i praktična osoba. Jako je

FOTOGRAFIJA: DAVID BEN GURION

volio pustinju Negev i kibuce pa nimalo ne čudi da se upravo u kibucu Sde Boker skrasio nakon odlaska iz političkog života. Kibuc Sde Boker u sjevernom dijelu pustinje Negev izgrađen je 1952. godine, no populariziran je u javnosti tek kada su se Ben-Gurion i njegova supruga Paula, s kojom je imao troje djece, tamo preselili. Sve ono što je područje Negeva danas i što će tek postati, zapravo je posveta Davidu Ben-Gurionu i njegovim težnjama i vizijama za naseljavanjem i oživljavanjem pustinje.

Njegove želje i vizije su bile da se Negev revitalizira i naseli brojnim Židovima koji se vraćaju u Izrael i da pustinja postane moderno središte zemlje. Lijepo je danas doći u Negev i gledati ga očima kako ga je zamišljao prvi izraelski premijer. Nesumnjivo bi bio jako sretan i zadovoljan. Smatrao je da nas pustinja uči najboljim mogućnostima kako u životu početi iznova ili doslovce od ničega i da je to ključni element svojevrsne renesanse židovskog naroda u Izraelu. “U pustinjskom okruženju, čovjek uči kako kontrolirati sebe, s tim senzibilitetom koji je više praktičan nego mističan mijenjamo ovu zemlju, jer je pustinja neraskidivi dio nas i naše prošlosti, ali i budućnosti”, razmišljao je Ben-Gurion kojemu je osim naseljavanja u pustinju jako puno značilo svako posađeno stablo i biljka na tom prostoru te navodnjavanje tog područja, koje zauzima više od 60 posto Države Izrael. Unutar kruga studijskog centra sveučilišta u Beer Shevi, koje nosi ime prvog izraelskog premijera, nalazi se i grob jednog od najpopularnijih izraelskih državnika. Dva skromna groba označavaju mjesto gdje su pokopani Ben-Gurion i njegova supruga Paula.

Danas je njegov dom u kibucu Sde Boker pretvoren u muzej “Tzrif Ben-Gurion”. Sveučilišni centar u Beer Sheevi osnovan je još 1969. godine, a preimenovan je u “Ben-Gurion University of the Negev” nakon njegove smrti 1973. Danas se na tom sveučilištu obrazuje oko 20.000 studenata. U Negevu se nalaze i brojni svjetski poznati istraživački centri.

BEN-GURIONOVA RIŽA

Koliko je Davidu Ben-Gurionu značilo navodnjavanje cijelog Izraela, dovoljno govori njegova davna i mudra izjava: “Nama Izraelcima, voda je jednako važna kao i krv!” Sve to jasno govori i o dostignućima izraelske tehnologije navodnjavanja koja ima vrlo razrađen sustav gospodarenja vodom, kao izuzetno važnim prirodnim resursom. Prvi

FOTOGRAFIJA: PUSTINJA NEGEV

izraelski premijer bio je itekako dalekovidan i gledao je u budućnost Izraela.

I kada se dotakne tema izraelske gastronomije, nemoguće je ne spomenuti Bena-Guriona. Jedno od danas jedinstvenih izraelskih jela — ptitim, koje izraelski chefovi nazivaju i “izraelski cuscus”, nastao je u početku stvaranja izraelske države kada je bila prisutna nestašica riže. Kao izraelski premijer, David Ben-Gurion tražio je od jedne prehrambene kompanije da proizvede zamjensku hranu upravo za proizvode na bazi pšenice te se tako krenulo u veliku proizvodnju ptitima, jer je ranih pedesetih godina mlada država morala hraniti milijune novih imigranata. Taj jeftini i jednostavni ptitim dobio je i nadimak “Ben Gurionova riža”. Za mnoge je ptitim i u današnje vrijeme simbol štednje, no također je stekao i gurmanski status.

Od zanimljivosti vezanih uz “oca domovine” zanimljiva mi je i jedna dogodovština iz pustinje Negev, vezana uz ptice. I to ne bilo koje ptice već uz grabežljivicu kosterberinu, koja je vrlo rijetka vrsta ptica na svijetu. Naime, 1945. godine, Shimon Peres (u to vrijeme zvan Shimon Persky) i David pronašli su gnijezdo kosterberina u Negevu. Kako je hebrejski naziv te ptice “peres”, Shimonu Perskyju se toliko svidio da ga je nakon toga uzeo kao svoje prezime.

U nekadašnjem domu Ben-Gurionovih u Tel Avivu koji je pretvoren u muzej, na Bulvaru Bena-Guriona na broju 17, nalazi se njegova nevjerojatna zbirka knjiga. Volio je

čitati knjige razne tematike. U tom razdoblju pre-internet, pre-tv i low-tech faze, Ben-Gurion je čitao mnoštvo knjiga objavljenih na hebrejskom, engleskom i španjolskom jeziku. Platon, Kant, Mill i Gandhi, biologija, židovska misao, ekonomija, poezija, fizika, filozofija... Sve je to bilo u fokusu njegovog zanimanja. Cijeli jedan zid zauzimaju i knjige o budizmu, jogi i zen misli. Budistička misao i prakticiranje joge te meditacija bili su mu jako važni, a na tragu svega toga posjetio je i Indiju. Bavio se i pisanjem, a najvažnija su mu djela “Osobna povijest” i “Židovi i njihova zemlja” koje su objavljene posthumno.

SUSRETI S AMOSOM OZOM I RAY CHARLESOM

Zanimljiv je i njegov susret s velikim izraelskim književnikom Amosom Ozom. Kao dječak, koji je tada živio u kibucu, Amos Oz uputio je pismo čitatelja jednome listu koje je bilo reakcija na filozofska razmatranja premijera i ministra obrane, Davida Ben-Guriona, u kojima je, prema mišljenju Oza, osporavao jednakost među ljudima. Iako je bio anonimni klinac, koji je u to vrijeme objavio tek nekoliko pjesmica, Ben-Gurion ga je pozvao k sebi, izvikao se na njega, a zatim mu priznao da je čitao njegove pjesme. Iako je Oz na kritički način opisao taj susret, ipak je priznao kako se je divio snazi i karizmi Bena-Guriona.

I veliki američki glazbenik Ray Charles bio je osoba koja je jako cijnila i divila se

Davidu Benu-Gurionu. Iako nije bio židovskog porijekla, Ray Charles je bio na strani židovskog naroda i snažno podupirao stvaranje Države Izrael. Za vrijeme svoje turneje po Izraelu 1973. godine, nedugo prije smrti prvog izraelskog premijera, proveo je nekoliko sati u razgovoru s Benom-Gurionom i predstavio mu svoj album "Message to the People". Ray Charles je često isticao kako su crnci i Židovi snažno povezani zajedničkom poviješću progona.

"Ako netko osim nas s puno osjećaja i s dušom može pjevati soul i blues, to može samo Židov. I jedni i drugi jako dobro znamo kako je to biti uništavan i ponižavan od drugih". Te su njegove riječi nesumnjivo jako dojmile i Bena-Guriona.

☆ OD DAVIDA GRÜNA DO DAVIDA BEN-GURIONA

Rođen je kao David Grün u Plońsku pokraj Varšave, 16. listopada 1886. U mladosti je pristupio socijalističkoj cionističkoj skupini Poale Zion, a 1906. otišao je u Palestinu, gdje je radio kao zemljoradnik i cionistički aktivist. Od 1912. studirao je pravo u Carigradu, 1914. uhićen je i protjeran iz Osmanškoga carstva a od 1915. do 1918. boravio je u SAD-u, gdje je bio jedan od organizatora Židovske legije u sastavu britanske vojske. U Palestinu se vraća 1918., a godinu kasnije bio je suosnivač socijalističke stranke Ahdut Haavoda, dok je 1921. suosnivač i do 1935. glavni tajnik Histadruta (organizacije židovskih radnika u Palestini), a 1929. suosnivač i do 1964. vođa Izraelske radničke stranke (Mapai). Od 1935. do 1948. bio je predsjednik Židovske agencije i s Chaimom Weizmannom usmjeravao cionističke aktivnosti. Nakon zaoštavanja britanske politike prema useljavanju Židova 1939. pozvao je na ustanak protiv britanske uprave. Na njegov poticaj donesena je 1942. odluka o osnivanju židovske države nakon završetka rata. Organizirao je djelovanje židovske zajednice u poslijeratnom razdoblju, a ono dovodi do osnutka Države Izraela (proglasio ju je upravo Ben-Gurion 14. svibnja 1948. u Tel Avivu). Bio je premijer i ministar obrane u privremenoj vladi, a nastavio je obavljati te dužnosti i nakon prvih parlamentarnih izbora 1949. U razdoblju od 1948 do 1963. bio je osam puta premijer i istovremeno ministar obrane. Pod njegovim vodstvom iz gerilskih jedinica oformljena je je suvreme-

FOTOGRAFIJA: SVEUČILIŠTE BEN GURION U NEGEVU

na izraelska vojska, osigurana pobjeda nad udruženim snagama šest arapskih država u ratu 1948. i 1949., organiziran proces primanja mnoštva useljenika i njihove integracije u jedinstvenu naciju, te oblikovan moderan školski sustav.

U prosincu 1953. dao je ostavku i povukao se u kibuc Sde Boker u Negev. Godine 1955. ponovno je preuzeo dužnost premijera i ministra obrane te vodio Izrael u razdoblju stjecanja vojne nadmoći (Sinajska kampanja 1956.), gospodarskog uspona i šire međunarodne afirmacije. Premda je tijekom svoje uprave vodio politiku odlučnoga vojnoga odgovora na svaku arapsku prijetnju, početkom 60-ih poduzeo je nekoliko inicijativa za tajne pregovore s arapskim državama zbog uspostave mira na Bliskom istoku, ali one nisu dale rezultata. Ponovno je 1963. dao ostavku i povukao se u kibuc. Privremeno se politički aktivirao 1965. kada je napustio Mapai i osnovao neovisnu Izraelsku radničku listu (RAFI) s kojom je na izborima 1969. ušao u Kneset da bi se 1970. povukao iz političkog života.

Vrlo je hrabra bila i njegova težnja da tadašnja Savezna Republika Njemačka uspostavi diplomatske odnose s Izraelom što je ostvareno 1965. godine. Susret Davida Ben-Guriona i kancelara Konrada Adenauera 14. ožujka 1960. u New Yorku bio je povijesni.

"Raduje me sastanak s kancelarom Adenauerom. U Knesetu sam rekao da Njemačka od danas nije Njemačka od jučer. Nakon ovog susreta siguran sam da je taj zaključak bio ispravan", izjavio je Ben-Gurion nakon susreta. Fotografije s ovog sastanka su obišle svijet, a godinu dana kasnije dvojica državnika su se ponovo sreli. Ovoga puta u skromnoj kući Bena Guriona u kibucu Sde Boker u pustinji Negev.

FOTOGRAFIJA: DEKLARACIJA NEZAVISNOSTI

ZVALA SE JEDNOSTAVNO — GOLDA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: GOLDA MEIR

U panteonu velikih nacionalnih svjetskih čelnika, postoji još jedna elitna podgrupa koju čine žene na visokim položajima u politici: predsjednice ili premijerke. Jedna od prvih u toj skupini bila je Židovka Golda Meir, izraelska premijerka od 1969. do 1973. godine.

Golda je izgledala kao topla židovska baka, sa širokim licem, širokom odjećom i ortopedskim cipelama, ali taj vanjski izgled skrivao je jaku osobnost, veliku ambiciju,

ogromni egocentrizam i željeznu volju. Bila je pionirka, vizionarka, elokventna aktivistkinja, jedna od osnivačica židovske države, žena čija je životna priča jedna od temeljnih mitova modernog cionizma. Predsjednici i kraljevi smatrali su ju šarmantnom, a njezin izgled bake i otvoreni govor osvojali su srca običnih ljudi. Goldi su se divili a bila je poznata samo po svome imenu, kao što je danas slučaj s Madonnom ili Rihannom. Bila je

inspiracija mnogima, ali unatoč tome što je bila žena nije se pretjerano borila za ženska prava. David Ben-Gurion zvao ju je “najboljim muškarcem svoje vlade”.

Priča o Goldi u velikom je dijelu i priča o samom Izraelu. Rođena je kao Goldie Mabovitch u Kijevu 1898. godine, a iz svoga ranog djetinjstva nije sačuvala “sretne ili lijepe uspomene”. Obitelj Mabovitch je početkom 20. stoljeća emigrirala u SAD te je novi život po-

FOTOGRAFIJA: GOLDA MEIR

tražila u Milwaukeeu gdje je njezin otac radio na željeznici, a majka vodila dućan s mješovitom robom. Golda je vrlo rano postala gorljiva cionistkinja. Udala se za Morrisa Myersona te se zajedno s njim 1921. preselila u Palestinu gdje su živjeli u kibucu, što je Myerson mrzio. Imali su dvoje djece, sina Menachema (1924.-2014.) i kćerku Sarah (1926.-2010.) a brak je završio razvodom. Golda Meir su njezini kritičari između ostaloga i često predbacivali da nije bila dobra majka.

Obična djevojka iz radničke židovske obitelji krenula je na put prema vrhu. Vodila je politički odjel Židovske agencije, radila na tome da veliki broj židovskih izbjeglica koji su bježali od nacista uđu u tadašnju Palestinu bez obzira na britanska ograničenja ulaska. Imala je 50 godina kada je, na rubu plača od emocija, bila jedna od potpisnica izraelske Deklaracije neovisnosti u muzeju u Tel Avivu 1948. godine. Bila je izabrana u Kneset, kratko vrijeme obnašala je dužnost prve izraelske veleposlanice u Moskvi te ponosno posjedovala prvu ikada izdanu izraelsku putovnicu. Obnašala je funkciju ministrice rada (1949.-56.) te ministrice vanjskih poslova (1956.-66.). Tada je već hebreizirala svoje ime i zvala se Golda Meir.

Podržavala je premijera Levia Eshkola u stranačkom sukobu, a kada je on preminuo 1969. stranka je tražila da ga Golda privremeno zamijeni bez obzira na to što je tada

imala 70 godina i bila u mirovini. Ona se preselila u premijersku rezidenciju u Jeruzalemu i počela se navikavati na "stalnu nazočnost policije i tjelohranitelja, na 16-ostatni radni dan i minimum privatnosti". Na položaju šefice države ostala je do 1974. kada je podnijela ostavku nakon žestokih kritika zbog Jomkipurskog rata. Preminula je 1978. godine u Jeruzalemu u 80-oj godini života a nakon njezine smrti otkriveno je da se zadnjih 12 godina borila s leukemijom.

OPERACIJA BOŽJI BIJES

Jedan od možda najtežih trenutaka premijerskog mandata Golde Meir dogodio se u rujnu 1972. godine tijekom Olimpijskih igara u Muenchenu. Pripadnici palestinske terorističke organizacije Crni rujan upali su 5. rujna u Olimpijsko selo i uzeli 11 izraelskih sportaša i trenera za taoce. Usprkos nastojanju njemačkih vlasti svi su izraelski taoци ubijeni, a u akciji pokušaja oslobađanja poginulo je i pet terorista i jedan policajac. Preživjelim teroristima nikada nije bilo suđeno — njemačke vlasti su ih pustile na slobodu na zahtjev otmičara jednog Lufthansinog zrakoplova iste godine.

Kada je postalo jasno da teroristi neće odgovarati pred zakonom, Golda Meir zajedno sa svojim užitim kabinetom daje Mossadu nalog za osnivanje posebne jedinice nazvane Caesarea. Njihov zadatak je pronaći i likvi-

GOLDINI GITATI

Golda Meir bila je poznata i po iskrenim izjavama koje su vrlo često bile citirane.

— *“Biti ili ne biti nije pitanje kompromisa. Ili jesi ili nisi”*

— *“Čelnik koji ne oklijeva prije nego što svoj narod pošalje u bitku, nije stvoren da bude čelnik”*

— *“Mi Židovi imamo tajno oružje protiv Arapa. Nema mo gđe otići”*

dirati teroriste koji su osmislili i izveli terorističku akciju u Muenchenu. Na čelu jedinice je bio Ehud Barak (koji je puno godina kasnije postao izraelski premijer) a operacija je nazvana Božji bijes. U sljedećih dvadeset godina pripadnici Mossada likvidirali su dvojicu od trojice Palestinaca koji su preživjeli Muenchen i najmanje još dvanaest Palestinaca za koje se vjerovalo da su sudjelovali u planiranju terorističkog čina u Muenchenu.

JOMKIPURSKI RAT

Još jedna od teških odluka bila je ona o Jomkipurskom ratu. U danima koji su prethodili Jomkipurskom ratu, izraelska obavještajna služba nije sa sigurnošću mogla utvrditi hoće li doći do napada na Izrael. Ipak, 9. listopada 1973. godine Golda Meir je službeno obaviještena da Sirijci gomilaju svoje snage na Golanu. Premijerka je bila uznemirena ovim izvještajem i čitava situacija podsjećala ju je na ono što se događalo prije Šestodnevog rata. Njezini su je savjetnici uvjerali da se ne mora brinuti i da će dobiti povjerljive i sigurne informacije prije nego što rat izbije. Tada se to izraelskoj premijerki činilo uvjerljivo, jer je većina Izraelaca nakon Šestodnevog rata smatrala da Arapi neće više tako brzo napasti Izrael. Upravo zbog toga, iako je imala ovlasti narediti punu vojnu pripravnost i mobilizaciju, Golda Meir nije na vrijeme mobilizirala vojsku. Šest sati prije

FOTOGRAFIJA: GOLDA MEIR

početka rata, Meir se sastala s ministrom obrane Moshe Dayanom i generalom Davidom Elazarom. Dayan je i dalje tvrdio da do rata neće doći, a Elazar se zalagao za punu mobilizaciju i pokretanje preventivnog napada na sirijske snage. Golda je odobrila punu mobilizaciju ali ne i preventivni napad, iz straha da bi u tom slučaju mogla izgubiti potporu SAD-a.

Nakon Jomkipurskog rata, vlada Golde Meir našla se pod nizom optužbi da zemlja nije bila dobro pripremljena za rat. Povjerenstvo zaduženo za istragu zaključilo je da Golda Meir “ne snosi direktnu odgovornost” te da je pred sam početak Jomkipurskog rata donijela “mudru odluku na temelju zdravog razuma”.

Njezina je stranka pobijedila na izborima u prosincu 1973. godine, ali ona je 11. travnja 1974. podnijela ostavku osjećajući da to “želi narod”.

“Pet godina je bilo dovoljno. Više nemam snage nositi ovaj teret”, kazala je. Na mjestu premijera naslijedio ju je Yitzhak Rabin. Politička ili Goldina kuhinja

U Izraelu se termin “političke kuhinje” povezuju upravo s Goldom Meir i njezinom navikom da članove svog kabineta poziva na konzultacije na Šabat u svoj dom. U maloj kuhinjici svoga stana, Golda je svoje suradnike obavezno ponudila i sa svježe ispečenim kolačem.

Goldini pobornici ovu su vrstu konzultacija hvalili a njezini protivnici smatrali su smiješnim da se zemlja vodi iz kuhinje. “Biti pozvan na sastanak u Goldinu kuhinju bila je velika čast. To je pokazivalo da ste važna osoba”, sjeća se jedan od Goldinih suradnika.

Dužnici političke stranke Mapam pobunili su se jednom zbog toga što nisu bili pozivani na “kuhinjske sastanke”, a Golda je na to odgovorila da njezina kuhinja može podnijeti

samo određeni broj ljudi. Goldina kuhinja tako je postala politički problem, pa su njezini protivnici od ministra stanovanja čak zatražili proširenje Goldine kuhinje.

Golda je pila puno kave i na njezinom je štednjaku stalno kuhala jaka, gusta kava. Uz 12 šalica kave dnevno, Golda je pušila i tri kutije jakih cigareta bez filtera. Kada su je upozorili da je pušenje štetno, odgovorila je: “Sigurno je da sam već prestara da bih umrla mlada”.

Golda Meir uglavnom je sama kuhala za sebe a u prehrani nije bila zahtjeva. Tijekom jednog od posjeta SAD-a, novinarka ju je upitala: “Gospođo Meir, vaš sedmogodišnji unuk Gideon kaže da radite najbolju gefilte fish na svijetu. Možete li nam reći koji je vaš recept?”

Golda se nasmiješila i kazala: “Moj unuk nije objektivan kada se radi o njegovoj baki a ni ja nisam objektivna kada se radi o njemu”. Ali recept nije željela otkriti.

ZIONISTIČKI POKRET, IZRAEL I ALIJE

Alija (naglasak alija), pojam je kojim označujemo doseljavanje Židova u Izrael i Palestinu, a vremenski se odnosi na doseljavanja od kraja 19. stoljeća. Dijelom je programa cionističkog pokreta i jedno od osnovnih načela cionističke ideologije. Ideja povratka u Svetu zemlju bila je židovskom težnjom još od babilonskog ropstva.

PIŠE: MELITA ŠVOB

UVOD

Velika je uloga Židova iz dijaspore u osnutku Države Izrael i njenom razvoju od pustinske zapuštene Palestine u modernu naprednu državu. Prije Prvog svjetskog rata Palestina, koja je bila dio Otomanskog carstva, bila je slabo naseljena. U Jeruzalemu, koji je 1905. imao samo 32.000 stanovnika, postojala je mala ortodoksna zajednica (jišuv) s oko 13.000 Židova

Svjetska cionistička organizacija osnovana je na prvom cionističkom kongresu u Baselu 1897., a njezinim se osnivačem smatra Theodor Herzl. Cionistički cilj stvaranja židovske države, ravnopravne s državama drugih naroda, u kojoj će živjeti svi Židovi u miru bez antisemitizma još uvijek nije završen.

Godine 1901. osnovan je "Keren Kayemet le Yisrael" (Narodni fond) prema prijedlogu njemačkog matematičara Hermana Shapira. Sredstvima tog fonda kupovala se zemlja u Palestini i davala na obradu i uživanje useljenicima (na 49 šabatnih godina) a tako su se opremali i kibuci, kupovali alati, gradile ceste, sadilo drveće. Prva alija je došla iz Rusije nakon velikih pogroma u kojima je ubijeno 60.000 Židova.

Poslije Prvog svjetskog rata stvorene su Versailleskim ugovorom nove države, a stara carstva, poput Austro-ugarske monarhije i turskog carstva, su se raspala. Položaj Židova u nekim se novim državama mijenja, iako je Pariška mirovna konferencija 1919. donijela preporuke o poštovanju etničkih i vjerskih prava.

Dolazi do velike preraspodjele židovskog stanovništva zbog pogroma, ekonomskih kriza 20-tih i 30-tih godina i pojave nacizma i fašizma u Europi.

FOTOGRAFIJA: THEODOR HERZL / PREUZETA S INTERNETA

Tada, kada je dolazak u Palestinu bio od životnog značenja za židovske izbjeglice, njihov je dolazak ograničen zbog donošenja "Bijele knjige"¹. Organiziraju se ilegalne ali-

je (aliya bet) kojima je do početka Drugog svjetskog u zemlju stiglo više od 20.000 ilegalnih emigranata.

Dan nakon što je donesena Deklaracija o nezavisnosti Izraela 14. svibnja 1948., dolazi do napada Egipta, Jordana, Sirije i Iraka na Izrael. Tada u Izrael dolaze Židovi iz cijele Europe kao i Židovi iz arapskih zemalja zbog arapsko-izraelskih ratova².

Uz pomoć donacija iz dijaspore, koja se procjenjuje (u prvih deset godina Izraela) na 60-100 milijuna dolara, stvara se dinamička izraelska industrija.

ZIONIZAM U HRVATSKOJ

U novonastaloj državi SHS osniva se već 1919. Savez cionista Jugoslavije (dr. Hugo Spitzer, Osijek), koji objavljuje i svoje tiskovine poput tjednika "Židov", te polumjesečnika Saveza židovskih omladinskih udruženja "Hanoar".

Osobito je cionistički bila angažirana omladina čiji je Savez židovskih omladinskih udruženja osnovan u Slavonskom Brodu 1919. s oko 50 organizacija širom zemlje, a na omladinskom sletu u Osijeku 1925. "rad omladine je usmjeren na pomaganje hebrejske radne Palestine".

Osnovana su i posebna ženska (djevojačka) cionistička društva npr. u Bjelovaru "Mirjam", u Vinkovcima "Moria", u Zagrebu "B'not Cijon" itd. WIZO, udruženje cionističkih žena, osnovano je u Zagrebu 1926., a 1940. bilo je u

¹Velika Britanija donijela je 1919. godine Balfourovu deklaraciju koja je dala potporu ideji da se na području Palestine osnuje nacionalni dom za Židove. Balfourova je deklaracija otvorila put većem židovskom naseljavanju u Palestinu što je izazvalo bijes Arapa te Britanija osniva tzv. Peelovu komisiju koja 1936. predlaže diobu Palestine na tri dijela: arapski, židovski i dio pod britanskim mandatom (Jeruzalem). Pod daljnjim pritiskom Arapske lige 1939. britanska vlada objavljuje "Bijelu knjigu" koja ograničava naseljavanje Židova u Palestinu.

²Tako je u spasilačkim akcijama "Ezra" i "Nehemija" između 1948. i 1951. dovedeno u Izrael 130.000 Židova iz Iraka, a 1950. godine akcijom "Čarobni tepih" spašena je gotovo cijela je-menska židovska zajednica.

Jugoslaviji 67 skupina s 5.000 članova. Uz napore za poboljšanje položaja žena i djece u Palestini, WIZO brine o brojnim izbjeglicama iz europskih zemalja.

Na imanju Gutmana u Slavoniji su predstavnici Savez cionista i predstavnik kibuca Nir-David organizirali "naukovanje" za uzgoj šarana u Izraelu.

Prvih 16 omladinaca iz Jugoslavije krenuli su brodom "Kampidolio" iz Trsta do Haife, u koju su nakon mnogo problema stigli 10. srpnja 1921. i zatim radili na izgradnji cesta. Savez cionista je kupio zemljište za osnivanje "mošav ovdim" u Bet Šearimu, koji je morao biti napušten zbog nedostatka vode, da bi se kasnije obnovio i postojao sve do 1936.

U Hrvatskoj se između dva svjetska rata preko Narodnog fonda "Keren Kayemet le Yisrael" skupljaju priloge za buduće useljenike u tadašnju Palestinu, ali za točno određene svrhe: zemlju za buduće useljenike, hebrejske škole, sadnju maslinovih stabala, itd. Oni koji su davali najveće priloge zapsivani su u "zlatnu knjigu". U mjestima gdje je postojala "mjesna cionistička organizacija" priloge je skupljao povjerenik Narodnog fonda, a često su to bile članice židovske ženske organizacije.

Posebno se pomagalo kibuce koje su osnovali ili u njima radili Židovi iz Hrvatske. Cionistička omladina je po uzora na europski pokret "Hapoel hacair" osnivala grupe "halucin" i "halučke Hahšare" te se na poljoprivrednim imanjima židovskih obitelji (npr. na imanju Jakoba Schlesingera u Vin-kovicima i na imanju Avahama Fincija kod Bijeljine) pripremala za odlazak u Palestinu. 1925. godine je Ahdut hacofim organizirao poljoprivrednu hašharu kod Zagreba, a tek nakon ujedinjenja te organizacije s Hašomer Haciarom otišla je grupa "šomrim" u kibuc "Mišmar Haemek", a kasnije su osnovali vlastiti kibuc Saar Haamakim.

Ukupno je iz Jugoslavije od Prvog svjetskog rata do 1933. godine došlo u Palestinu nekoliko stotina omladinaca i oko 1.500 Židova iz Bitolja. Od 1933. do 1940. godine uselilo se 650 Židova, a neposredno pred Drugi svjetski rat (ožujak 1941.) došlo je, preko useljeničke kvote, 760 osoba.

POMOĆ ZA IZBJEGLICE

Ovo je poglavlje prema našem mišljenju veoma važno kako bi se dobila potpuna slika napora (često u nemogućim uvjetima) da se spasi veliki broj Židova koji su bježali pred nacizmom.

Kada su u Jugoslaviju već 1933. počele pristizati izbjeglice, Savez židovskih općina je u Zagrebu osnovao "Odbor za pomoć izbjeglicama" koji je pružao materijalnu, vjersku, liječničku i pomoć za odlazak dalje. U Zagrebu je osnovano "Udruženje žena za pomoć izbjeglicama" (Ela Tobolski), a postojale su i "šivaonica" i "bolnička pomoć". Ukupno je od 1933. do travnja 1941. kroz Jugoslaviju prošlo 55.500 izbjeglica, a za njihovu potporu su židovske organizacije potrošile 41,575.000 dinara.

Židovske izbjeglice iz Njemačke, Austrije, Rumunjske i drugih zemalja bili su smješteni na posebna mjesta odakle nisu smjeli odlaziti, a za njih su skrebile židovske općine. Židovska općina Zagreb brinula se za one koji su boravili u Pisarovini, Draganićima, Keresincu i Zagrebu

Spašavana su djeca koja su slana u Palestinu. Tako je WIZO spasio 250 djece "Alijah Hanoar" iz Berlina, za koju su spremili kompletnu opremu za boravak u kibucima, i koji su, u zapečaćenim vagonima, spašeni u posljednji čas. Na inicijativu Marije Bauer (porijeklom iz Vinkovaca) u tzv. "Kindertransportu" spašeno je jedanaestoro djece.

Dramatično je bilo u ožujku 1938. kada je 60 židovskih obitelji iz Rechnitz zaustavljeno na tromeđi Austrije, Jugoslavije i Mađarske. Trebalo je brzo nabaviti propusnice, jer im je prijetio odlazak u Dachau a propusnice su stigle u zadnji čas te su oni na tri mjeseca bili smješteni u Podravsku Slatinu, odakle su uz pomoć "Hicema" otišli u Palestinu.

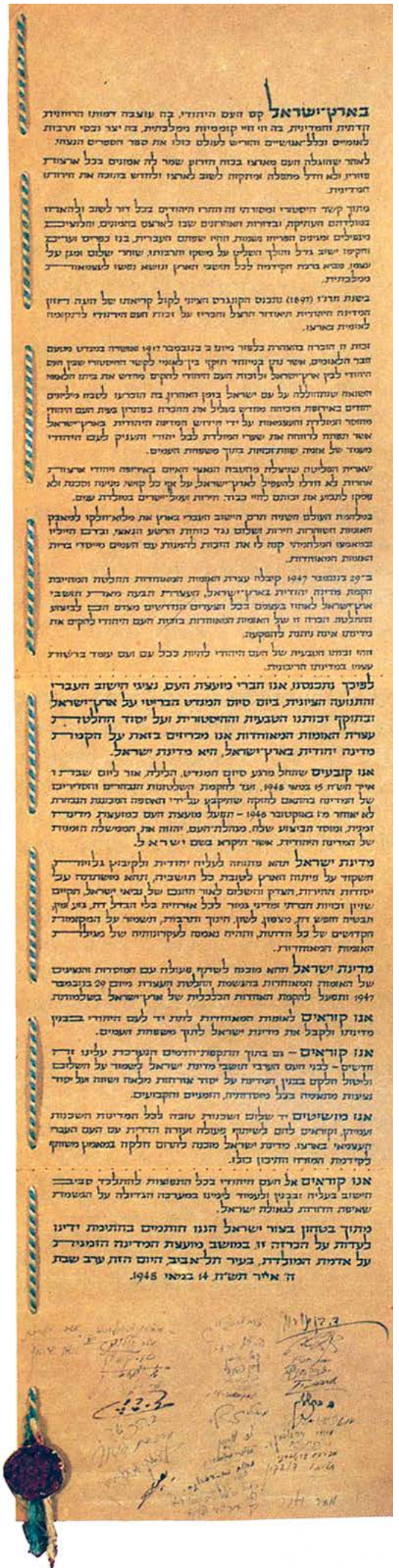
Ponovno je osnovan Palestinski ured pod vodstvom Rikija Kohna koji je tijekom 1940. uspio prebaciti u Izrael 1.540 odraslih Židova kao i djecu iz Šapca te 30 djevojaka.

U Židovsku općinu Zagreb već su 11. travnja 1941. ušli predstavnici NDH, a imovina i arhiva su zaplijenjene. U svibnju 1941., na Trgu Kralja Tomislava, dozvoljava se "rad" Židovske bogoštovne općine Zagreb, koja pomaže i spašava³.

ŽIDOVU U TALIJANSKOJ ZONI NDH I ITALIJI

Dio židovskih izbjeglica iz Austrije, Čehoslovačke i Poljske pokušavao je pobjeći "morskim putem" preko talijanske zone NDH

³Židovska općina Zagreb je tijekom Holokausta morala davati hranu, odjeću i lijekove za židovske zatočnike u Lobargradu (1.500), Jasenovcu (4.000), Đakovu (1.200) ali morala se skrbiti i za 1.100 emigranata, te za spašene doma- re istjerane iz Doma Lavoslav Schwartz. Uz to, žoz je davao i 300 obroka dnevno pučkoj kuhiji, skloništima za djecu i starce, osnovane su ambulante, plaćani bolnički troškovi, a pomogli su i u akciji odlaska liječnika na rad u BiH te odlasku u Palestinu.

(osnovane 18. svibnja 1941.) preko Splita⁴, Dubrovnika⁵ i Rijeke⁶.

Evakuirana su židovska djeca bez roditelja iz Splita u Italiju, a kasnije su (1943.) bježali dalje, da bi preko Francuske i Španjolske konačno brodom "Plus Ultra" stigli u Haifu 1945.

U talijanski logor Kraljevicu smješteno je oko 1.300 izbjeglica (Crikvenica, Novi, Senj, Kraljevica i dr.) a dio na otoke Brač i Hvar. Oni su krajem svibnja 1943. poslani u logor na Rabu.

U logoru na otoku Rabu nalazilo se oko 3.500 Židova od toga 15 % djece, 38 % muškaraca i 47 % žena. Oni su 8. rujna 1943. zajedno sa zatočenicima slovenskog logora razoružali talijanske stražare, zarobili zapovjednika i oslobodili logor. Formirali su Rapsku brigadu u čijem je sastavu bio i Židovski bataljun s 243 borca. Kasnije su uključeni u regularnu partizansku vojsku, a židovski doktori i medicinske sestre su raspoređeni u druge partizanske jedinice.

Ostali — pretežno djeca i starije osobe — su brodicama evakuirani na "oslobođeni teritorij" ili su internirani u Italiju i u izbjeglički kamp El Shat u Egiptu. Oni koji su ostali na Rabu (204) su nakon dolaska Nijemaca poslani u Auschwitz.

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. postojala je opasnost za židovske izbjeglice koje su se sklonile u Italiju. U južnoj Italiji je bilo oko 5.000 izbjeglica među njima i oni koji su se spasili iz Hrvatske i nalazili pretežno u Carbonari blizu Barija. U Bariju je uz pomoć židovske jedinice u engleskoj vojsci i njihovog rabina, uspostavljena židovska općina koja je odigrala veliku ulogu u odlasku u Palestinu. Veliki broj izbjeglica u Bariju nastojao je otići u Palestinu, te je prva grupa (158) otišla u proljeće 1944.

U logoru Ferramonti u Kalabriji nalazila se također grupa Židova iz Jugoslavije koji su

zajedno s izbjeglicama iz Austrije i Slovačke otišli u Palestinu.

U Hrvatskoj u nacisti već u prvim mjesecima vladavine uspjeli uništiti gotovo čitavu židovsku zajednicu, koja je imala oko 25.000 članova. U Holokaustu je stradalo oko 80 % židovske populacije. Sve se odvijalo nevjerojatnom brzinom, od donošenja rasnih zakona do uhićenja i slanja u logore.

Spasili su se oni koji su uspjeli pobjeći u talijansku zonu NDH, Italiju i druge zemlje, koji su sudjelovali u antifašističkom otporu. U antifašističkom otporu sudjelovalo je 1.737 Židova a poginulo njih 325. Neke Židove spasili su Hrvati, pa je tako njih 112 dosada proglašeno Pravednicima među narodima.

ALIJE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon završetka Drugog svjetskog rata dolazi do prvih masovnih alija preživjelih Židova u Izrael. Računa se da je između 1948. i 1960. migriralo oko 1,3 milijuna Židova⁷. U Njemačkoj je između 1946. i 1948. oko 200.000 preživjelih Židova u izbjegličkim kampovima čekalo da napuste Njemačku.

Kada je osnovana Država Izrael Židovska općina Zagreb je 28. svibnja 1948. organizirala Svečanu akademiju u Dvorani "Kolo", a uz fotografiju Tita stajala je slika Haima Weizmana, uz petokraku bio je Magen David.

Jugoslavija je 21. lipnja 1948. dozvolila "repatrijaciju" Židova, a smjeli su otići i nežidovski članovi obitelji iz mješovitih brakova. Uslov za odlazak je bio odricanje od jugoslavenskog državljanstva a time i gubitak vlasništva nad nepokretnom imovinom.

Savez jevrejskih općina (JOJ) se pretvorio u centar koji organizira odlazak u Izrael, a u općinama su bile "iseljeničke komisije". Poslana su cirkularna pisma u kojima se upozorava i na teškoće koje ih čekaju u Izraelu. Prije odlaska moralo se obaviti liječnički pregled. Jugoslavenske vlasti su dozvolile Židovima da sa sobom ponesu pokretnine. Židovima iz Jugoslavije je pri dolasku u Izrael veliku pomoć pružao Hidahdut olej Jugoslavija (HOJ)⁸

U prvoj i najmasovnijoj aliji bile su 4.104 osobe, a slijedile su manje alije sve do posljednje 3. listopada 1952. (76 osoba na brodu Negba).

⁷ Dolazak Židova u Izrael omogućio je izraelski zakon o povratku koji dozvoljava svim Židovima i njihovim obiteljima da dođu u Izrael i dobiju državljanstvo. Naknadni dolazak članova obitelji, koji nisu Židovi, bio je omogućen prema kriteriju "ujedinjenja obitelji".

⁸ Inicijatori osnivanja HOJ-a 1935. godine bili su Ljudevit Freundlich iz Donjeg Miholjca i Nada Spiegler-Koen iz Zagreba. HOJ danas ima podružnice u svim većim gradovima.

DOLAZAK U IZRAEL

U vrijeme dolaska iseljenika iz Hrvatske izraelski "jišuv" imao je 650.000 stanovnika i rat još nije bio završen, a u Izrael su stizale stotine tisuća Židova iz Europe, Afrike i Azije.

Useljenici "Olim hadaša" su dolazili u prihvatne logore "maabarot" i "batej olim" u kojim su smještavani u šatore, limene ili drvene barake, često na "brisanom prostoru" i pijesku. Došli su u zemlju s drugačijim uređenjem, klimom, običajima, u kojoj su živjeli ljudi koji su govorili razne strane jezika.

Navesti ćemo samo neke primjere iz novog života (iz izvanredne knjige Ženi Lebl "Juče, danas — doprinos Jevreja iz bivše Jugoslavije Izraelu", koju je objavio Hidahdut olej ex-Jugoslavija 1999.)

Za nove useljenike je organiziran prvi ulpan-tečaj za učenje hebrejskog jezika u trajanju od oko pet mjeseci, koji je uspješno završilo njih oko 300, što im je davalo mogućnost za bolje zapošljavanje. HOJ je vodio računa o socijalnim slučajevima, a pomoć su dobivali i u obliku paketa s hranom.

Postojala je mogućnost dobivanja parcela za gradnju stanova koje su iskoristili useljenici i izgradili naselje "Šikun Jugoslavi" u koje se 1950. uselilo 40 obitelji s oko 100 članova. Zapošljavali se, otvarali dućane, servise, mijenjali zanimanja i radili sve moguće poslove da prežive.

ALIJA 1991.-1997.

(*napisala Mirjam Aviezer u knjizi Ženi Lebl*)

Za vrijeme rata na prostorima bivše Jugoslavije 1991. godine u Izrael su došli Židovi iz Hrvatske, Srbije i BiH. Prvo je došlo 100 mladih koji su smješteni u internate. Djeca, koja su strahovala za roditelje koji su ostali u ratu, smirila su se tek kada su stigli i roditelji. To je alija u kojoj su došli obrazovani ljudi i našli potpuno druge prilike nego useljenici iz prvih alija. Došlo je oko 1.600 olima, od kojih je oko 80% i ostalo u Izraelu.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

⁴Tako su pomogli izbjeglicama smještenim u Čapljini i Mostaru (Victor Morpurgo) da emigriraju u Italiju. Dio izbjeglica na otoku Korčuli poslan je 1941. u Modenu, a dio se nakon kapitulacije Italije spasio preko Visa u južnu Italiju. U Splitu se nalazilo oko 3.000 izbjeglica kojima je pomagala židovska općina.

⁵ U malu dubrovačku židovsku općinu (112 članova) stiglo je oko 1.700 židovskih izbjeglica iz BiH i Hrvatske. Dubrovački Židovi i sami su stradali na početku okupacije. Židovske izbjeglice, njih oko 2.000, bili su smješteni u Kuparima i na otoku Lopud. Svi su kasnije poslani u logor na otoku Rabu.

⁶Rijeka je bila dio Italije, a u pokrajini "Provincia del Carnaro" bilo je registrirano 1.362 Židova. Dellasem, humanitarna organizacija iz Italije, davala je za židovske izbjeglice 8 lira na dan (cca 1 dolar). Nakon kapitulacije Italije, njemačka vlast je Židove slala u logore (Auschwitz) i tako je stradao 361 riječki Židov.

ELIO TOAFF

— ODLAZAK VELIKOG UČITELJA

PIŠE: SUZANA GLAVAŠ

FOTOGRAFIJA: ELIO TOAFF / PREUZETA S INTERNETA

Dana 20. travnja ove godine sahranjen je u svom rodnom Livornu, gdje su mu naraštajima živjeli preci, glavni rimski rabin, emeritus Elio Toaff. Rabin Toaff nosi velike zasluge za obnovu života rimske židovske zajednice nakon Holokausta.

U Livornu je toga dana proglašen dan žalosti a ispred sinagoge, odakle je krenula povorka prema židovskome groblju, počast su rabinu Toaffu odali predstavnici talijanske vlade, veleposlanik Izraela Naor Gilon, livorneški gradonačelnik Filippo Nogarini, predsjednici

židovskih općina Rim i Livorno, glavni rimski rabin Riccardo Di Segni, milanski rabin Alfonso Arbib i venecijanski glavni rabin Scialom Bahbout, bivši glavni rabin Napulja i južne Italije, te predsjednik Saveza talijanskih židovskih općina Renzo Gattegna.

FOTOGRAFIJA: ELIO TOAFF / PREUZETA S INTERNETA

“Volio je mir, volio je sva živa bića”, istaknuo je u svom govoru glavni rabin Livorna Yair Didi. “Volio je ljude i ljudi su njega voljeli; volio je sve ljude, i Židove i nežidove. Bio je po tome jedinstven u našoj generaciji. Od njega moramo naučiti kako se ponašati.”, rekao je Didi.

Ispred sinagoge pročitani su psalmi za “čovjeka koji je 50 godina bio ne samo glavni rimski rabin, već duhovni vođa i neizbrisiv simbol u kulturnom životu Italije nakon Drugog svjetskog rata”, istaknula je talijanska ministrica obrazovanja Stefania Giannini, podsjetivši također na njegove zasluge kao partizana te sveučilišnog profesora, kojemu su uvijek na prvom mjestu bili “jasna poruka dijaloga i međusobnog poznavanja kao osnove za miran suživot”.

Elio Toaff, kao čovjek i kao učitelj, pozivao se na ono “vedro židovstvo, koje ne odustaje od svojih principa, ali je općenito okrenuto cijelom svijetu”, kako je istaknuo rimski rabin Riccardo Di Segni.

ŽIVOT POSVEĆEN IZGRADNJI MIRA

Toaff je cijeli svoj život, a 30. travnja bio bi navršio 100 godina, posvetio izgradnji mira. Bio je velik čovjek, iznimna figura učitelja i mudraca, koji je vratio židovstvo u Italiji njegovoj odlučujućoj ulozi u javnom i demo-

kratskom životu, tragom puta koji ne priznaje ekstremizme.

Završio je rabinske studije pod vodstvom oca Alfreda Sabata Toaffa, glavnog rabina u Livornu, koji osobno nije želio da mu sin postane rabin. Obnašao je svejedno rabinsku dužnost u Anconi i Veneciji prije negoli će stići u Rim, za što se osobito bio zalagao rav Cantoni. Pri njegovom ustoličenju otac mu je iz Livorna došao dati blagoslov.

Rimska židovska općina bila je tada, odmah nakon rata, “u rasulu”, kako je ocijenio Toaff u jednom televizijskom intervjuu. No, veliku ulogu tada odigralo je osnivanje židovske škole, koje je pokrenula sama Općina.

Toaffu se netolerancija nikada nije sviđala; bio je đak svoga oca, te je od njegova nauka preuzeo i sprovodio svoju duhovnu misiju, rukovodeći se uvjerenjem da nije dobro biti krut, već da valja ići ususret ljudima, narodu. Bio je to i jedan od razloga zbog kojih je 11. listopada 2001. odlikovan priznanjem Grada Rima za zasluge u izgradnji takve vrste duhovnosti.

Njegov rabinat u Rimu obilježile su posjete mnogih uglednika, ali i one običnoga življa; mnogi radosni trenuci i mnoge teške odluke. Sam je izjavio da mu je “najteži trenutak bio kad je izvršen atentat na sinagogu, u kojem je poginuo jedan dječak, te kada je pred sinagogu bačen mrtvački sanduk”.

TRAGEDIJA HOLOKAUSTA NIJE POGODILA SAMO ŽIDOVE

Tijekom Drugog svjetskog rata kada je bio u partizanskim redovima uhitili su ga SS-ovci u mjestu Sant’Anna di Stazzema. Ispričao je u jednom intervjuu kako je tada bio u skupini s još tri partizana i jednim karabinjerom. SS-ovci su im naredili da si sami iskopaju jamu, čemu se on usprotivio i počeo moliti molitve za umiruće. Prišao mu je tada jedan nacist i upitao ga ima li ženu i djecu; odgovorio je da ima ženu i kćerku. I dok su nacisti pred njim pucali u trojicu njegovih sudrugova, njega su ipak tada pošteđjeli. Odveli su ga potom u jednu štalu i svakog dana tukli, sve dok jedne noći nije u štalu ušao njihov zapovjednik i rekao mu osobno da bježi.

Toaff je uvijek smatrao i isticao da tragedija koja je pogodila Židove nije pogodila samo Židove već cijeli ljudski rod.

Kada je, na njegov poziv, u pet sati poslijepodne 13. travnja 1986. tadašnji papa Wojtyła posjetio sinagogu u Rimu, bilo je to prvi puta u 2000 godina da je jedan papa ušao u židovski hram. Toaff, koji je prije toga bio napisao knjigu “Perfidni Ćifuti”, izjavio je povodom toga jedinstvenog povijesnog događaja za emisiju “Sorgente di Vita” (Izvor života) kako su od tog trenutka “perfidni Ćifuti katolicima postali starija braća, za što je jedino bio zaslužan taj papa”.

Ono čega se najradije s veseljem prisjećao bila su rođenja njegove djece. Često je u svojim službama i govorima isticao kako muž i žena moraju biti uzor svojoj djeci, te kako je obitelj najveće bogatstvo koje čovjek može imati.

U mladosti je puno i rado skijao; u starijim godinama bio je odan planinarenju.

Izjavivši talijanskoj televiziji da ne vjeruje kako će se mnogo pamtili uspomena na njega, ostavio je svoju duhovnu baštinu u sljedećoj poruci: “Ako se različitost želi prikazati kao rivalitet, time se može doći jedino do nečeg razarajućeg.”

VELIKE OSOBNE ZASLUGE RABINA TOAFFA

U rubrici “Periscopio” za koju redovito piše napuljski povjesničar Francesco Lucrezi, profesor rimskog prava na Sveučilištu u Salernu, i stalni dopisnik talijanskog židovskog online portala Moked-il portale dell’ebraismo italiano objavljen je 22. travnja, povodom smrti rabina Elia Toaffa, njegov zanimljiv članak “Rabin Toaff i dijalog”.

Smatrajući ga značajnim, učinilo mi se uputnim za ovu prigodu ne sažimati ga i ne

FOTOGRAFIJA: ELIO TOAFF / PREUZETA S INTERNETA

prepričavati, već ga u cijelosti prevesti. Razlog je između ostalog i taj što je napisan nadahnuto te donosi i neke važne autobiografske podatke o autoru i njegovom osobnom susretu s velikim rabinom Toaffom.

“U ovim danima žalosti i suosjećanja, kada se čitava Italija i sav židovski narod zaustavljaju kako bi srcem ispratiti i odati počast iznimnoj ličnosti Elia Toaffa, želio bih, među mnogim, velebnim zaslugama pokojnog Učitelja, istaknuti jednu od iznimne važnosti i značaja, koja će zasigurno pridonijeti da se njegovo ime, neizbrisivim slovima, upiše u zlatnu knjigu povijesti.

Riječ je o tome što je upravo on snažno i odlučujuće postavio u središte često sporan problem kršćansko-židovskog dijaloga, odnosno pitanje punog priznanja Države Izrael od strane Svete Stolice, uloživši u taj cilj sav svoj dragocjen i visoki moralni autoritet. Pridodat ću tome i jednu svoju osobnu uspomenu na njega.

Mnogi su, s punim pravom, podsjetili na veliki povijesni značaj posjete pape Ivana Pavla II. Velikom židovskom hramu u Rimu 13. travnja 1986. godine, i nema sumnje da je Toaffov osobni ugled uvelike pridonio sretnom ishodu tog događaja, čime su između

ostalog sa židovske strane prevladana opiranja i razumljiva negodovanja.

No, odnos Crkve s onima koje je papa želio nazvati “starijom braćom” ostajao je i dalje dvosmislen i nepotpun budući da se Vatikan i dalje opirao priznavanju domovine Židovima, koja je iskupljena nakon devetnaest stoljeća izgnanstva. To će se dogoditi tek sedam i pol godina kasnije sporazumom o priznavanju između Svete Stolice i Države Izrael, sklopljenom 30. travnja 1993. u Jeruzalemu, za kojim je 15. lipnja 1994. uslijedila službena normalizacija diplomatskih odnosa.

Ti su koraci također postignuti zahvaljujući snažnom i izravnom poticanju rabina Toaffa. On je i ranije bio taj koji je, u uvažavajućem ali iskrenom dopisu od 20. siječnja 1991., objavljenom dok je Tel Aviv bombardirao Irak Sadama Huseina, denunciirao šutnju Svete Stolice, koja je, u opetovanim pozivanjima na mir, brižno izbjegavala izgovoriti ime Izrael. Izostanak koji se činio povezanim s neispunjenim priznanjem židovske države od strane Vatikana, u nekoj vrsti odbijanja koje se činilo neobjašnjivim, osim ako se u obzir ne bi uzimala predrasuda telološke naravi.

Tom je dopisu uslijedila, pet dana kasnije, službena bilješka Svete Stolice, u kojoj se

izostala diplomatska normalizacija objašnjavala različitim razlozima političke prirode, nijčeći međutim postojanje teološke predrasude koja je bila zasjenila dopis potpisan od strane glavnog rabina.

Ta predrasuda je u stvari postojala, i osobna je zasluga Toaffova bila upravo u tome da je zahvaljujući njemu ona postala uočljiva. Jedino je čovjek njegovog autoriteta i položaja mogao prekoračiti, svojim glasom istine i pravičnosti, debele zidine Vatikana, postigavši da se stav Crkve konačno izmijeni. Da se taj stav nije izmijenio, približavanje Židova i kršćana nikada ne bi moglo biti potpuno i iskreno.

Valja se prisjetiti da je ta promjena već bila snažno kritizirana za vrijeme govora koji je Toaff izgovorio u Velikom hramu 1986. Spomenuti se zahtjev tada stavio na čekanje, te se dobro sjećam komentara u talijanskom tisku, gdje se Papino neodgovaranje na to pitanje silno hvalilo, kao čin odagnavanja “političkih manipulacija”. Radilo se, međutim, o neumitnom pitanju od suštinske važnosti. I dolazim sada do svog osobnog sjećanja. Imao sam privilegiju razgovarati s Toaffom prvi put u travnju 1987. godine, za vrijeme jednog kongresa na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu, kojega je, između ostalih, bio organizirao moj Učitelj “de giudaici rebus” Alfredo Rabello, kojem sam zahvalan na ljubaznom pozivu za sudjelovanje.

Toaff mi je, neposredan i ljudski srdačan — bio je već legenda dok sam ja bio tek nepoznati profesorčić — ispričao o svemu što skrivalo iza kulisa onog 13. travnja prethodne godine, razotkrivši mi da je i u privatnom razgovoru koji je uslijedio javnom ceremonijalu, on pokušao od Wojtyle dobiti odgovor na pitanje o tome kada će stvoriti prigodu za javno priznavanje Izraela. Papin odgovor, kako mi je ispričao rabin, bio je sljedeći: “Vi poznajete Propovjednika bolje od mene. Svaka stvar u svoje vrijeme.” Prisjećajući se tisućljeća majke crkve, iskazao sam svoje uglednom sugovorniku sjenku sumnje. No on je, lica ozarena osmjehom, iskazao naprotiv svoju vjeru u to: “Nije rekao da to neće učiniti.”

Imao je pravo on, kao uvijek. I ako je to vrijeme, napokon, stiglo, duguje se najvećim dijelom upravo njemu: njegovoj oštrini uma, njegovoj upornosti, i njegovome srcu.”

ZAGORSKE SJENE PROŠLOSTI

Školski projekt: tragovima prošlosti židovskih zajednica

PRIPREMIO: MILIVOJ DRETAR

Udruga za edukaciju i promicanje ljudskih prava prošle je godine raspisala natječaj "Sjene prošlosti" za učenike srednjih i osnovnih škola Varaždinske županije. Srednja škola s pravom javnosti u Maruševcu odmah se uključila u taj edukativni projekt. Četvero učenika: Stela, Lea, Vedran i Laura, predvođeni mentoricom prof. Ivanom Buhin, pozabavili su se prošlošću Židova s područja Lepoglave i Ivanca. To je relativno nepoznata tema budući da na području sjevernih dijelova Hrvatskog zagorja nije bilo registrirane židovske zajednice, već su tu živjeli samo pojedinci. Neki od njih su nestali u ustaškim progonima tijekom Holokausta pa se tim ljudima izgubio gotovo svaki trag. Nakon pristiglih radova, odlučeno je da je upravo rad Maruševčana najbolji te su za svoj trud i rad nagrađeni dvotjednim boravkom u ljetnom Kampu mladih, u istarskoj Savudriji. Ovo je dio njihova istraživanja.

U Lepoglavi smo razgovarali s Vjekoslavom Pečevskim. Pečevski je bio prvi susjed židovske obitelji Graf. Ta je obitelj je posjedovala zgradu i u njoj kavanu s trgovinom (od 1910. do 1920. godine). Grafovi su putovali po mjesnim odborima i tamo su prodavali stvari iz kućne radinosti poput sira, mlijeka, kobasica i sl. Obitelj Graf često se družila s obiteljima Pečevski, Fidler te ondašnjom župnikom u Lepoglavi, vlč. Josipom Krčmarom. Otac Marko umro je pred Drugi svjetski rat. Kada su počeli odvoditi lepoglavске Židove u logore, majku je, zbog nepokretnosti, Josip Pečevski (otac našega sugovornika) odveo kočijom u Zagreb u Petrovu ulicu gdje su sabirali Židove. Izlazeći iz bolnice, na vlastitoj je koži iskusio neljudsko ponašanje prema Židovima. Stariji se sin Julijus, uvjeren u svoju sigurnost zbog poznanstva s visoko-pozicioniranim ljudima, nije skrivao te je odveden i izgubio mu se svaki trag. Mlađi sin Ignac bio jako ugledan i imao je zaštitu ondašnje vlasti. Pretražujući popis žrtava u Jasenovcu, naišli smo na ime žrtve: *Ignac Graf*. Razgovarajući s gospodinom Pe-

čevskim došli smo do podataka i dokaza (2 pisma) da je Ignac živio i nekoliko godina nakon oslobođenja Jasenovca. Pisma su parafirana, adresirana i datirana čime se može potvrditi da Ignac nije bio žrtva Jasenovca.

Osim Lepoglave, u naše istraživanje uključili smo i područje grada Ivanca. Pronašli smo nekoliko ljudi koji su nam prepričali čega se sjećaju o svojim prijateljima, susjedima ili poznanicima koji su bili Židovi. Najveći pomagač nam je bio gospodin Marijan Kraš. Uz njega, pomagali su nam još Vjekoslav Banek, don Frano Hrg i Vera Hrg. Kraš nam je najprije ispričao priču o Hinku Blumscheinu koji je rođen 1890. godine. Bio je bankar koji je u Ivanec došao oko 1910. godine. Oženio se s Herminom Woitz te su imali dvoje djece: Zlatka i Almu. Hinko je iz Ivanca sa ženom deportiran u logor 1942. godine pa je njegova snaha otišla moliti kardinala Stepinca da ih oslobode. Njezine molitve su uslišene i oni su pušteni. Hinko se vratio u Ivanec gdje je živio do 1950. godine kada je preminuo. Njegov sin Zlatko, bankovni činovnik u Zagrebu i strastveni lovac, odveden je u logor Jasenovac 1941. godine odakle ga je 1942. godine spasila supruga Ana.

U Ivancu je živio i liječnik Adalbert Georgijević. Rođen je 1899. u Čereviću (Srijem). Bio je obnovitelj planinarstva u Ivancu i danas ga se smatra "ocem ivanečkog planinarstva". Bio je inicijator podizanja piramide na vrhu gore Ivanščice koja postoji još i danas. 1920. godine osnovao je Ivanečki športski klub. Sudjelovao je u osnivanju prvih pučkih novina, tjednika "Seljačka zora". U kolovozu 1945. godine preselio se u Samobor gdje osniva prvi dom narodnog zdravstva u bivšoj državi. Jedan je od utemeljitelja samoborskog muzeja i aktivist Crvenog križa. Napisao je nekoliko povijesnih članaka od kojih se ističe "Sedamdeset godina planinarstva u Ivancu". Svoj život završio je u Samoboru, 1991. godine.

Sljedeće podatke dobili smo o Brunu Županiću. Do 1941. prezivao se Steiner, a tada

uzima suprugino prezime kako bi se zaštitio od progona. Bio je pravnik i književnik. Autor je knjige "60 godina planinarenja u Ivancu". Godine 1922. posjetio je Miroslava Krležu koji mu je posvetio svoje dvije knjige. Pošto je bio Židov, molio je Pavelića da ga poštedi te je umro 1988. godine, a žena Nada živjela je do početka devedesetih godina u Ivancu.

Iduća Židovka s područja Ivanca je Matilda Blass. Rođena je oko 1885. u Cvetlinu. Bila je vlasnica dućana "Tilda" koji je radio do 1935. kada je propao jer je Matilda davala lokalnim rudarima robu na dug koju nikada nisu otplatili. Odvedena je u Jasenovac 1941. godine gdje je ubijena. Jedina je iz svoje obitelji stradala u Holokaustu.

Kazivači su nam još spomenuli Brunu Blumscheina (preživio Holokaust, a u Varaždin se vratio 1945. godine), Artura Vojtice (gostioničar), Nathana Schwartz (trgovac), Edmunda Grunwalda (trgovac) i Mavra Spillera (liječnik, otac Adalberta Georgijevića). Nakon provedenog istraživanja možemo zaključiti da se većina Židova nije uspjela spasiti i da su umrli u logorima ili tijekom odvoženja u logore. "Sve su im oduzeli, mogli su nositi samo manje zavežljaje, ...stočnim vagonima su ih odvozili u Jasenovac, Danicu, Gospić..." — izjavio je gospodin Marijan Kraš. Nakon ovog istraživanja ostali smo zgroženi i šokirani svim grozotama koje su proživjeli Židovi za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Cijelo vrijeme pokušavali smo zamisliti sebe i svoje obitelji u toj situaciji te što bismo mi učinili i kako bismo se nosili s time. Svijet je danas ipak drukčije mjesto i nadamo se da se više nikada ništa slično neće dogoditi. Ipak, bitno je učiti o Židovima i svemu što su preživjeli zato da se ne bi zaboravilo i jednog dana ponovilo nekoj manjinskoj, "drugačijoj" skupini ljudi.

KOPRIVNIČKA SINAGOGA — MOGUĆI GALERIJSKI CENTAR

PIŠE: MARIJAN ŠPOLJAR, VIŠI KUSTOS
RAVNATELJ MUZEJA GRADA KOPRIVNICE

Prostor nekadašnje sinagoge u Koprivnici već je dvadesetak godina prazan, bez javne namjene i s nedefiniranim procesom obnove. Temelji moguće adaptacije postavljeni su još u idejnom projektu arhitekta Zdravka Sarape, u kome je bila predviđena obnova objekta u glazbeni centar s komplementarnim sadržajima. Koprivnički arhitekt želio je, uz minimalne intervencije, taj prostor pretvoriti u prostor za manje glazbene sadržaje različitog karaktera, ali i u objekt gdje bi se mogli održavati programi predavanja, tribina, manjih konferencija, književnih susreta i slično. Dakle, to je trebao biti dinamični kulturni centar, upravo s onim sadržajima za koje u gradu ne postoji dovoljno funkcionalan i otvoreni prostor.

Izrada projekta koordinirana je među svim zainteresiranim stranama, pri čemu su zahtjevi Židovske općine bili u tome da se u jednoj od manjih prostorija te zgrade uredi muzeološki suvremena spomen-soba posvećena povijesti židovske zajednice u Koprivnici i Podravini, s podacima o samoj zgradi i o njezinoj sudbini.

Međutim, proces obnove tekao je, dijelom i kao izraz opće društvene inercije i posljedica ekonomske krize, vrlo polako: tek posljednjih nekoliko godina učinjeni su, inicijativom Grada Koprivnice kao i sredstvima lokalne zajednice i Ministarstva kulture, početni i temeljni građevinski i konzervatorski zahvati. U međuvremenu su i ideje o mogućoj trajnoj namjeni ponešto proširene. Prije svega, prostor nekadašnje sinagoge pokazao se kao potencijalno vrlo zanimljivi galerijski objekt, a zbog njegovih gabarita, rasporeda i otvorenosti posebno zahvalan za prezentaciju suvremene umjetnosti. Ta ideja korespondirala je i sa strateškim inicijativama o

FOTOGRAFIJA: KOPRIVNIČKA SINAGOGA

novoj funkcionalnoj organizaciji kulturnih institucija u Koprivnici.

POVIJEST SINAGOGA

Koprivnička sinagoga sagrađena je 1875. godine po nacrtima zagrebačkog arhitekta Julija Deutscha. Početkom tridesetih godina stari historicistički izgled zamijenjen je novim modernističkim rješenjem po nacrtima poznatog arhitekta Slavka Loewyja, inače rođenoga Koprivničanca. To je mjesto sve do 1941. godine bilo duhovno središte male, ali utjecajne i cijenjene židovske zajednice od oko 150 članova.

Funkcija i sudbina sinagoge slijedila je u najdrastičnijim oblicima sve one povijesne, ideološke, kulturne i duhovne mijene koje su se u kratkom razdoblju od 130 do 140 godina dogodile na ovome užem i širem geopolitičkom i duhovnom prostoru. Početkom Drugog svjetskog rata objekt je devastiran, a ustaše su objekt koristile i kao sabirno mjesto za deportaciju Židova. Poslije rata, kako

je židovska zajednica gotovo potpuno nestala, prostor se koristio za različite gospodarske svrhe da bi, u tranzicijskim vremenima opće propasti klasičnih privrednih grana, izgubio čak i tu ulogu.

U prostoru stare sinagoge zadnjih nekoliko godina održano je desetak programa različitog profila i vrijednosti, od glazbenih do likovnih sadržaja. Usprkos građevinskom stanju objekta svi organizatori, izvođači i sudionici isticali su vrijednost prostora, njegovu adaptabilnost, funkcionalnost i akustičnost, tako da je zanimanje za buduće programe veliko. Na sreću, do sada nije bilo programskog sadržaja ispod dopustive razine: što se Muzeja grada Koprivnice tiče — a on je najčešći korisnik — postoji obaveza da se njegovi programi u sinagogi odvijaju ne samo iz funkcionalnih razloga nego i uz pretpostavku sadržajne povezanosti s duhom i karakterom prostora. To znači da se ambijent sinagoge prihvaća i kao arhitektonski okvir, ali i kao prostor izrazite me-

morije, povijesne vrijednosti i simboličkog značaja. Ukratko: sinagoga kao izložbeni prostor nije neutralna dvorana za izlaganje nego ambijent na koji autori unaprijed računaju kroz odnos funkcije i simboličkog značenja, često s radovima koji konotiraju, a dijelom se i referiraju na sudbinu objekta i njegovih izvornih korisnika.

Četiri projekta iz područja suvremene vizualne i likovne prakse koje su ovdje izvedene u posljednje 2–3 godine u potpunosti su proistekle iz takve ideje.

AMELA FRANKL: ZA POČETAK

Umjetnička akcija “Za početak” zagrebačko-pariške umjetnice Amele Frankl izvedena 2013. godine samo se inicijalno vezivala uz ideju oživljavanja i stavljanja koprivničke sinagoge u novu funkciju dok je sadržajem i karakterom složenog događaja (koncert, performans, instalacija) nastojala interpretirati povijesne i suvremene okolnosti postojanja i regeneracije nekadašnje bogomolje i duhovnog središta koprivničkih Židova.

U središtu je njezine ideje bio podatak da su prilikom devastacije sinagoge 1941. godine spašene orgulje i da su one već 75 godina u funkciji u crkvi sv. Antuna Padovanskog u Koprivnici. Pri tome autorica ne istražuje niti problematizira motive toga postupka (spašavanje ili prisvajanje) nego poentira činjenicu da fratarska zajednica već decenijama koristi te instrumente u liturgijske i kulturne svrhe i da tako nastavlja, u drugim okolnostima i s drugim konfesionalnim sadržajem, istu ideju duhovnog značenja glazbene umjetnosti. Prihvaćajući tu ambivalentnu situaciju u pozitivnom smislu Amela Frankl željela je kroz umjetničku akciju doista integrirati dva duhovna prostora i povijesna vremena, ali i povezati prošlost i sadašnjost na način koji diskretno memorira i vlastito kulturno i duhovno naslijeđe.

Složena umjetnička akcija realizirana je u vrhunskoj produkcijskoj izvedbi 11. listopada 2013. godine, a sastojala se od prijenosa orguljaškog koncerta Pavla Mašića iz Franjevačke crkve u prostor stare sinagoge. Publika je, dakle, u prostoru nekadašnje židovske bogomolje ponovo slušala zvuk (i gledala koncertnu izvedbu) koji je prije više od 70 godina odzvanjao u tome prostoru. Umjetnica je pri tome polako, u ritualiziranome postupku, uzimala naranče s ogromne hrpe, razrezivala ih, cjeđila u čaše i posluživala publici. Ne samo za onu staru gospođu koja se organizatorima prije programa predstavila kao autentični

svjedok nekadašnjeg originalnog zvuka iz sinagoge nego i za većinu od mnogobrojne publike, taj je performans predstavljao slojeviti i sugestivni doživljaj. Za pisca ovih redaka, s dugogodišnjim iskustvom praćenja manifestacija suvremene umjetnosti, pa i velikih performerskih događaja u nas i u svijetu, projekt Amele Frankl bio je jedan od onih koji je, usuglašenošću ideje, prostora i izvedbe, kroz suptilnu metodu poetike sjećanja, nezabornim primjerom.

GORDANA ŠPOLJAR ANDRAŠIĆ: MEMORABILJE III

Autorica je napučila prostor sinagoge slikama, objektima, instalacijama i projekcijama do te mjere da je gledateljima ostavljen tek njezin ulazni dio. Načelno, takva bi koncepcija trebala zagušiti prostor, ali u njezinoj interpretaciji mnoštvo elemenata oslobađa prostor, čini ga fragilnim i poroznim. Kako su na njezinim radovima pohranjeni fragmenti sjećanja na, poznate i nepoznate, ali nestale ljude, taj krhki prostor, kako kaže kritičarka Iva Koerbler, poput filtra čisti i kristalizira sjećanja. Danas je sve evidentirano, memorirano, pohranjeno i digitalizirano: što, dakle, ostaje umjetniku/umjetnici nego da tom “tehniciziranom” sjećanju i glasnoj gesti suprostavi strogo osobnu mjeru sjećanja, zavuču se (i povedu nas za sobom) u taj prostor bjeline i tišine i u sasvim utišanom ambijentu desakraliziranog prostora otvori mjesto vlastitoj memoriji, osobnim strahovima i nadama.

Gordanini skriveni likovi — fotografije iz albuma i s internetskih stranica — lica su izgubljenih i nestalih. Smještavajući ih u bivšu sinagogu, u prostor pun komprimirane memorije, ona ipak izbjegava izravnu, referencijalnu dimenziju toga čina. Jer, svako naglašeno pozivanje na iskustvo prostora nosilo bi u sebi opasnost doslovnog, pa i patetičnog odnosa. Ovako je to jedna univerzalna priča, s jasnom uporišnom točkom, dakako, ali prije svega poetski i metaforički projekt o sjećanju i zaboravu, o životu i smrti, o nestanku i o trajanju.

STIPAN TADIĆ: PORTRITI

Stipan Tadić, već zapaženi slikar najmlađe generacije, u sinagogi je, na izložbi krajem 2012. godine izložio samo nekoliko slika. To su, mahom, gigantski portreti, lica koja nas gledaju izravno i usredotočeno, dovodeći nas u poziciju pasivnog, osupnutog objekta, čineći i fizičku i psihološku presiju, gotovo napetost hipnotičke prirode. Nije, međutim,

riječ o portretima koja bi nas iznenadila svojom grubošću ili hipertrofiranim slikarskim postupcima nego se ta svakodnevna, gotovo prijateljska lica njegovih najbližih osoba svojim ogromnim formatima i maksimalnim realizmom konfrontiraju s prostorom i s njegovim ograničenjima, ruiniranim dijelovima i sa sablasnom tišinom hladnih kubitusa. Izložba Tadićevih portreta s toga se i iščitava iz odnosa prema prostoru u koji je namjerno stavljena: klasični, umiveni galerijski prostor svojom bi neutralnošću i funkcionalnošću te portrete “ukrotio” i lišio ih metajezičnih odlika. Ovako, slike su u dijalogu s prostorom i kao dinamično dvojestvo podjednako govore o portretiranome kao i o onome koji ih u nelagodi promatra.

Posjetitelji toga prostora znaju njegovu povijesnu dimenziju i sudbinu, a Tadićevi glomazni portreti koji u nas gledaju nesmiljeno, izravno i otvoreno kao da potenciraju našu ulogu svjedoka i obaraju naš pogled do simboličke skrušene geste.

VLASTA DELIMAR: SVILARSKA 34

Jedan od dijelova posljednjeg projekta najpoznatije hrvatske performerske umjetnice Vlaste Delimar održanog u Koprivnici u listopadu 2014. godine referirao se na prostor Svilarke ulice, ambijenta njezina odrastanja i mjesta uz koje ju vežu snažne osobne uspomene. Kako je središnji dio toga omeđenoga prostora djetinjstva činila neobična zgrada nasuprot igrališta, zgrada u koju se nije kročilo i koja je izazivala svojom tajanstvenošću i zatvorenošću, razumljivo je da u umjetničkom projektu Svilarke 34 Delimarova konačno koristi taj prostor kao poželjno mjesto sentimentalnoga povratka. U izranjanome i praznome interijeru sinagoge pojavljuju se, kao krhotine sna i flash-backovi, samo dva objekta njezina sjećanja: velika fotografija oronule kasnobarokne građevine snimljene ranih šezdesetih godina prošloga stoljeća i dio užarskog alata njezina oca. U toj zgradi Vlasta je živjela najveći dio djetinjstva: ispred kuće užarski pomoćnici njezina oca bez prekida su pleli užad, a u njezinim ušima još odzvanjaju škripući zvuk alata i odjekuju tada popularne meksičke melodije. S druge strane, razotkrivajući jednu tajnu, dapače, prisvajajući prostor sinagoge, to, nekada nedokučivo mjesto kao otvoreni sadržaj, umjetnica je prihvatila i njezinu povijesnu sudbinu kao mjeru vlastite biografije.

DIVLJENJE S PRIMJESOM OTROVA

PIŠE: ZORANA BAKOVIĆ

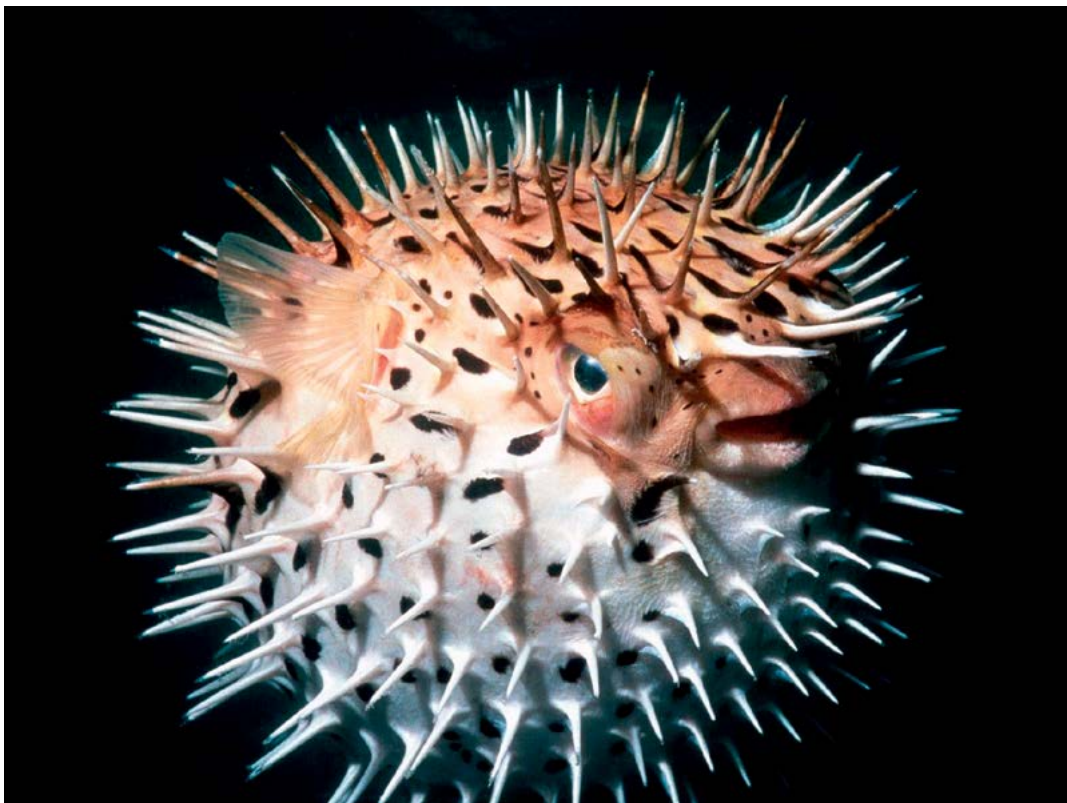
U hladno jutro 5. prosinca 1938. petorica najviših dužnosnika vlade cara Hirohita sastali su se u Tokiju ne bi li donijeli odluku o jednom važnom pitanju. Za velikim stolom sjedili su princ Fumimaro Konoye, koji je obnašao dužnost premijera, ministar vanjskih poslova Hachiro Arita, ministar obrane general Seishiro Itagaki, ministar mornarice admiral Mitsumasa Yonai i ministar financija Seishin Ikeda.

Jedina točka na dnevnom redu bio je “Plan Fugu”.

Fugu je vrsta ribe, poznate po tome što je smrtno opasna zbog tolike količine tetrodoksina u organima, da je njen otrov 1200 puta jači od cijanida i ne postoji serum kojim se može neutralizirati. Ipak, stoljećima je to jedan od najvećih specijaliteta u japanskoj kuhinji — kuhar tek nakon višegodišnje obuke dobije licencu da može pripremati ovu ribu jer posebno kada priprema jetru, u kojoj se nalazi najviše otrova, dovoljan je jedan pogrešni potez nožem, pa da posljedice budu nesagledive.

No, petorica ministara nisu raspravljali o napuhanoj ribi. Imali su zadatak razmotriti mogućnost osnivanja židovske države u Mandžuriji.

Pred sobom su imali nacrt plana, sastavljenog nakon što je oficir carske vojske Norihiro Yasue tijekom vojnih pohoda po Sibiru od bijelo-ruskih anti-semita u ruke dobio dokument naslovljen “Protokoli cionskih mudraca”. Preveo ga je na japanski, i premda mu je bilo jasno da je u Europi on korišten kao jedan od izgovora za progon Židova, Yasue ga je čitao iz posve drugoga ugla. Bila je to potvrda, činilo mu se, kolika je snaga židovskog naroda u europskim zemljama i koliki je njihov utjecaj na američku politiku. Pa kako su se mnoge osobine Židova, opisane u tom dokumentu kao “opasne” ili čak “otrovne”, činile vrlo sličnima, ili kompatibilnima s japanskom mentalitetom i tradicijom, pukovniku Yasueu i nekolicini njegovih suradnika palo je na um kako bi naseljavanje

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

židovskih izbjeglica na tlu, koje je carska vojska osvojila, ali nije više znala kako ga eksploatirati, bilo od obostrane koristi. Židovi bi se spasili od progona, a Japan bi dobio najbolje trgovce, zanatlije i bankare što postoje na svijetu, te bi uz pomoć njihova talenta, znanja i predanosti radu mogao preći na drugu fazu stvaranja svog globalnog imperija.

Mandžuriju je carska vojska osvojila oružjem, argumentirali su oni, no nije li pametnije zavladati svijetom trgovinom, a ne ratovima? Pa kada se na sve to doda židovski faktor u SAD-u, koji je pred kraj 30-tih godina već činio znatan pritisak na Japan zahtijevajući da obustavi koloniziranje Azije, stvaranje židovske države unutar japanskog carstva sigurno bi pomoglo uspostavi boljih odnosa s administracijom Franklina Roosevelta. “Židovska snaga”, bile su ključne riječi “Plana Fugu”, i Yasue je, kao i mnogi drugi oficiri carske vojske i dužnosnici japanske vlade, bio uvjeren da bi se upravo njome mogao spriječiti rat s Amerikom.

Ne treba ni govoriti da su se toj ideji protivili japanski militaristi. Za njih su vojna osvajanja bila sveta misija i sve što bi vodilo u pacifističke alternative odbijali su bez velike rasprave.

PLAN FUGU

Zagovornici “Plana Fugu” imali su još jedan argument. Japan možda ne bi pobijedio carsku Rusiju u ratu vođenom 1904.–1905. da nije dobio financijsku potporu jednoga Židova. Predratne zlatne rezerve su mu bile svega 11,7 milijuna funti, i veliki dio troškova ratovanja pokrivaio je zajmom od Velike Britanije, Kanade i SAD-a.

No, u trenutku kada su moćni Rothschildi odbili otvoreno financirati japansku vojsku, zaplašeni da bi time samo pogoršali status Židova u ruskome carstvu, zamjenik guvernera japanske središnje banke zadužen za prodaju ratnih obveznica Korekiyo Takahashi sjedio je na jednoj večeri u Londonu pokraj Jacoba H. Schiffa, američkog Židova koji je bio na čelu banke Kuhn, Loeb&Co.

Schiff je, pak, razmišljao suprotno od Rothschilda i vjerovao da jedina nada za ruske Židove leži u porazu koji bi carstvo doživjelo u ratu protiv Japana. Osobno je odobrio kredit Zemlji izlazećeg sunca od 200 milijuna dolara (42,12 milijuna funti). Osažen tom financijskom injekcijom, Japan je pobijedio i, pored Korejskog poluotoka, pod svoju vlast stavio još i Mandžuriju.

Schiff je postao prvi stranac bez aristokratske titule koga je car Hirohito primio u svom dvoru i osobno mu uručio Orden svetoga trezora drugoga reda. No, upravo je time što je caru Nikolaju II. pokazao kako je “dolar jači od mača”, istodobno okrijepio mitove o “međunarodnoj židovskoj uroti”, kakva je opisana u već spomenutom dokumentu “Protokoli cionskih mudraca”, koji je početkom 20. stoljeća širila carska tajna policija.

Krug se, tako, zatvorio kada su petorica najviših dužnosnika carske vlade sjeli za stol tog zimskog jutra, ne bi li donijeli odluku o tome hoće li se provoditi “Plan Fugu”, te u Mandžuriju dovesti nekoliko desetina tisuća Židova prognanih iz Europe.

No, isto kao što je vlada bila podijeljena na one koji bi radije trgovali i one koji bi samo ratovali, tako je i japanska vanjska politika bila rascijepljena između Amerike i Njemačke. Židovi su tako ostali negdje između svega toga. Zemlji izlazećeg sunca, naime, nije bilo posebno stalo ni do kakvog savezništva ni sa kim. Rješavala je vlastiti problem proširenja tržišta za svoju industriju, tragala za izvorima energije, minerala i metalne rude, rasla u kolonijalnu silu koja se sve više osjećala nadmoćnom u odnosu na europske kolonizatore azijskih zemalja, koncentrirala se na pokoravanje Kine kao preduvjet istinske dominacije nad Azijsko-pacifičkom regijom, i sve je daleke države dijelila na one koje mogu biti od koristi, i one koje bi joj indirektno mogle stati na put.

SAVEZ S HITLEROM ALI BEZ ANTISEMITIZMA

Što se Židova tiče, još su se u 17. stoljeću pojavile teorije kako su Japanci, zapravo, jedno od “deset izgubljenih plemena”, te su i neki kršćanski misionari, kao i neki japanski akademici izvodili klimave dokaze o zajedničkom porijeklu dva naroda.

Najuvjerljiviji argument bi, doista, mogle biti upadljive sličnosti u nekim obredima i ornamentima u judaizmu i shintoizmu, no, premda su čak i neki europski znanstvenici koji su se bavili rasama željeli “objasniti”

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

kako su židovski geni učinili Japance vrijednijima, inovativnijima i spremnijima za modernizaciju od ostalih Azijata, nijedna analiza DNK nije podržala tvrdnje o genealoškoj vezi između dva naroda.

No, premda je među Japancima oduvijek postojala sklonost ka osobinama Židova, prije nego ka samom židovskom narodu, u trenutku kada su petorica ministara na stol stavili nacrt “Plan Fugu” vlada je već bila podijeljena na frakciju, koja je bila spremna za osnivanje židovske države i na onu drugu koja je bila sve uvjerenija u korisnost savezništva s nacističkom Njemačkom.

Već je tada, zapravo, bilo jasno da plan nije provodiv. Japan se za podršku — moralnu kao i financijsku — obratio predsjedniku Svjetskog židovskog kongresa Stephenu Wiseu, rabinu i jednom od najutjecajnijih osoba u Americi s jakim vezama s predsjednikom Rooseveltom, no njegov je odgovor bio za Tokyo iznenađujuće jasna odbijena bilo kakve suradnje sa zemljom “podjednako fašističkom kao što su Njemačka i Italija”.

S druge strane su Hitlerovi izaslanici i politički savjetnici NSDAP-a (Nacional-socijalističke partije njemačkih radnika) zahtijevali od Japana ekstradiciju svih židovskih imigranata u Njemačku, i bez obzira na to što se s prvim izgubljenim bitkama u oružanom okršaju sa Sovjetskim Savezom (tijekom proljeća i ljeta 1939. duž granice između Mandžurije i Mongolije) sve više

činilo da će im nacisti biti od velike, ako ne i odlučujuće koristi kao neprijatelji neprijatelja, petorica ministara koji su odgovarali izravno caru odlučili su reći “ne”. Izručenja, naime, neće biti.

Ipak, odlučili su oni također, nacističkoj politici će se Japan oduprijeti “neslužbeno” i bez obzira što je u odluci napisano kako carstvo “nije njemački sluga”, te kako “sve rase tretira podjednako”, po “židovskom pitanju će, rečeno je, zadržati “niski profil”.

Bez obzira što je “Plan Fugu” i službeno odbačen nakon što je u rujnu 1940. između Japana, Njemačke i Italije potpisan tripartitni pakt, a posebno nakon što je godinu dana kasnije između Japana i SAD-a izbio rat, car Hirohito nikada nije pristao na zahtjeve da se Židovi isporuče Nijemcima. Ministar vanjskih poslova Matsuoka Yosuke (koji je 1946. umro u zatvoru čekajući na suđenje za ratne zločine) koncem 1940. bio je otvoren po tom pitanju. “Ja sam osobno odgovoran za savezništvo s Hitlerom,” rekao je, “ali nikada i nigdje nisam obećao da ćemo provoditi njegovu antisemitsku politiku u Japanu. To nije samo moje osobno stajalište, već je to uvjerenje Japana, i ja nemam nikakvih zadržki objaviti ih svijetu.”

MISIJA CHIUNEA SUGIHARE

Najzanimljiviji i najdirljiviji dio priče o “Plan Fugu”, međutim, odnosi se na čovjeka koji je s njim imao veze, a da to nije ni znao.

Diplomat japanskog carstva obrazovan kao stručnjak za Rusiju Chiune Sugihara poslan je u studenome 1939. u Kovno u svojstvu konzula. Zapravo mu je zadatak bio u tom litavskom gradu prikupljati informacije o kretanju njemačke i sovjetske vojske, no sve od trenutka kada ga je jednoga dana u zoru probudilo šuškanje ispod prozora, da bi tren nakon toga shvatio da su mu se ispred kuće šuljali Židovi pobjegli iz Poljske, njegova je misija postala neovisna o carstvu kojemu je služio.

Počeo je, naime, izdavati vize Židovima ne bi li ih spasio od koncentracijskih logora, i čak i kada je iz Tokija dobio naređenje da to prestane raditi, jer Japan nije želio otvoreno iritirati njemačkog saveznika, on se oglušio i nastavio udarati pečate koji su značili spas. Nikada Sugihara nije znao što bi se dogodilo s ljudima kojima je omogućio doći do Japana. Mogao je samo pretpostaviti da su otuda poslani u Šanghai, a otuda odlazili koje-kuda po svijetu, no to mu više nije bilo ni bitno. Ministarstvo vanjskih poslova smatralo je da je

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

konzul do konca 1940. obavio sve što je bilo važno u Kovnu, pa ga je poslalo u Berlin, no kada je sjeo u vlak, ljudi su bili na peronu i on je posljednje vize izdavao kroz prozor od vagona. Vlak je kretao kada je Sugihara bacio pečat jednome od izbjeglica i doviknuo mu da nastavi sam... spasio je više od 6 tisuća Židova. I nikada sam nije zatražio ni zahvalnost, ni priznanje za svoje plemenito djelo.

Upravo je na temelju povećanog broja židovskih imigranata iz Europe struja koja je zagovarala "Plan Fugu" dobila na utjecaju. Sugihara, međutim, o svemu tome nije ništa

znao. Iz Kovna je otišao u Berlin, iz Berlina u Prag, otuda u Koenigsberg i na koncu u Bukurešt, gdje je po okončanju rata uhapsila sovjetska vojska te je dvije godine proveo u zatvoru.

Nakon povratka u Japan 1947. bio je bez posla. Radio je kao prodavač žarulja, kao spiker na radiju, slobodni prevoditelj i na koncu je dobio posao u tokijskoj četvrti Ginza u trgovini odjeće, čiji je vlasnik bio Anatole Ponve.

Ponve je bio jedan od čelnika židovske općine u Kobeu u vrijeme kada su Sugiharini bjegunci počeli dolaziti iz Europe. No, čovjek koji im je omogućio da prežive strahote

Holokausta nikada se nije predstavio gazdi. Kada ga je puno godina kasnije tokijski rabin Marvin Tokayer zapitao zašto, Sugihara mu je rekao da nikada nije doznao što se sa svakim od onih kojima je izdao vizu dogodilo. "Mislio sam, možda sam ih poslao u smrt," objasnio je, "bilo me je strah otvarati tu temu."

Jedan od ljudi kojima je japanski konzul izdao vizu kasnije je postao državni službenik u Izraelu. Odlučio je pronaći ga i 1969. je Sugiharu u Jeruzalemu ugostio ministar vjere Zorach Warhaftig. I on je, naime, izbjegao pogrom zahvaljujući vizi japanskog konzula. Kada je 1985. Sugihari dodijeljena titula "Pravednika među nacijama", već je bio prestar za putovanje. Preminuo je godinu kasnije.

Rabin Tokayer, koji je 1979. napisao knjigu "Plan Fugu: Neispričana priča o Japancima i Židovima tijekom Drugog svjetskog rata", posjećivao ga je sve do posljednjeg dana. Jednom ga je zapitao zašto je riskirao karijeru, pa i vlastiti život kada nikada prije nije imao nikakvih kontakata sa Židovima.

Sugihara ga je pogledao kao da ne razumije pitanje. "Činio sam samo ono što čovjek treba činiti. Jednom mi je učitelj rekao: čini ono što je ispravno zato što je samo tako ispravno. Ne za korist. Niti za priznanje. Samo zato što je tako ispravno. Tim je ljudima trebala moja pomoć i ja sam im mogao pomoći. To je bilo ispravno. I to je sve."

O "Planu Fugu" nikada nije želio znati pojedinosti. Činilo mu se, naime, da nešto u toj kalkulaciji carske vlade nije bilo ispravno. I on zasigurno vize nije izdavao imajući na pameti bilo kakav plan.

Židovi danas u Japanu predstavljaju malu etničku i vjersku skupinu. Pretpostavlja se da u Japanu živi oko dvije tisuće Židova, što predstavlja 0,0016 posto ukupnog japanskog stanovništva. Najveći broj Židova živi u Tokiju i u Kobeu. U glavnom gradu Japana nalazi se i izraelsko veleposlanstvo

ŽIDOVİ U HRVATSKOM SPORTU

PIŠE: FREDI KRAMER

Zagrebački Makabi osnovan je ranih dvadesetih godina prošlog stoljeća pod nazivom "Židovsko gombalačko i športsko društvo Makabi". Bilo je to točno 23. ožujka 1913. godine kada se sastao Inicijativni odbor raspravljajući o ideji da Židovi u Zagrebu imaju i svoje sportsko društvo, tako da se ta godina uzima kao godina osnivanja Društva. Iz dana u dan ideja je sazrijevala i vrlo brzo su došli iznimno važni datumi za početak rada i djelovanja zamišljene akcije. Osnivačka skupština održana je 25. siječnja 1914. godine, prije 101 godinu, a prva konstituirajuća skupština 20. svibnja 1914.

ŽELJKO BERGER
pretsjednik ZNP-a, bio je u više navrata pretsjednik i tajnik kluba

Najzaslužniji za tu vrijednu akciju bili su dr. Otto Braun, Julio König, dr. Dragutin Zwiebeck, Hinko Graf, Aleksandar Licht, Hugo Schlesinger i Adolf Licht. Sadržaj rada u počecima bio je skupljanje židovske mladeži, od djece mlađeg i starijeg uzrasta, u svrhu sportskih aktivnosti. Vrlo brzo su se od početne gimnastičke sekcije razvijale druge sportske

sekcije kao što su lakoatletska, nogometna, teškoatletska, mačevalačka, skijaška, stolnoteniska, teniska i hokejaška.

Židovi su vrlo aktivno sudjelovali i u nekoliko najistaknutijih zagrebačkih nogometnih klubova — HAŠK-u, Građanskom i Concordiji. Poslije fuzije s Omladinskim športskim društvom, 1920. godine, Društvo dobiva ime Makabi. Prvi predsjednik Društva bio je dr. Dragutin Zwiebeck, a uz njega vrlo angažirani bili su dr. Otto Braun, Zlatko Rosenberg, dr. Hinko Löwy i David Stern. Ti osnivači i prvi čelnici Društva svojom su inicijativom i marljivim radom znatno pridonijeli da se u Zagrebu osnovalo jedno od najelitnijih i najsređenijih sportskih društava.

Najplodnije razdoblje djelovanja Makabija bilo je od 1923. do 1937. godine kada su Društvo vodili vlasnik tvornice čokolade i keksa "Union", Julio König, i dr. Samuel Deutsch kao tajnik. Najstarija, najvažnija i najmasovnija sportska disciplina u Makabiju bila je gimnastika. Najprije se vježbalo u neuglednoj podrumskoj vježbaonici Evangelističke škole u Gundulićevoj 28, a nastavilo u novoj, lijepoj vježbaonici u Palmotićevoj ulici 22. Bilo je to 1926. godine. U prvo vrijeme učitelj Makabijevih gimnastičara bio je Rudolf Vrhovec, a od 1929. do 1941. godine profesor Milan Janković. Njegovi najbolji đaci u Makabiju bili su Dragutin Pfeifer, Milan Blažić, Adolf Licht, Lujo Weissman, Samuel Deutsch i Milan Freiburger.

JEDINI NOGOMETNI KLUB ČIJI SU ČLANOVI ISKLJUČIVO BILI ŽIDOVİ

Nogometna sekcija Makabija osnovana je na poticaj članova HAŠK-a — dr. Ivana Spitzera, Milana Šorša, Hermana Šlosbergera i Alfreda Klabera, 30. studenoga 1919. godine, gotovo odmah nakon završetka Prvog svjetskog rata. Bio je to novi život Društva, koji je bio prekinut Prvim svjetskim ratom. Jezgru prve momčadi židovskog nogometnog kluba činili su iskusni nogometaši, koji su do osnivanja nogometne sekcije igrali u drugim klubovi-

ma. Tako da je prva momčad Makabija od samog početka svoje aktivnosti bila pri vrhu Zagrebačkog nogometnog podsaveza. Uz prvu momčad, Makabijeva nogometna sekcija imala je dobar podmladak, koji je tijekom godine davao igrače za najbolju selekciju.

Makabi je u Kraljevini Jugoslaviji bio jedini klub čiji su članovi bili isključivo Židovi. Nogometaši Makabija prvi nastup imali su 25. ožujka 1920. godine kada su odigrali utakmicu protiv rezervnog sastava HAŠK-a. Za taj poznati zagrebački klub nastupili su bivši prvotimci, iskusni rutineri i prekaljeni borci. Makabi je tada bio još neuigran pa je to rezultiralo porazom 6:0. Rezultat nije bio toliko važan, koliko je bila važna činjenica da se počelo javno nastupati. Nogometni klub Makabi uvijek je imao odlične trenere, a najpoznatiji su bili Čeh Karel Koželuh, istodobno i trener HAŠK-a, reprezentativni nogometaš Concordije i Građanskog Danko Premerl te internacionalac HAŠK-a Branko Kunst.

Židovi su u nogometnom sportu postizali vrlo zapažene rezultate. U natjecanju zagrebačkog podsaveza probijali su se iz razreda u razred, tako da su pred Drugi svjetski rat došli i do savezne lige i vjerojatno bi u nju i ušli da rat nije prekinuo aktivnost Makabija.

Trojica makabejaca bili su vrlo ugledni međunarodni suci — Pavao Kauders, Otto Rosenfeld i Bruno Jelinek.

Mnogi Židovi bili su vrlo aktivni i istaknuti djelatnici zagrebačkog, hrvatskog i jugoslavenskog nogometnog saveza. Čak trojica predsjednika Građanskog bili su Židovi — Hinko Rosenberg, Željko Berger i Vladimir Premru, koji su ujedno bili i mecene i sponzori. Osobito se u vođenju "purgerskog" kluba istaknuo dopredsjednik Građanskog, Gustav Deutsch Maceljčki, koji je odigrao veliku ulogu u stvaranju najveće generacije zagrebačkih "purgera", nogometaša Građanskog. Kao veliki mecena osigurao je 1935. godine dolazak iz Budimpešte velikog trenera Martona Bukovija. Zajedno s njim stvarala se najveća

VLADIMIR PREMROU
generalni direktor „Eksploatacije drva d. d.”

momčad Građanskog u bogatoj povijesti najpopularnijeg zagrebačkog nogometnog kluba. Za sastav Glaser, Brozović, Dubac, Pleše, Jazbinšek, Lechner, Cimermančić, Wölfl, Lešnik, Antolković, Kokotović, uz trenera Bukovija, velike zasluge ima Gustav Deutsch. To je momčad u kojoj je svaki igrač bio reprezentativac. Jedinstveni slučaj u povijesti hrvatskog i svjetskog nogometa.

MAKABI JE IMAO BROJNE SPORTSKE SEKCIJE

Uz gimnastiku i nogomet jedna od najstarijih sekcija u Makabiju bila je atletika, osnovana 1921. godine. Atletičari Makabija nastupali su na mitinzima koje je priređivao HAŠK u Maksimiru. Na tim natjecanjima velike uspjehe i odlične plasmane postizali su Ži-

dovi Koloman Schneller, rekorder na 800 i 1500 metara, i dugoprugaš Miroslav Dobrin, reprezentativac u hodanju, kasnije istaknuti dužnosnik Atletskog saveza Jugoslavije, Mirko Mirković, Oskar Tauber, Zdenko Kraus, Pavao Klein, Vili Kaiser i drugi.

Mačevalačka sekcija Makabija počela je radom 1922. godine, a prvi propagandni nastup imali su njezini članovi u travnju 1924. godine na starom Velesajmu u Martićevoj ulici. Pravi zamah mačevalačka sekcija doživljava 1926. godine kada su sportaši Makabija preselili u novu dvoranu u Palmotićevoj ulici. Njihova sekcija bila je među najuspješnijima u čitavom Društvu. Makabi je dao nekoliko prvaka Zagreba, Hrvatske i Jugoslavije, a najistaknutiji natjecatelji bili su Hugo Arnstein, Slavko Stern, Miroslav Juhn, Mirko Mirković i Fredi Kahan.

Teniska sekcija Makabija osnovana je 1922. godine, imala je tridesetak članova, a najbolji igrač bio je Aljo Kohn. Židovi su dali i nekoliko izvrsnih igrača koji su tada nastupali u najpoznatijim teniskim klubovima Zagreba – ATK-u i ZKD-u – poput Franje Schaffera i Aleksandra Podvineca, Davis cup reprezentativaca. Od tenisačica vrhunske rezultate postigle su Fricika Blis Despot (ZKD) i Olga Njemirovski (ATK Zagreb).

Stolnoteniska sekcija osnovana je 1930. godine i već na početku uspješno sudjeluje na prvenstvu Zagreba, a u sastavu Weiler, Rosenfeld i Müller osvojila je prvenstvo Zagreba za sezonu 1931/32. Na prvenstvu Jugoslavije 1932. godine Makabi osvaja drugo mjesto u momčadskoj konkurenciji, a Zlatko Weiler osvojio je naslov prvaka Jugoslavije. Stolnotenisači Makabija uvijek su bili u samom vrhu, a naročito jaku momčad imali su uoči Drugoga svjetskog rata kada za Makabi igraju Zlatko Weiler i Adolf Heršković. Veliki igrač bio je i Židov Ladislav Hexner, koji je zajedno s Maksom Marinkom i Žarkom Dolinarom igrao za HAŠK.

Boksačka sekcija Makabija osnovana je 1932. godine. Prvi veći uspjeh postignut je 1934. godine na prvenstvu Zagreba kada je sastav Leo Polak, Branko Jungwörth, Izidor Gotesman, Hirtenstein, Ashultais i ostali osvojio prvo mjesto. Najuspješniji bili su Leo Polak i Izidor Gotesman. Boksač Milan Maglica u Australiji mi je rekao da je Polak bio najveći hrvatski boksač uoči Drugog svjetskog rata.

Plivanje i veslanje su sekcije o kojima ne postoje detaljni podaci, ali se zna da su Židovi nastupali za ZPK (Zagrebački plivački klub) u kojem su značajnu ulogu igrali Olga

Fišer, prvakinja i rekorderka, te sjajni vaterpolisti Miki i Saša Klein, kasnije poznati kao braća Strmac.

ŽIDOVSKI SPORTAŠI BILI SU AKTIVNI DILJEM HRVATSKE

Osim u Zagrebu, Židovi sportaši bili su vrlo aktivni i u Splitu, Dubrovniku, Sisku, Osijeku, Belišću, Vinkovcima, Čakovcu, Varaždinu, Bjelovaru, Karlovcu i u drugim gradovima Hrvatske.

U Splitu je bilo puno sportaša Židova, koji su igrali zapažene uloge u svojim klubovima. Rudi Glajher i Mario Paškeš isticali su se kao odlični vaterpolisti Jadrana. Dobar plivač Jadrana bio je i Silvio Altarac. Židovi su u Splitu bili velike mecene hrvatskoga sporta, a mnogo ih je aktivno radilo u planinarskim društvima.

U dubrovačkom Jugu djelovao je kao dobar vaterpolist Viktor Hajon, jedan od poslijeratnih predsjednika Plivačkog saveza Hrvatske. U Dubrovniku su vrlo aktivni bili braća Jakov i David Ferera, plivači i vaterpolisti, koji su veslali u klubu Neptun, a plivali na Dančama.

Jedan od istaknutih Židova sportaša bio je bjelovarski stolnotenisač Gustav Perl-Benda, a u Varaždinu od brojnih sportaša Židova posebno mjesto svakako zauzima svestrani Artur Takač, atletičar, nogometaš, tenisač, skijaš i hokejaš. Godinama je bio na visokim dužnostima u Međunarodnom olimpijskom odboru, između ostalog i savjetnik bivšeg predsjednika MOO, Juana Antonija Samarancha. Takač je svu svoju bogatu ostavštinu poklonio rodnom gradu Varaždinu. Donacija čeka uređenje stare sinagoge u kojoj bi bio i njegov sportski muzej. Nogomet je sport koji je u Varaždinu njegovala židovska omladina, kao što su bili aktivni braća Dušan i Milan Klein.

Veliki prijatelj židovskih sportaša bio je i dr. Žarko Dolinar, Pravednik među narodima. Za vrijeme Drugog svjetskog rata zajedno s Icom Hitrecom štitili su i spašavali mnoge Židove. I jedan i drugi imali su supruge Židovke. Hitrecova je supruga bila Zita Hirschler, a Dolinarova Judita Deutsch. Bili su u vezi i s prijateljima iz inozemstva, Židovima koji su se uspjeli spasiti od nacističke hajke, kao što su bili Viktor Barna i Richard Bergman.

Mnogi ne znaju da su rukomet, bolje reći hazenu, sredinom srpnja 1920. godine javno igrale osječke i vukovarske akademičarke. Naime, u Vukovaru i Osijeku bile su uspješno osnovane rukometne sekcije cionističke mladeži, koje su 10. kolovoza 1920. na Sletu u Osijeku odigrale prijateljsku utakmicu koja je završila 4:1 za omladinke Vukovara.

HINKO ROSENBERG
direktor „Internationale d. d.”

Prije 109 godina osnovana je sisačka Segesta. Židovi mogu biti ponosni da je među osnivačima tog nogometnog kluba bilo dosta Židova kao što su Alfons Büchler, Antun Scheller, Vladimir Brukner i Vladimir Godhard. U Sisku su Židovi osim u nogometu bili vrlo aktivni u biciklizmu, mačevanju i tenisu, a imali su niz članova Hrvatskog sokola.

Supruga Dragutina Friedriha, zagrebačkog profesora, reprezentativca Jugoslavije u nogometu i tenisu, Kamila Richtman, bila je jedna od najblijih tenisačica Kraljevine Jugoslavije.

I na kraju...

Na kraju želim istaknuti činjenicu da su Židovi sportaši bili neobično korisni i uspješni, da su puno pridonijeli razvoju hrvatskog sporta. Mnogi od tih divnih ljudi su, nažalost, u vrtlogu rata nestali kao žrtve fašizma, ali sjećanje na njih ne samo kao vrsne natjecatelje nego i velike mecene i promicatelje hrvatskog sporta, prisutno je i danas u sredinama u kojima su tako uspješno djelovali. To valja pamtit i ne zaboraviti.

OBITELJ MÜLLER, KINO “EUROPA” I ZAGREB

PIŠE: MIRNA UKRAINČIK JOVANOVSKI

Nedavno, točnije 8. travnja ove godine, zagrebačko kino “Europa” u obje je dvorane (Velika dvorana i dvorana Müller) održalo cjelodnevne filmske projekcije, besplatne za građanstvo.

U manjoj dvorani prikazano je šest stranih filmova koji su obilježili ovu i prošlu sezonu filmskog repertoara, a u velikoj dvorani prikazan je kratkometražni dokumentarac o povijesti ovog kulturnog zagrebačkog kina, “90 godina kina Europa” u režiji Ivana Sikavice, nakon čega je uslijedila projekcija talijanskog filma iz 1988. godine “Cinema paradiso”, čiji je scenarist i redatelj izvršni Giuseppe Tornatore — film za koji se kaže da je svojevrsna “postmodernistička nostalgična počast kinu kao instituciji”.

Tako je jedno od najstarijih zagrebačkih kina obilježilo 90 godina svog postojanja. Zgrada unutar koje su se desetljećima, nažalost i s prekidima, prikazivali najbolji strani i domaći filmovi, ustanova koja je posljednjih godina tribinama, predavanjima i festivalima iskoračila iz okvira ekran-publika i građanima pružila mjesto za promišljanje i filozofski diskurs, svoju bogatu povijest započela je 8. travnja 1925. godine — novoizgrađeno kino, tada poznatije kao “Balkan Palace”, po prvi je puta otvorilo svoja vrata Zagrepčanima.

Na svečanom su otvorenju prikazana dva filma, domaći “Dalmacija, zemlja sunca” i strani “Nibelunzi”. Oni kojima dugujemo najveće priznanje postojanju kina bili su početkom 20. stoljeća dobro poznati stanovnicima Zagreba — bila je to bogata poduzetnička židovska obitelj, motivirana, uvijek spremna na nešto novo i uvijek korak ispred. Zatim je došao Drugi svjetski rat: oduzimanje imovine, bijeg i logori nažalost su neizbježan dio priče; a nakon toga — zaborav.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Tek je 2008. godine Branimira Lazanin velikim člankom za “Jutarnji list” obrisala prašinu s kutije i otkrila nam je sudbinu tri generacije istog prezimena, ali različitih interesa i sudbina.

Radi se o obitelji Müller, usudila bih se reći, o jednoj od obitelji koja je imala najveći utjecaj na Zagreb 20. stoljeća. S obzirom da nam je Snješka Knežević u Ha-Kolu relativno nedavno (2012.) prikazala njihovu povijest, ja se neću ponavljati, već ću samo ukratko ispričati o kome se radi.

VIZIJE OCA ADOLFA I SINOVA LEA I ALFREDA

Sve je počelo od Adolfa Müllera, rođenog 1857. godine u Zagrebu u siromašnoj židovskoj obitelji, čija je volja i sposobnost bila dovoljna da kapital stvoren u Josipdolu kod Ogulina iskoristi za povratak u rodni grad

radi kupnje “Zlatnog zvona”, dućana mješovitom robom u Ilici 112.

Kako je Snješka Knežević glatko primjetila, s obzirom da se dućan nalazio “uz današnji Britanski trg(...) i izbor te lokacije upućuje na Adolfovu dalekovidnost: trg ni tržište u to doba još ne postoje”. Nakon što je proširio posao na cigle i opeke (na Laščini i Črnomercu te u Karlovcu, a u Kosovskoj Mitrovici kupio je rudnik) njegov je imetak bio dovoljan da ga se ubroji u bogatije slojeve zagrebačkog puka.

Pomoću tog kapitala, on je početkom 20. stoljeća sagradio kino-kazalište “Helios” (današnja Gavella), zatim blok zgrada Masarykova-Varšavska zajedno s tadašnjim Balkan prolazom (danas poznatiji kao Prolaz sestara Baković) te blok zgrada u Frankopanskoj i Dalmatinskoj ulici.

Nakon Adolfove smrti, njegova je materijalna ostavština podijeljen na dvojicu sinova

— Lea i Alfreda. Oni su se kasnije obratili na kršćanstvo i 1938. godine promijenili ime u Miler, predviđevši odvijanje situacije u Europi nadolazećih godina.

Leo Miler, rođen 1894., zaslužan je za pretvaranje ciglane na Kustošiji, naslijeđene od oca, u jednu od najuspješnijih tvornica na Balkanu. Također, svojim je radnicima ondje osigurao večernju školu, radnički orkestar, kuhinju, a i održavanje misa na otvorenom — što je kasnije podigao na veći nivo izgrađivši crkvu prvenstveno za svoje radnike. Sa svojom suprugom Nadom (rođ. Španić/Spitzer) pokrenuo je i vrlo unosan posao uzgoja i trgovine voćem. Naime, Nada Miler je tridesetih godina prošlog stoljeća otputovala u Kaliforniju i po povratku donijela sadnice voća, poput breskva i jagoda, koje je pretvorila u dobru sortu, a tako je nastao i nekada poznat “Müllerov brijeg” na Kustošiji (danas prazan i napušten, s planom da ondje nikne stambeno naselje, u stilu “brza gradnja”). Leo Miler je, unatoč nastojanju da se preko kardinala Stepinca pošalje poruka da ga se poštedi, pogubljen u Jasenovcu u studenom 1941. godine.

Njegov brat Alfred Miler, rođen 1888. godine, naslijedio je od oca blok zgrada Masarykova-Varšavska i svoj je život posvetio, tada novoj, sedmoj umjetnosti. U Beču je završio kinooperaterski tečaj i diplomirao je na Tehničkoj visokoj školi — cilj mu je bio unaprijediti kvalitetu repertoara upravo onog kina koje sam spomenula na početku. Naime, Adolf Müller, Leov i Alfredov otac, kupio je 1919. godine već spomenuti stambeno-poslovni kompleks u Varšavskoj (tada Samostanskoj) i Masarykovej (tada Marovskoj), a zajedno s njime i kino-prostor Čirilmetodskih zidara. Adolf je prostor namjeravao preurediti, ali nezadovoljan tim pokušajem ruši cijelu zgradu i počinje iz temelja. Cilj mu je bio za Zagrepčane napraviti moderno kino, a brigu o ponovnoj gradnji prepustio je sinovima — arhitektonski nacrt kina nosi ime “Kino Balkan i trgovačko-stambene zgrade Alfreda i Lea Müllera”, čiji je glavni arhitekt Srećko (Felix) Florschütz, koji je također uredio i Miškecov prolaz (Balkan prolaz, danas Sestara Baković). Kipar Pitzger napravio je štukaturu i unutrašnju fontanu.

Kino je kroz čitavo stoljeće mijenjalo ime — prvotno “Kino Balkan” promijenilo je ime u “Balkan Palace”, zatim “Europa”, pa “Europa Palace”, “Balkan”, a devedesetih godina dobilo je ime koje nosi danas — “Europa”. Za vrijeme NDH kino su preuzeli Ta-

lijani, odnosno talijanski zavod “Esperia”, koji je uglavnom prikazivao njihove domaće filmove, a također je služilo i za političke skupove, poput skupština zagrebačkog Ustaškog stožera.

Godine 2012., u 125. broju Ha-Kola (svibanj/lipanj), Snješka Knežević ispričala nam je priču o Müllerovima. Preko Branka Polića uspjela je doći do Slavice Miler, udovice Rajka Milera, jednog od Leovih sinova (kao što je i Branimira Lazanin došla do Alana, Alfredovog sina), a cijeli je članak zaokružila apelom da bi Zagreb trebao, barem simbolički, iskazati veću zahvalnost obitelji Müller, jer je do tada po tom pitanju grad zakazao. Tako je rečeno da će “tu nepravdu nastojati (...) uskoro ispraviti zahtjevom nadležnom gradskom tijelu da se prolaz duž kina Europa, preimenuje u Müllerov prolaz i postavi spomen-ploča”. Kakva je situacija po tom pitanju danas?

A GDJE JE SPOMEN-PLOČA?

Prije nekoliko dana uzela sam fotoaparat i otišla do kina “Europa” u nadi da ću ovdje moći predstaviti neku sretnu vijest. Iz Masarykove ulice ušla sam u nekadašnji Balkan prolaz i podignuvši glavu prema tabli pročitala sam: “Prolaz sestara Baković; Rajka Baković (1920. – 1941.), Zdenka Baković (1917. – 1941.); sudionice antifašističkog pokreta”. Slegnula sam ramenima i krenula sam u potragu za spomen-pločom.

“Hajde”, pomislila sam “sigurno su barem to postavili”. Krenula sam iz Masarykove i prvo sam tražila po zidu duž kina, jer mi se činilo logičnije da će biti na samoj zgradi kina. U pregledavanju zida smetala mi je gužva, a ja sam pak smetala ljudima koji su u moru stolica od silnih kafića ispijali kave oko kina. Kako sam prolazila očima preko fasade, na drugoj strani prolaza sam vidjela ploču i bistu (izdaleka mi se činila kao jedna bista) — i pomislila sam “Aha, evo je!”. Odmah sam potrčala u tom smjeru, da bih na kraju došla do spomen-ploče sestrama Baković s dvije biste iznad nje.

Zatim sam, uvjeren da postoji bilo što, što bi dalo do znanja tko je i zašto zaslužan za postojanje ove zgrade i njene namjene, ušla u kino i pitala sam prvu zaposlenicu koju sam vidjela postoji li nešto unutar kina što svjedoči o zaslugama Müllerovih. Gospođa, koja je, ironično, stajala ispred dvorane “Müller” uputila me do blagajne da njih pitam kada su projekcije filma “Obitelj Miller (We’re the Millers)”, holivudskog block-

bustera iz 2013. godine s Jennifer Aniston u glavnoj ulozi. Objasnila sam joj da ne mislim na te Milerove, pa me je zbunjeno uputila do Jože, gospodina s kojim je Lazanin za Jutarnji pričala o kinu i obitelji, koji je upravo tada sjedio u kafiću kina.

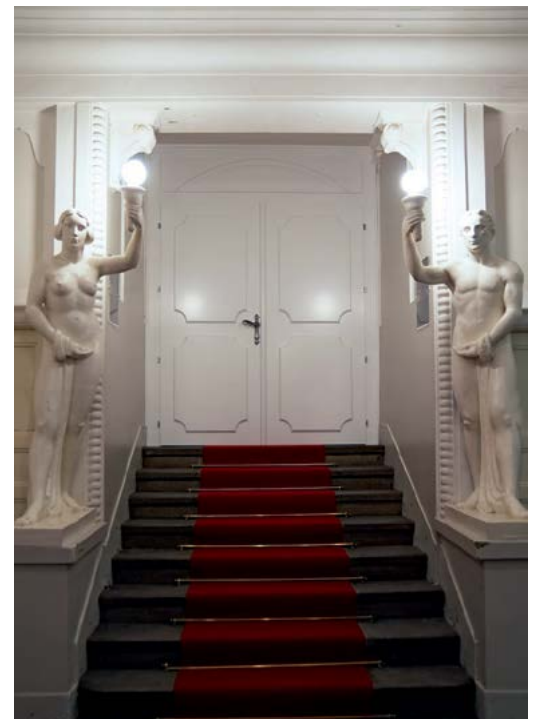
Došla sam do njega i upitala ga isto pitanje: postoji li igdje išta — spomen-ploča, natpis, papir, bilo što. Gospodin Jožo mi je dao negativan odgovor, ali i, bez pitanja, objasnio u deset minuta sve o Milerovima, što sam već znala i istražila. Pitala sam kako se onda sjećamo Milerovih?

“Sve Vam to ide usmenom predajom”, odgovorio je.

Ali, srećom, dogodio se mali pomak od 2012. godine, kad nam je Snješka Knežević ljutito (i s pravom) ukazala na nedostatak volje i zanimanja gradske (ili bilo koje druge) uprave da “okamene” spomen na Milerove.

Dana 14. ožujka 2013. projekcijom dvaju filmova u pogon je stavljena nova kino-dvorana Europe, a ona je dobila naziv dvorana Müller. Riječ je o prostoru koji je nekada služio kao čekaonica, a preuređen je u malu ležernu dvoranu ugodne atmosfere, s tridesetak sjedećih mjesta, koja danas služi ne samo za projekcije filmova, već i za predavanja, tribine, izložbe te promocije.

“Müllerovi se ne smiju zaboraviti” — tako je članak prije tri godine završila Knežević. S time se u potpunosti slažem i drago mi je kako je uprava kina, makar natpisom ispred male dvorane, realizirala taj imperativ.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

IN MEMORIAM ZA MOJU OBITELJ

PIŠE: VESNA DOMANY HARDY

Početak ove godine postavila sam na Mirogoju spomen ploču posvećenu uspomeni članova moje najuže obitelji, stradalnicima Holokausta ili palima u borbi protiv fašizma.

Osim mog oca i njegova brata čije se postojanje ponekad spomene radi imena ulice Braće Domanji na Srednjacima u Zagrebu koja nosi njihovo ime, o njima se možda zna iz knjige Sjećanja moje majke Eve Grlić. Iznimka je Robert Domany, brat mog oca, proglašen narodnim herojem 1953. i zbog toga dostojno memoriran u prošlom sistemu. Osim njega nitko od njih nema svoj grob, a posmrtni ostaci razbacani su im po skupnim grobovima bezbrojnih bezimernih žrtava fašizma 2. svjetskog rata. U svom djelu Holokaust u Zagrebu Ivo Goldstein ne spominje nikoga od njih, eventualno Roberta. Na spomen ploči u Židovskoj Općini također nema njihovih imena.

Jedina fotografija, sačuvana zaslugom pok. Jozze Batinića, tada profesionalnog fotografa iz Vlaške ulice, uslikana je prigodom vjenčanja moje majke Eve Izrael i oca Rudolfa Domany u Zagrebu 1940. godine. Na slici nema očevog brata Roberta, jer je tada još čamio u logorima u južnoj Francuskoj s ostalim borcima Internacionalnih brigada, interniranih od strane francuskih vlasti poslije poraza Španjolske Republike. Na slici također nema moje prabake s majčine strane, Sarajke Sare Altarac Izrael koja tada nije putovala.

Na slici u gornjem redu stoje moj djed Oskar Joshua Daniel Izrael, moja baka Katarina Klingenberg Izrael pokraj svoje kćerke, kasnije moje tada dvadesetgodišnje majke, Eve Izrael i moj otac Rudolf Domany. Pokraj njega je njegova majka, moja druga baka Deborah Kohn Domany a do nje Moric Moshe Izrael, mlađi brat mog djeda Oskara. Osim moje majke Eve koja je bila partizanka, od svih samo je Moric preživio rat kao ratni vojni zarobljenik u stalagu u Njemačkoj. On je 1949. poslije osnutka Izraela iselio tamo sa svojom obitelji. U donjem redu sjede moja prabaka Tereza Kohn rođ. Schwarz i moj djed Josip Jenő Domany.

FOTOGRAFIJA: IN MEMORIAM ZA MOJU OBITELJ

Oskar Izrael bio je dugogodišnji zastupnik mariborske tekstilne industrije i uspješni biznismen u Sarajevu da bi se 1938. godine sa suprugom i kćerkom preselio u Zagreb gdje su uzeli stan u Lopašićevoj 14. Premda se nije bavio politikom Oskara su ustaše uhapsili u prvom valu hapšenja ljevičara, nekoliko tjedana po dolasku na vlast. Kao Židovu smjesta su mu rekvirirali automobil i ostalu imovinu i zatvorili u dvorcu Kerestinac. Uхваćen nakon loše organiziranog bjega, na streljanje je odveden iz ustaškog zatvora u Račkoga br. 9 Dva mjeseca poslije njegove pogibije ustaše su uhapsili mog oca Rudolfa kao taoca i streljali uz još 90 drugih u Rakovom Potoku u znak odmazde za atentat na ustašku patrolu kod Botaničkog vrta. Na vanjskom zidu te zgrade stoji ploča na kojoj se spominje da je odavde odvedeno na streljanje nekoliko antifašista. Imenom se spominje samo nekolicina, moj djed i otac nisu među njima. U Rakovom Potoku u šumi pokraj ceste je još uvijek mramorna grobnica na mjestu gdje su pokpani streljeni taoci a na grobu je jedan stih Ivana Gorana Kovačića.

Nakon provedbe rasističkog zakona njihovi su stanovi rekvirirani pa su moje dvije bake, Debora i Katarina, prabaka Tereza i djed Josip zajedno s mojom majkom i samnom našli utočište u stanu njihove roditeljeve Antonije Špicner u Ratkajevom prolazu. Odavde su svi osim moje majke, mene i majčine majke Katarrine, koje

su se uspjele sakriti, deportirani u Auschwitz u februaru 1942. Zbog starosti svoje majke i ostarijelog supruga moja baka Debora nije poslušala moju majku koja se nastavila skrivati i tako nas spasila, a na kratko vrijeme svoju majku Katarinu koja je godinu dana kasnije nestala za vrijeme ofanzive negdje u Slavoniji. Josip, Tereza i Debora, ako su i živi stigli do Auschwitza završili su život kao i ostali stariji ljudi, nacistima beskorsni. Dok je moja prabaka Sara Altarac Izrael sa svojim sinovima, kćerima i njihovim obiteljima odvedena u logor u Đakovo gdje je streljana kod prvog postrojavanja.

Robertu je ime zabilježeno u knjigama, na spomen groblju u Plaškom gdje je ubijen od četničke ruke, a u parku u Orahovici stajala je njegova bista. Ime mog djeda Oskara zabilježeno je na spomen ploči pred dvorcem Kerstincem, a imena moje bake Debole, njene majke, odnosno moje prabake Tereze Kohn i djeda Jopsipa Domany ubilježena su u Yad Vashemu među stradalima u Aushwitzu. Baka Katarina Klingenberg nema ni grobniti se zna gdje je poginula. Nakon njene pogibije mojoj su majci samo rekli da je stradala u Slavoniji u ofenzivi 1943.

Spomen ploču sam postavila ljubaznošću Nenada Moaćanina, nećaka mog pokojnog poočima Danka Grlića, koji mi je ustupio nekorišteno grobno mjesto na velikoj obiteljskoj grobnici na Mirogoju

U POVODU 70. GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA BERGEN-BELSENA: PRIČA RENE QUINT

PRIPREMIO: OTO KONSTEIN

Vjerujem da malo tko nije čuo za konclogor Bergen-Belsen, jedan od mnogobrojnih simbola stradanja Židova. 14. travnja 1945. britanski vojnici oslobodili su logor, pa se ove godine slavila 70 godišnjica oslobođenja.

U Bergen-Belsenu ubijeno je više od 52.000 logoraša i oko 20.000 ratnih zarobljenika. Samo u razdoblju od početka siječnja do sredine travnja 1945., živote je izgubilo 35.000 logoraša.

Priča koja slijedi, po mojem mišljenju, zaslužuje posebno mjesto. O čemu se radi? Bolje rečeno: o kome se radi? Ona se danas zove Rena Quint. Rođena je kao Fredzia Lichtensztajn.

Dan kada je Rena ponovno rođena je dan kada je trebala umrijeti. Muškarci u uniformama došli su u židovski geto u poljskom gradu Piotrkow. Ulazili su u stanove i tjerali ljude van. Rena je imala samo 6 godina. "Nijemci su nas tukli i tjerali u sinagogu". Ona kaže "Nijemci" kada govori o okupatorima Poljske. Pita se ne bi li bilo bolje da kaže "nacisti". Ali bili su to zapravo Nijemci, koji su došli u kuću u Piotrkowu po Renu i njezinu obitelj.

Tada u Piotrkowu govorila je poljski, ali više ga se ne sjeća. Međutim, roditeljske kuće se sjeća, posebno mezuze na vratima. Piotrkow je prvi geto koji su nacisti uspostavili u Poljskoj nakon okupacije. U njemu je živjelo 25.000 žitelja. Nije bilo dovoljno hrane i gotovo nikakvih lijekova. Širile su se zaraze. Mnogi stanovnici su umirali od bolesti ili pothranjenosti.

Onda je došao taj dan u listopadu 1942. kada je Rena, koja se tada zvala Fredzia, držeći za ruku svoju majku bila protjerana u

sinagogu. Grčevito se primila za majku. "Na drugoj strani sinagoge bila su vrata", priča Rena. Tamo je stajao neki čovjek. Mislím da je to bio moj stric, ali ne znam točno. Pogledao me i zavikao: "Trči!"

Danas Rena živi u Jeruzalemu. Pogled joj luta kroz prozor preko krovova. "Mora da sam bila bedasto dijete", kaže. "Bila sam mala djevojčica, logično bi bilo da ostanem sa svojom majkom. Oko nas su bili sami muškarci s oružjem i psima".

Nakon svih onih godina, trese glavom pri pomisli na prošlost. "Možda mi je moja majka dala poticaj, možda je to bio Bog, ne znam". Mala Fredzia pušta majčinu ruku i potrči. To je posljednji put da drži tu ruku. Njezina majka i braća Jozef i David bit će ubijeni u logoru Treblinka. Njihovih lica Fredzia se više ne može sjetiti. Mala Fredzia je preživjela, jer je pustila majčinu ruku i potrčala čovjeku kod vrata. On je poslije pronašao njezinog oca u tvornici stakla. Icek Lichtensztajn odrezao je kosu svojoj kćeri i dao joj novo ime. Postala je desetogodišnji dječčić Froim. Mladići stariji od 10 godina smatrani su muškarcima i morali su raditi, pa otac i "sin" rade u tvornici. I tako su oni preživjeli neko vrijeme. Sve do dana kada Nijemci Židove ponovno tjeraju u stočne vagon. Putovanje traje tri dana, bez hrane i vode. I tako prelaze njemačku granicu. Kada su se vrata vagona otvorila, ljudi su ispadali. Trpali su snijeg u usta kako bi utražili glad i žeđ.

Vojnici najavljuju ulazak u logor, muškarci i žene odvojeno. "Moj otac je znao da će se sada ustanoviti da sam djevojčica", kaže Rena. Zamolio je jednu ženu da pripazi na nju.

Svojoj kćeri u ruku je stavio obiteljske fotografije, koje je uspio spasiti.

Prije nego su se razdvojili otac joj reče: "Kada rat završi naći ćemo se u Piotrkowu". Icek Lichtensztajn umire u Buchenwaldu. Fredzia dolazi u Bergen-Belsen. Tko nakratko sjedne, bit će ustreljen. Tko zaostaje, bit će ustreljen. Mala Fredzia ne pada. Ona trči i trči. Rukom stišće fotografije.

Nakon dolaska u logor, žene se moraju skinuti. Jedan vojnik primjećuje da Fredzia nešto stišće u ruci. "On je mislio da imam nešto vrijedno". Prisilio ju je da otvori šaku, oduzeo joj fotografije i potrgao ih.

"Ne znam kako su izgledali moji roditelji", kaže Rena. "Ne znam ni kako sam ja izgledala. Nema drugih fotografija".

Njezini dani sastoje se od zime i spavanja na kamenom podu barake. Sastoje se od bolesti i smrti, te vodene juhe od trulih krumpira, jedanput dnevno. Dok Britanci nisu oslobodili logor, u njemu je živote izgubilo više od 70.000 zatvorenika!

Kako je ona to sve izdržala "Bila sam zadovoljna svaki puta kada se netko brinuo za mene. Navikla sam na to: jedna majka umre, dolazi nova", kaže Rena.

NOVI ŽIVOT U AMERICI

Po završetku rata Fredzia dolazi u Švedsku. Tamo nalazi svoju treću majku, njemačku Židovku Anu. Sa svojom kćerkom i sinom preživjela je Holokaust i žele otići u Ameriku. "Imala je tri karte za brod. No njezina je kćerka baš prije polaska umrla". Ana uzima Fredziu kao svoju kćer i odlaze u Ameriku.

Ali ubrzo nakon dolaska, umire i Ana. Za vrijeme pogreba, Fredzia stoji među ožalošćenim ljudima i čudi se. “Nisam razumjela zašto ljudi plaču. U logoru su ljudi svakodnevno umirali i nitko nije za njima plakao”, priča Rena.

Žena koju Rena danas spominje kao pravu majku zove se Leah Globe. Žena bez djece, posvojila je djevojčicu nakon Anine smrti. I tada započinje Renin život treći put. Ima 10 godina, živi normalan dječji život. Pohađa dobre škole, dobiva poduku iz klavira i violončela. Osjeća se voljenom i sigurnom. O Holokaustu ne govori.

Prilikom posjeta Poljskoj 1989. Rena prvi puta pronalazi dokaze o svom porijeklu. Uspije nabaviti vjenčani list svojih roditelja kao i ispravu da je rođena 18. prosinca 1935. u Piotrkowu kao Fredzia Lichtensztajn. Sinagoga u kojoj je bila zatočena s majkom i braćom postoji, ali danas je biblioteka. “Svi ljudi koji su bili u sinagogi su ubijeni. Pravo je čudo da sam od tamo uspjela pobjeći. Čudo!”, govori smireno.

S prozora svog dnevnog boravka Rena Quint promatra Jeruzalem. “Ponosna sam na ovu zemlju”. Sa suprugom Emanuelom, odvjetnikom i rabinom, prije više od 30 godina došla je u Izrael. Upoznali su se 1958. u New Yorku i oženili. Imaju četvoro djece, 22 unučadi i 17 praunuka.

U spomen-području Jad Vashema nalaze se imena onih koji su ubijeni u Holokastu. I imena Reninih roditelja i braće su tamo: Icek, Sura, David i Jozef Lichtensztajn. Rena svakodnevno misli na njih. I na Leah Globe. Ona je umrla 2000. u stotoj godini života! Tada je jedna od Reninih unučica rekla: “Ako Leah dođe u nebo, prvo će pozdraviti tvoje biološke roditelje. Oni će joj zahvaliti što je na tebe pazila, jer oni to nisu mogli”. Leah Globe je svojoj posvojenoj kćeri dala novo hebrejsko ime, koje nosi i danas. Rena znači radost!

✧ **JOŠ DVIJE DRAME VEZANE ZA BERGEN-BELSEN ZASLUŽUJU DA IH SE SPOMENE. PRVA ZAVRŠAVA SRETNO A DRUGA TRAGIČNO.**

Prva je o dječaku iz naše sredine — Branku Lustigu, rođenom u Osijeku 1932. Obitelj je iz Osijeka izbjegla u Čakovec. Kao dvanaestogodišnji dječak iz Čakovca je odveden u Auschwitz. Preživio je i marš smrti i dospio u logor Dora-Mittelbau-Buchwald, odakle je na kraju transportiran u Bergen-Belsen, gdje

je dočekaos oslobođenje. Najljepše u Brankovoj nesretnoj drami je nevjerojatan sretan događaj: u ženskom logoru Bergen-Belsena našla se Brankova majka koja je također preživjela strahote Auschwitza i Bergen-Belsena. I tu su se sasvim slučajno sreli! Majka i sin su se zajedno vratili kući. Iza rata živjeli su u Zagrebu. Branko je diplomirao na Akademiji filmskih umjetnosti, te posvetio svoj život filmu. Proslavio se kao filmski producent. Postigao je svjetske uspjehe i postao dvostruki dobitnik Oscara za “Schindlerovu listu” 1993. i 2001. za film “Gladijator”.

Na kraju nekoliko riječi o najpoznatijoj logorašici Bergen-Belsena — Ani Frank.

Ona je 12. lipnja 1942. za svoj trinaesti rođendan dobila na poklon dnevnik. Već 6. srpnja 1942. obitelj Frank počinje živjeti sa-

krivena od vanjskog svijeta. Više od 2 godine živjeli su skriveni u kući u Amsterdamu. O svojim doživljajima i osjećajima Ana je svakodnevno zapisivala u svoj dnevnik. 1. kolovoza 1944. Ana je posljednji put pisala svoj dnevnik. Otkriveni su u skloništu i uhićeni, te zadnjim transportom otpremljeni u Auschwitz, gdje su razdvojeni. Majka umire 6. siječnja 1945. u Auschwitzu. Kćeri Margot i Ana transportirane su u Bergen-Belsen. Krajem ožujka Margot umire od tifusa. Nakon par dana i Ana umire od tifusa. Jedini je preživio otac Otto Frank. On je poslije oslobođenja stigao u Amsterdam, gdje je pronašao fotoalbume obitelji i dnevnik njegove kćeri Ane. Ispunio je Aninu želju da se dnevnik nakon rata objavi. Dnevnik je doživio do tada neviđenu nakladu.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

BROJ ŽIDOVA SE PRIBLIŽIO BROJCI OD PRIJE HOLOKAUSTA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Prema novom godišnjem izvještaju nezavisnog Jewish People Policy Instituta (JPPI), broj Židova u svijetu približio se broju od prije Holokausta.

Početak ove godine u svijetu je živjelo 14,2 milijuna Židova, a ako se toj broju pridodaju neke specifične “podgrupe” (poput imigranata u Izrael i američkih “djelomičnih Židova”) brojka se približava onoj od 16 milijuna, objavio je JPPI. Prije Drugog svjetskog rata u svijetu je živjelo 16,6 milijuna Židova.

Do ovog rasta došlo je djelomično zbog prirodnog rasta nataliteta, posebice u Izraelu, zemlji s jednom od najvećih stopa nataliteta u svijetu. Drugi razlog je “promjena modela židovske identifikacije”. U izvještaju se tako navodi da se 59 posto odrasle djece u SAD, koji imaju samo jednog roditelja Židova, sada deklarira kao Židovi i to “po prvi puta u povijesti”.

Avinoam Bar-Yosef, predsjednik JPPI-a, smatra da je do te promjene došlo zbog toga što danas Židovi u SAD-u uživaju veći ugled nego prije nekog vremena.

Stručnjaci upozoravaju da nije jednostavno odrediti koliko točno Židova živi danas u svijetu, tako da bi stvarne brojke mogle biti veće (neki se npr. ne deklariraju kao Židovi iz stra-

ha ili drugih osobnih razloga). Kada pogledamo geografsku podjelu zemalja s velikim židovskim zajednicama možemo vrlo lako primijetiti da je ta geografska podjela bitno drugačije od one prije Drugog svjetskog rata.

Prije Holokausta, Europa je bila središte židovskog svijeta, a relativno velike zajednice živjele su u Sjevernoj Americi, Sjevernoj Africi i na Bliskom istoku. Usprkos diskriminaciji i progonima tijekom 19. i 20. stoljeća, broj Židova u svijetu je bio u stalnom rastu te je od 2,5 milijuna Židova početkom 19. stoljeća narastao na 11 milijuna početkom 20. stoljeća, a brojke su bile u stalnom porastu sve do početka Drugog svjetskog rata kada je broj Židova u svijetu dosegao 16,6 milijuna.

Većina europskih Židova, odnosno oko 6 milijuna Židova, ubijena je tijekom Holokausta, a gotovo milijun Židova koji su živjeli u muslimanskim zemljama bili su protjerani te se preselili u Izrael, Francusku i Sjevernu Ameriku. Te su zemlje primile i preživjele žrtve Holokausta kao i veliki broj Židova iz bivšeg Sovjetskog Saveza, te stoga upravo one imaju danas najveće židovske zajednice. Danas, SAD i Izrael zajedno imaju oko 75 posto ukupne svjetske židovske populacije.

Najveći broj Židova živi u Izraelu — njih 6,103,200, a na drugom mjesto po brojnosti židovske zajednice je SAD u kojem živi 5.700.000 Židova. Što se tiče Europe, najveća židovska zajednica živi u Francuskoj.

Prema izvještaju JPPI-a tijekom posljednjih deset godina (od 2005. do 2015. godine) židovska zajednica u svijetu narasla je za osam posto, što je najveći rast od kraja Drugog svjetskog rata.

Izvještaj je rađen prema “kriterijima halaha za one koji žive u Izraelu i prema samoodređenju za one koji žive izvan Izraela”.

DONOSIMO I PREGLED ZEMALJA I REGIJA S NAJVEĆIM ŽIDOVSKIM ZAJEDNICAMA U SVIJETU:

- IZRAEL – 6.103,200
- SAD – 5.700,000
- FRANCUSKA – 475,000
- KANADA – 385,300
- LATINSKA AMERIKA – 383,500
- VELIKA BRITANIJA – 290,000
- RUSIJA – 186,000
- NJEMAČKA – 118,000
- AUSTRALIJA – 112,500
- AFRIKA – 74,700
- JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA – 70,000
- UKRAJINA – 63,000
- MAĐARSKA – 47,900
- IRAN – 20,000
- AZIJA – 19,700
- RUMUNJSKA – 9,400
- NOVI ZELAND – 7,600

SIR NICHOLAS WINTON

— TODA RABA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Holokaust je za sobom ostavio žrtve, bol i puno tužnih priča. Ali to užasno, mračno razdoblje pokazalo je da među nama postoje i divni, nevjerojatni ljudi. Jedan od njih bio je Sir Nicholas Winton, koji je pred sam početak Drugog svjetskog rata spasio 669 češke i slovačke djece i o tome šutio gotovo pola stoljeća.

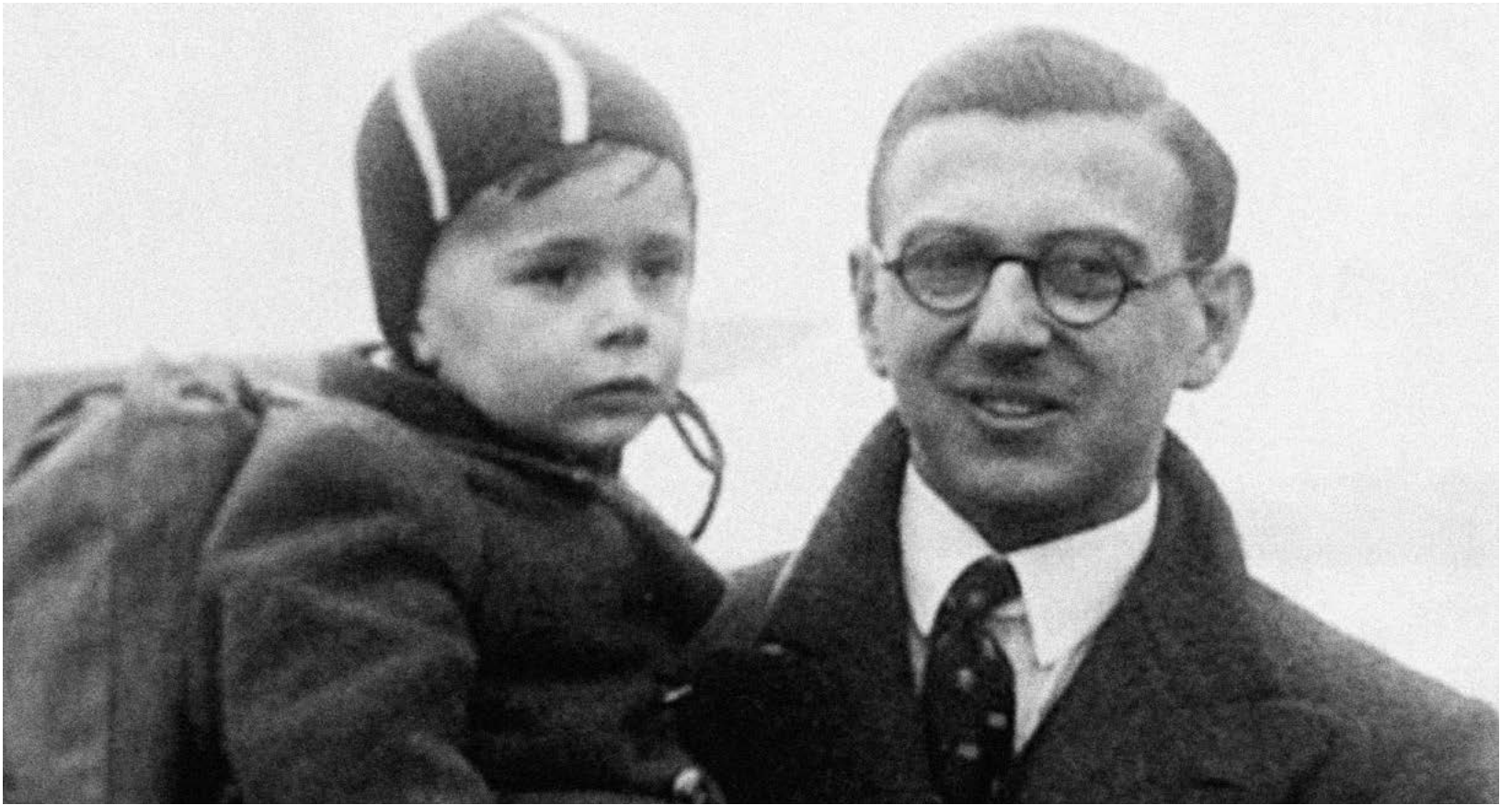
Dobro djelo Nicholasa Wintona vjerojatno bi bilo zaboravljeno da njegova supruga Greta nije 1988. godine na tavanu slučajno pronašla kutiju punu dokumenta i detaljnih planova za transport i spas djece, s popisom imena i dobi djece.

Obitelj Sir Nicholasa Wintona je ogromna: danas je gotovo 6.000 ljudi živo zahvaljujući upravo njemu. Sir Nicholas Winton preminuo je 1. srpnja 2015. godine u dobi od 106 godina na godišnjicu odlaska vlaka koji je 1939. u spas odveo 241 dijete. Sir Nicholas Winton nikada neće biti zaboravljen. Evo njegove priče.

“Tko će pomoći djeci?” To je bilo pitanje koje je Nicholas Winton, 29-otogodišnji engleski broker i računovođa postavio sam sebi tijekom boravka u Pragu 1938. godine. Dok je rat već počeo bijesiti Europom, humanitarne skupine pokretale su napore za spašavanje

Židova, političkih izbjeglica i drugih ugroženih skupina. Ali Winton je otkrio da se nitko ne bavi pitanjem spašavanja djece.

Nicholas Winton produljio je svoj boravak u Pragu, a sam sebe je zvao “počasnim tajnikom odjela za djecu Britanskog odbora za izbjeglice iz Čehoslovačke”. U svojoj hotelskoj sobi primao je prijave roditelja koji su pokušavali svoju djecu izvući iz zemlje. Prema izvještaju Memorijalnog muzeja Holokausta u SAD-u, pred njegovom su se sobom stvarali dugi redovi očajnih roditelja a svaki je slučaj bio hitan, težak, jedinstven, emotivan.

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

Wintonova kćerka Barbara u svojoj knjizi “If It’s Not Impossible...” pokušava odgovoriti na pitanje zašto je njezin otac, koji sebe nikada nije smatrao herojem jer je tvrdio da on nikada nije bio u opasnosti zbog toga što je odlučio pomoći djeci, odlučio pomoći djeci. Djelomično, objašnjava Barbara, to je bilo zbog obiteljskih veza — Wintonova obitelj znala je što se događa u Njemačkoj i znali su da su Židovi u velikoj opasnosti. Drugi razlog su bila socijalistička opredjeljenja Nicholasa Wintona.

Winton je sastavio popis djece i otišao u Englesku gdje je počeo tražiti udomiteljske obitelji. Pisao je pisma čelnicima i političkim vođama diljem svijeta. Gotovo svi su odbili njegovu molbu za pomoć.

“Da je samo Amerika pristala prihvatiti djecu, mogao sam ih spasiti još barem dvije tisuće”, rekao je Winton u jednom intervjuu.

Švedska i Britanija pristale su prihvatiti određeni broj djece pod uvjetom da Winton pronađe obitelji koji su se spremne brinuti za tu djecu. Winton je uz pomoć malog broja suradnika krivotvorio putovnice za djecu, skupio potreban novac i pronašao udomiteljske obitelji.

U misiji koju je nazvao “svojim ratnim zadatkom” uspio je dovesti 669 većinom židovske djece u osam vlakova u Veliku Britaniju preko Njemačke 1939. godine, ali deveti vlak s 250 djece nikada nije krenuo iz Praga jer je izbio rat. Tu djecu više nitko nikada nije vidio.

Tijekom rata, Winton je bio vozač kola hitne pomoći u Francuskoj i Engleskoj, a kasnije se priključio britanskim zrakoplovnim snagama.

Kada je rat završio, vratio se svome nekašnjenom životu i nikada nije govorio o svom pothvatu koji se često uspoređuje s onim Oskara Schindlera, njemačkog industrijalca

koji je spasio 1200 Židova tijekom Holokausta, o čemu je snimljen film “Schindlerova lista”.

Sir Nicholas Winton bio je veliki čovjek a smatrao je da se samo “slučajno našao na pravom mjestu u pravo vrijeme”.

Za svoju hrabrost dobio je tijekom godina više nagrada, među ostalima i titulu “Sir” od britanske kraljice Elizabete II., a po njemu je nazvan i mali planet koji su otkrili češki astronomi. Ali Nicholas Winton nije volio ta priznanja, smatrajući da se svojom misijom “bavio samo devet mjeseci svog vrlo dugog života”.

☆ NICKYJEVA DJECA

Sir Nicholas Winton rođen je kao Nicholas George Wertheim u Londonu u obitelji nje-mačkih Židova koji su prešli na kršćanstvo i promijenili svoje prezime u Winton. Nakon rata Winton se oženio s Dankinjom Grete Gjelstrup s kojom je imao troje djece.

Njegova je supruga 1988. godine pronašla dokumente o Wintonovoj misiji i odnijela ih na BBC. Wintona su pozvali na snimanje emisije "That's Life", ali on nije znao kakvo mu se iznenađenje sprema, mislio je da je samo jedan od publike u studiju.

U jednom trenutku, voditeljica Esther Rantzen je upitala: "Ima li među publikom onih koji svoj život duguju Nicholasu Wintonu? Ako ima, molim ih da ustanu". Više od dvadeset ljudi u publici koji su sjedili do Wintona ustalo je i počelo pljeskati. Video isječak iz te emisije pregledan je na youtubeu više od 22 milijuna puta.

Gotovo sva djeca koje je spasio Sir Nicholas Winton bila su do kraja rata siročad, a njihove obitelji nestale su u Auschwitzu, Bergen-Bel-senu ili Theresienstadtu. Nakon rata, većina

je djece ostala u Velikoj Britaniji, a neki su se vratili u svoju domovinu ili otišli živjeti u Izrael. Svi oni sebe nazivaju "Nickyjevom djecom". Priča Nicholasa Wintonta poslužila je kao inspiracija tisućama djece iz brojnih zemalja koja su odlučile ići njegovom stopama i učiniti nešto značajno. Ta djeca danas smišljaju različite dobrotvorne projekte te pomažu u spašavanju neuhranjene i bolesne djece iz Kambodže i Afrike.

BEIT VENEZIA

— NOVI DOM ŽIDOVSKJE KULTURE U VENECIJI

PIŠE: JELENA IVIČEVIĆ-DESNIKA

BEIT VENEZIA

CASA DELLA CULTURA EBRAICA

FOTOGRAFIJA: PREUZETA S INTERNETA

U Veneciji je nedavno službeno otvorena "Kuća Venecija - Beit Venezia" (na hebrejskom bait - kuća). Beit Venezia svoja će vrata otvoriti svima koji žele nešto naučiti i saznati o židovstvu i židovskoj kulturi.

Prvi službeni gost ove nove djelatnosti koju promovira Centro Veneziano di Studi Ebraici Internazionali (CVSEI) bio je Haim Baharier, jedan od najznačajnijih proučavatelja biblijske hermeneutike i židovske misli, koji je tom prigodom kazao kako svim zainteresiranim osobama namjerava ponuditi tri programa povezana s idejom "živjeti, učiti i stvarati" u židovskoj Veneciji.

Beit Venezia redovito će organizirati tečajeve židovske kulture, susrete sa značajnim ličnostima (piscima, umjetnicima i muzičarima) i priredbe.

S približavanjem 500. godišnjice venecijanskog geta, koja će biti obilježena 2016. godine,

Beit Venezia želi ponovno uspostaviti povijesnu ulogu ovog grada kao središta židovskog znanja i stvaralaštva, te postati mjesto interkulturalnih susreta i razmjena.

TEL AVIV IMA 106 GODINA

PIŠE: OTO KONSTEIN

Tel Aviv, danas jedan od najvećih gradova Izraela, osnovan je tek 20. travnja 1909. godine, dakle prije 106 godina.

Osnovali su ga židovski naseljenici nedaleko Jaffe, starog lučkog grada, naseljenog pretežno arapskim stanovništvom. Novoosnovani Tel Aviv naseljavali su većinom Židovi.

ODAKLE POTJEČE IME TEL AVIV?

Za ime novog grada odabran je naslov jednog romana Theodora Herzla, osnivača cionizma. Roman se na njemačkom jeziku zvao "Altneuland". Preveden na hebrejski, glasio je Tel Aviv ("aviv" na hebrejskom znači proljeće, a "tel" označava brojne slojeve civili-

zacije koje je čovjek izgradi jedne nad drugima, i simbolizira nešto što je staro, drevno). Postajao je i drugi prijedlog da se novi grad, umjesto Tel Aviv, nazove Herzliya, prema Theodoru Herzlu. Kasnije je sjevernije od Tel Aviva ipak osnovan grad koji se zove upravo tako - Herzliya.

Danas je Tel Aviv moderan sveučilišni, industrijski i trgovački grad s lukom i aerodromom, kulturno i privredno središte izraelske države. Tel Aviv je također i dio najvećeg i najnaseljenijeg metropolisa u Izraelu, koji se naziva Gush Dan.

Dijelovi Tel Aviva izgrađeni tridesetih godina prošlog stoljeća predstavljaju najveći

muzej moderne arhitekture, poznat kao "Bijeli grad", koji se od 2003. godine nalazi na popisu svjetske baštine UNESCO-a. Bijeli grad je skup više od 4.000 modernih građevina izgrađenih u internacionalnom i Bauhaus stilu. Izgradili su ih većinom židovski arhitekti koji su prebjegli od nacističkih progona u Europi ali i njihovi učenici. Tel Aviv ima veći broj ovih građevina od bilo kojeg drugog grada na svijetu.

Prije preseljenja prijestolnice u Jeruzalem, Tel Aviv je bio glavni grad Izraela. Kako neke zemlje ne priznaju Jeruzalem glavnim gradom Izraela, u Tel Avivu se i danas nalaze strana veleposlanstva.

PRONAĐEN VRČ S DREVNIM NATPISOM

PIŠE: F. C.

Izraelsko vijeće za antikvitete (IAA) po prvi je puta javnosti predstavilo keramički vrč star tri tisuće godine na kojem se nalazi natpis s imenom koje se spominje u Bibliji.

Keramički vrč pronađen je 2012. godine na arheološkom nalazištu Khirbet Qeiyafa u dolini Elah, u kojoj se David borio s Golijatom. Arheološka iskapanja na tom lokalitetu vodili su arheolozi Yosef Garfinkel s Instituta za arheologiju Hebrejskog sveučilišta i Saar Ganor iz IAA-e.

Kako prenose izraelski mediji, na keramičkom vrču je ispisano ime "Eshba'al Ben Shaul". Radi se o imenu koje je nosio sin kralja Saula i spominje se u Bibliji.

Profesori Garfinkel i Ganor kazali su kako je ovo prvi put da je to biblijsko ime pronađeno na drevnom natpisu.

To je ujedno i jedan od svega četiri otkrivena natpisa iz biblijskog Kraljevstva Judeje, u 10. stoljeću prije naše ere, kada je, kako se vjeruje, vladao kralj David.

"Ime 'Eshb'al' koristilo se samo u vrijeme kralja Davida", rekao je Garfinkel dodajući da su arheolozi tek nedavno počeli otkrivati natpise iz vremena kada je vladao kralj David.

"Sve do prije pet godina natpisi iz doba kralja Davida bili su vrlo rijedak fenomen. Posljednjih godina pronašli smo četiri takva natpisa: dva u Khirbet Qeiyafi, jedan u Jeruza-

lemu i jedan u Bet Shemeshu", dodao je. Khirbet Qeiyafa izgrađen je na mjestu na kojem se nekada nalazio biblijski grad Sha'arayim, objasnili su arheolozi.

Glasnogovornica IAA-a Yoli Shwartz kazala je da su tijekom višegodišnjih arheoloških iskapanja na tom lokalitetu pronađeni utvrđeni grad, palača i skladišta, te brojne druge zgrade i predmeti.

"Grad potječe iz razdoblja kralja Davida, a na tom su lokalitetu pronađeni jedinstveni artefakti. Tako je na primjer 2008. godine ondje pronađen najraniji natpis na hebrejskom jeziku", dodala je Yoli Shwartz.

KONCERT DOVRŠEN OSAMDESET GODINA KASNIJE

PIŠE: J. C.

Osamdeset godina nakon što je Ernest Drucker bio izbačen s pozornice u Njemačkoj, njegov sin je u Izraelu imao emotivan nastup.

Talentirani mladi njemačko-židovski violinist Ernest Drucker morao je 1933. godine napustiti pozornicu usred Brahmsovog koncerta u Koelnu na zahtjev nacističkih dužnosnika u jednom od prvih antisemitskih incidenata tada novog njemačkog režima.

Danas, više od 80 godina nakon tog događaja, njegov sin, višestruki dobitnik nagrade Grammy, američkih violinist Eugene Drucker završio je sviranje djela koje je započeo njegov otac. Sa suzama u očima, Drucker je izveo Brahmsov koncert za violinu u D-duru, Op.77.

“Mislim da bi moj otac imao osjećaj da se krug zatvorio i da je priča završena. Mislim da je moja karijera uvelike bila ispunjenje njegovih snova”, kazao je Drucker (63) govoreći o svom ocu koji je preminuo 1993. godine.

JUEDISCHER KULTURBUND

Koncert izveden u Izraelu u lipnju bio je posvećen “Juedischer Kulturbundu” — savezu židovskih muzičara u nacističkoj Njemačkoj koji su bili segregirani kako ne bi “ukaljali” arijevsku kulturu.

Nakon poniženja u Koelnu, stariji Drucker je postao jedan od glavnih članova Kulturbunda, jedinstvenog povijesnog fenomena s dvojakim nasljedstvom.

S jedne strane, Kulturbund je davao Židovima mogućnost da nastave sa svojim kulturnim životima i zadrže osjećaj — neki bi to nazvali iluzijom — normalnosti u svijetu koji ih je sve više diskriminirao.

S druge strane, Kulturbund je služio nacističkoj propagandi mašini koja je svijetu željela dati sliku svoje “umjerenosti”. To je bio prototip za sustav “Judenrata”, u kojem

su relativno privilegirani Židovi naivno djelovali pod nadzorom i pokroviteljstvom nacističke na putu uništenja.

Puno prije nego što su nacisti stavili Židove u getoe i počeli ih ubijati u koncentracijskim logorima, oni su bili uglavnom zaokupljeni “čišćenjem” njemačkih institucija, primjenjujući rasističke zakone. Židovi su morali prestat raditi u državnim službama, uključujući uglavnom i sve organizacije, a nisu smjeli sudjelovati ni u javnim događajima.

Za njemačke Židove koji su bili jako asimilirani, i koji su imali duboku vezu s kulturom i povijesti zemlje, Kulturbund je nudio prijekopotrebnu mogućnost nastavka kreativnog rada dok se njihov svijet rušio.

Na početku je nacističko ministarstvo kulture Kulturbundu dalo relativnu slobodu, sve dok su njihovi muzičari i publika bili isključivo Židovi. Na samom vrhuncu Kulturbund su činile tisuće muzičara, glumaca i drugih kulturnih djelatnika, uključujući i neke od najuglednijih njemačkih umjetnika. Kako su godine prolazile, nacistička ideologija je dobila dublje korijene, nametnuta su daljnja ograničenja djelovanja, pa su članovi Kulturbunda mogli izvoditi samo djela židovskih autora, a njemački autori poput Bacha i Beethovena bili su strogo zabranjeni.

Broj članova Kulturbunda bio je bitno smanjen nakon pogroma Kristalne noći 1938. Veliki broj umjetnika, poput samog Druckera, tada je pobjegao iz Njemačke.

Brojni umjetnici i muzičari tada su došli i do Svete zemlje gdje su pomogli uspostavi onoga što će kasnije postati Izraelski filharmonijski orkestar, koji danas ima svjetsku slavu. Velika većina onih umjetnika koji su ostali u Njemačkoj do kraja 1941. godine bili su poslani u koncentracijske logore.

DRAMATIČNO ISKUSTVO

Iskustvo koje je prošao Ernest Drucker bio je presudan trenutak zbog kojeg je Kulturbund postao nužan. Kao vrhunski student muzičkog konzervatorija u Koelnu, on je trebao odsvirati čitav Brahmsov koncert na svojoj diplomskoj svečanosti u ljeto 1933.

Nešto prije početka koncerta, primijetio je da je njegovo ime prekríženo s programa. Njegovi su profesori prijetili ostavkom ako se Druckeru ne omogući nastupanje i tada je postignut kompromis škole s novoformiranom nacističkom administracijom prema kojem je Drucker smio odsvirati početak a nakon toga ga je trebao zamijeniti nežidov.

Drucker je 1938. godine pobjegao i z Njemačke i otišao u SAD gdje je rođen njegov sin. Mladi Drucker kaže da je incident u Koelnu bio “dramatično iskustvo” za njegova oca a posljedice je osjećao godinama.

“Muzika je praktički bila sve za moga oca”, rekao je.

Drucker, jedan od osnivača i prvih članova Emerson String Quartet, deveterostrukog dobitnika nagrade Grammy, bio je duboko potresen nakon koncerta u Izraelu.

IN MEMORIAM

PAJA CINER (1922. – 2015.)

PIŠE: ALEKSANDAR LEBL

U Beogradu je 18. travnja 2015. godine preminuo dr. Paja Ciner, a na ispraćaju uz najviše vojne počasti bili su mnogi njegovi prijatelji i učenici. U beogradskoj sinagogi kadiš je za njega izmolio rabin Isak Asiel.

Paja Ciner rođen je 29. listopada 1922. godine u Beloj Crkvi. Otac Maks bio je doktor prava, odvjetnik. Obitelj se uskoro seli u Vršac, gdje je Paja završio osnovnu školu i pet razreda gimnazije. Nakon očeve smrti s majkom Irmom prelazi u Beograd gdje 1940. godine završava gimnaziju, a godinu dana kasnije postaje član SKOJ-a.

Upoznali smo se na satovima vjeronauka, koje je u aškenaskoj sinagogi držao rabin Šlang. Po završetku gimnazije upisali smo se na Tehnički fakultet, posle uvaženih molbi naših rodi-

telja da budemo izuzeti od primjene numerusa claususa, uvedenog pred početak školske godine 1940/41. Veliki broj članova naših obitelji i naših prijatelja i prijateljica postali su žrtve Holokausta. Nas dvojica uspjeli smo da se, odvojeno, spasimo bijegom pod lažnim imenima u Dalmaciju. Vidjeli smo se 1942. godine u Splitu. Paja se prebacio u Italiju te je bio interniran u logoru Ferramonte di Tarsia. Nakon kapitulacije Italije 1943. priključio se partizanskom pokretu te bio, između ostaloga, i službeni prevoditelj britanskog kirurškog tima na Visu.

Umjesto demobilizacije zbog nastavka studija, u prosincu 1945. upućen je na rad u Vojnu misiju FNRJ u Njemačkoj. Tek 1948. uvažena mu je molba i poslan je u Beograd na nastavak

studija kao aktivni kapetan 1. klase. Diplomirao je 1954. godine i raspoređen na rad u Vojnotehničkom institutu u Beogradu, gde je bio sve do 1970. Dva puta je bio na specijalizaciji u SAD. U činu pukovnika 1970. prešao je u Zagreb u Visoku tehničku školu JNA. Tu je doktorirao i prošao sva zvanja, do redovnog profesora i šefa katedre. Predavao je i nakon umirovljenja 1982. na fakultetima u Zagrebu i Ljubljani, te jedan semestar u Alžiru. Nakon raspada Jugoslavije iz Samobora, gdje je živio, 2004. prelazi, sa suprugom Oliverom, u Beograd. Jedno vrijeme bio je član Komisije za praćenje antisemitizma Saveza jevrejskih općina Jugoslavije, gdje se isticao svojim čvrstim stavom o nužnosti borbe s tim zlom.

ZIHRONO LIVRAHA

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA SOCIJALNE POTREBE ŽIDOVSKE OPĆINE ZAGREB:

- MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ — 200,00 KN (U SPOMEN NA SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA I RODITELJE ELZIKU I MILANA AJZENŠTAJNA)
- MIRA HARTL — 200,00 KN (U SPOMEN NA TETU KLARU POLAK)

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA:

- OBITELJ WEISZ MALEČEK — 400,00 KN (U SPOMEN NA MAJKU ADELU WEISZ)

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: NIVES BEISSMANN, DARIJA ALUJEVIĆ, DEAN FRIEDRICH / BROJ IZDANJA: HA-KOL 140 / SVIBANJ-LIPANJ-SRPANJ 2015. / IJAR / SIVAN / TAMUZ / AV 5775. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ (NJ13) / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HA-KOLA FINANCIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČKE BANKE D.D. , TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČKA BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB/ ACCOUNT NUMBER: 1500260173/ IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZABHR2X / TISAK: OFFSET TISAK NP GTO D.O.O

